

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SLÆGTSFORSKEREN

MEDLEMSBLAD FOR DANSKE SLÆGTSFORSKERE • ÅRGANG 36 • NR. 4 • 2021

**Udgives af foreningen Danske
Slægtsforskere**

www.slaegt.dk

Mail- og adresseændringer:

opdateres af medlemmerne via
slaegt.membersite.dk

Log ind og rediger din profil.

Første gang du logger på, skal du

bestille et password:

Tryk "Log ind" og derefter "Glem
password". Du modtager en mail med
et link til at sætte dit password.

Ind- og udmeldelse

Indmeldelse sker via:

slaegt.membersite.dk

Hvis du er medlem af Danske

Slægtsforskere, skal du logge ind for at

købe medlemskab af en lokalforening.

Udmeldelse:

Send en mail til ekspedition@slaegt.dk

Redaktionen:

Kathrine Tobiasen, ansvarshavende
redaktør

Korsagervej 13, 8940 Randers SV

Tlf. 41 28 65 30, kto@slaegt.dk

Redaktionsmedlemmer:

Michael Dupont, Peter Olsen og

Per Hundevad Andersen

Korrektur: Henning Beck og

Kirsten Sanders.

Redaktionen kan kontaktes via
hjemmesiden:

Kontakt > Medlemskab, Kontingent,

Adresseændring, Bladet m.v. >

Jeg har forslag, rettelser eller

andre kommentarer til bladet

Slægtsforskeren.

Layout, sats og tryk:

www.helmertryk.dk

Trykoplæg: 7.700 eksemplarer

Artikler i bladet afspejler ikke
nødvendigvis foreningens holdning.

Artikler uden forfatterangivelse kan

betragtes som foreningsstof.

Redaktionen påtager sig intet ansvar

for uopfordret indsendt materiale og

forbeholder sig ret til at redigere i

tilsendte artikler.

Eftertryk er tilladt efter aftale med

redaktionen. Det skal forsynes med

tydelig kildeangivelse, ligesom

redaktionen skal have tilsendt en kopi.

Bladet udkommer 4 gange årligt.

Næste deadline:

1. februar 2022

1. maj 2022

Udkommer:

Marts 2022

Juni 2022

Bladet sendes gratis til medlemmer af
Danske Slægtsforskere.

Indhold nr. 4 – december 2021

3	Formandens klumme
4	De 7 søstre fra Pogager i Vinding Sogn
9	Breve under en sten
14	Jagten på den mystiske Sven Thunberg
18	Købmandsfolk på den jyske hede
23	En ganske gruelig historie
26	Et skudsmål fra 1769
29	Gotisk tekstprøve
30	Genforeningen - igen
32	Peter Emil Hansen – en gårdmand i Maglebylille
35	Tema: Tingbøger
46	Lidt om slægtsforskning i udlandet
49	I krig under falsk navn
52	Brev fra Cecilie Stochholm om skovbranden ved Hinckley 1894
55	Nyheder fra Slægtsforskernes Bibliotek
56	Slægtsforskningens små mysterier
57	Hvad DNA og lægdsruller kan føre til
58	Familiefesten og de fjorten søskende
60	Årets Slægthistoriske Weekend
62	Opfølgning på artiklen om Chris Madsen
63	Læserbrev
64	Anmeldelser
68	Krydsogtvær

Forsiden

Billedet, der er en detalje fra Wilhelm Marstrands tegning Ved Brønden uden for Landsbyen, viser kvinder, der er i gang med et typisk stykke arbejde: at skaffe vand til husholdningen. Læs mere om kvinder på landet i artiklen s. 4. Open.SMK.

Formandens klumme

Julehilsen

Mine bedsteforældre var født i henholdsvis 1889 og 1890, og jeg har været så heldig, at jeg lærte dem godt at kende, da de først døde, da jeg var 39 år gammel.

Dette billede viser dem i julen/nytåret 1928 sammen med deres fire børn, hvoraf den næst yngste er min mor.

Juletræet er fint pyntet med hjemmelavede hjertes og kræmmerhuse, og der er sat nye lys i lyseholderne, klar til at blive tændt nytårsaften. Det var min mosters opgave (hende med fletningerne) altid at sørge for, at der blev sat friske stearinlys i holderne, og dette hyggearbejde fortsatte hun med hver jul hele livet igennem, idet hun fejrede jul sammen med mig og min familie indtil sin død for 2 år siden.

Det er skønt med gode traditioner!

Jeg vil gerne hermed ønske alle vore medlemmer rigtig glædelig jul og et godt og lykkeligt nytår med masser af gode anefund.

Læg vejen forbi foreningens nye Webshop

Danske Slægtsforskere sendte en helt ny og forbedret webshop i luften i november. Med over 40 forskellige bøger og andre produkter til slægtsforskere er butikken stedet, hvor du kan finde det meste til din interesse for slægtsforskning. Webshoppen findes her: dsshop.dk.

På det seneste er der kommet to nye titler på lager:

Sognenøgle til skifteprotokoller

Af Michael Dupont

Denne bog henvender sig til alle slægtsforskere, der har forfædre på landet øst for Storebælt. I Sognenøglen listes alle sogne øst for Storebælt med angivelse af de skiftemyndigheder, der foretog skifte i sognene, nemlig de private godser, institutioner og præstekald, der ejede jorden.

Kr. 150.

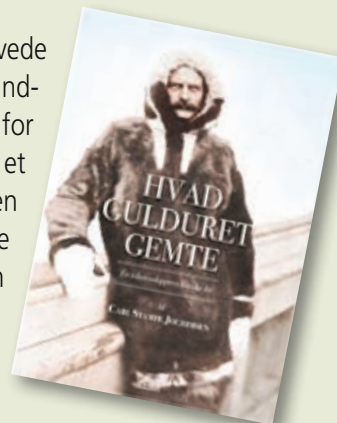

Hvad gulduret gemte

Af Carl Stampe Jochimsen

Carl Stampe Jochimsen arvede i 1962 et guldur af sin grandonkel. Det blev afsættet for en rejse tilbage i tiden og et næsten ukendt indblik i den danske og skandinaviske polarhistorie i perioden 1890-1930 gennem en blotlægning af det barske liv på Ishavets handelsruter.

Kr. 269

De 7 søstre fra Pogager i Vinding Sogn

Kvindelig på heden i 1800-tallet

Af Kirsten Skov

Skovkrogen 14,

8870 Langå

Tlf. 29 45 10 51

kirsten@kiskov.dk

Jeg har altid været fascineret af at forestille mig, hvordan kvindelig blev levet i 1800-tallet.

Især livet, som det ville forme sig for en bondekvinde fra Jylland – nok fordi de udgør ca. halvdelen af mit ophav.

Tipoldemor Maren

På et tidspunkt begyndte jeg at undersøge min tipoldemor, **Maren Svenningsdatters**, skæbne. Hun blev født i december 1800 på gården Pogager i Vinding Sogn, Ringkøbing Amt og døde i en alder af kun 36 år på gården Wahrhede ved Avlum, hvor hun levede sine sidste 7 år sammen med sin mand, og hvor hun fødte 4 børn.

Undersøgelsen greb om sig, og inden jeg havde set mig om, var jeg også i gang med at undersøge hendes 6 søstres skæbner. Det har været en meget lærerig og givende proces at se på dem alle sammen, og netop muligheden for at sammenligne deres skæbner har lært mig endnu mere om min tipoldemor og de muligheder og begrænsninger, hun havde for at leve sit liv.

Det blev "kun" til piger

Helt frem til 1880 var kvinder umyndige, dvs. de havde ikke ret til at råde over egen formue og kunne kun agere juridisk på tinge via en lavværge. Kvinderne var derfor meget afhængige af, at der var en mand i den nærmeste familie, der kunne tale deres sag, hvis der opstod begivenheder, der krævede mægling, hvis de blev enker eller på anden vis havde behov for offentlighedens bistand.

Man kan derfor sagtens forestille sig, at min 2xtipoldefar, **Svenning Andersen** fra Pogager i Vinding, syntes, at han havde et problem, da han trods talrige forsøg ikke lykkedes med at få en søn. 11 døtre fødte min 2xtipoldemor, **Ane Nielsdatter**. To døde som spæde og 2 døde hhv. 2 og 6 år gamle, men de resterende 7 nåede voksenalderen.

Det vigtigste for min 2xtipoldefar var nok at få alle døtrene godt gift – og det lykkedes for ham.

Man skal vælge sine svigersønner med omhu. Ægteskabet dengang var vel oftest noget, der mere blev indgået med forstanden end med hjertet, og døtrene har nok som oftest

accepteret farens valg af ægtefælle, medmindre der da var tale om en person, der decideret bød dem imod.

I gennemsnit var Svennings døtre 29 år, da de blev gift, det var en relativt høj alder (sammenlignet med de øvrige giftermål i Vinding Sogns kirkebog), men en klog bonde ville vælge at holde på pigerne, til han kunne få dem godt gift og gerne med "fod under eget bord".

DE SYV SØSTRE

Anne JERSILD i Avlum Sogn (1793-1844)

Kirsten ABILDTRUP i Timring Sogn (1795-1860)

Maren WAHRHEDE i Avlum Sogn (1800-1837)

Bodil Kirstine GRØNBÆK i Tvis Sogn (1803-1892)

Peternille TIPHEDE i Timring Sogn (1806-1891)

Mette BLINDKILDE i Vinding Sogn (1809-1877)

Anna Margrethe POGAGER i Vinding Sogn (1811-1882)

Alliancen

Svenning kiggede ikke så langt væk, da han skulle vælge de første svigersønner: På nabogården, Bakhuus, boede **Peder Bak** og **Kirsten Simmelkjær**. Peder Bak var sognefoged og en ret så driftig bonde, der ejede to gårde, Bakhuus og Fonager; der var flere sønner, og de var gode kandidater.

Mellem 1822 og 1828 blev de 3 ældste søstre, Anne, Kirsten og Maren gift med hver sin af disse nabosønner. De blev gift efter alder: Først var det Anne, der blev gift med Iver, den ældste søn. Dernæst blev Kirsten gift med Hans, den tredje søn, og endelig i 1828 blev min tipoldemor gift med Søren, den fjerde søn.

De 3 par blev alle gårdejere i nærheden af deres barndomshjem. Kirsten og Hans flyttede til Timring i 1824, hvor de købte en gård på Tipheden. Mine tipoldeforældre, Maren og Søren, købte "Vestergård" på Wahrheden ved Avlum i januar 1830, og året efter købte Anne og Iver "Nedergaard" i Jersild By ligeledes ved Avlum. Anne og Iver havde ellers indtil da boet i Bakhuus hos Ivers forældre gennem de 8 år, hvor de havde været gift.

Denne alliance må have skabt et særdeles stærkt bånd mellem de 3 brødre og de 3 søstre, og historien skulle da også vise, at der var brug for familiernes hjælp og assistance i flere tilfælde ved ægtefællers tidlige død og også for at sikre de børn, der skulle blive forældreløse meget tidligt i livet.

De øvrige 4 døtre blev også efterhånden gift – alle med lokale mænd: I 1832 blev Peternille gift med Thomas Jensen, der kom fra Toustrup ved Vinding, i 1836 blev Mette gift med smeden i Lilbæk (de skulle siden blive ejere af gården Blindkilde i Vinding), i 1838 blev Bodil Kirstine gift med Diderik Kjeldsen, der var ejer af gården Grønbek i Tvis, og samme år, som rosinen i pølseenden, blev Anna Margrethe, den yngste, gift med Henrik Sørensen, der også var en lokal mand fra Vinding, født i Svenstrup. Anna Margrethe og Henrik overtog barndomshjemmet Pogager, og Svenning gik på aftægt; Ane var død et par år forinden.

Bondekone, madmor, markarbejder...

Når man kigger i folketællingerne, står alle Pogager-søstrene opført som madmødre, men rollerne og opgaverne har været mangfoldige. Normalvis havde kvinderne mange opgaver ud over madlavningen: De hjalp til i marken, malkede køer, bryggede øl, støbte lys, kærned smør, spandt garn, vævede og meget mere, som det bl.a. står opremset på Hjerls mindesten på Hjerl Hede.

H.P. Hjerls hyldeststen til "Kvindens stille gerninger" – Hjerl Hede.
Foto: Kirsten Skov.

Folketællingerne afslører da også, at der hos alle Pogager-søstre har været 1-2 tjenestefolk, især mens børnene var små. Senere, når børnene blev ældre, har de hjulpet til, og der var ikke længere brug for tjenestefolk.

Skifterne fortæller om livet på heden

Livet på heden kunne være barsk og var det nok ofte. Det var et forblæst, fattigt landskab med magre sandmuldsjorder og megen slid med at dyrke den. Skifterne fortæller lidt om, hvordan deres liv var.

Maren og Annes ægtemænd, de to brødre Søren og Iver, døde begge i 1835 med kun en måneds mellemrum, og da der var umyndige børn i begge ægteskaber, findes der skifter efter begge. De to familier boede begge i Avlum med kun godt 4 kilometers afstand, så de to skifter er meget sammenlignelige – der var sågar også de samme vurderingsmænd ved begge skifter.

Man kan læse meget om forfædrenes liv ved at se på, hvad de efterlod sig, men netop ved at sammenligne som her, bliver billedet tydeligere:

Anne og Iver sad økonomisk lidt bedre i det end Maren og Søren, de havde flere ting og en lidt større besætning af dyr.

Fx havde Anne og Iver flade tallerkener og flere fade, hvilket man ikke fandt hos Maren og Søren; hos dem har man sandsynligvis siddet bænket tæt rundt om bordet og har spist fra samme fad. Det gjorde man nu mange steder på den tid.

Anne og Iver havde også en stud til hjælp med markarbejdet samt en meget dyr kobbergruekedel, opgjort til 35 Rdl, mere end studens værdi, der var sat til 32 Rdl.

Generelt havde begge parrene en pæn besætning med 2 heste, 6-7 køer, 3-4 grise, nogle høns og adskillige får, hos Anne og Iver dog 6 sygelige får.

Får har der altid været mange af på heden – de er nøjsomme og klarer sig med lidt, når de græsser rundt på de store arealer.

Faar paa Heden. Oliemaleri af Wilhelm Zillen, dateret 1866.

Børnene og navnetraditionerne

Børn og børnefødsler har selvsagt også spillet en stor rolle i kvindernes liv.

Alle 7 søstre fik børn – den største børneflokk stod Peternille for med 6 børn, mens Mette i Blindkilde kun fik et barn.

Børnedødeligheden var høj i begyndelsen af 1800-tallet. Og flere af søstre mistede også børn: Anna Margrethe og Maren havde hver et spædbarn, der døde.

Anna Margrethe mistede også sin førstefødte, da han var 5 år. Peternille mistede to drenge, begge kaldet Svenning efter morfaren, den ene døde som 5-årig, den anden som 7-årig.

Man kan se, at alle familierne har fulgt reglerne for, hvordan man skulle opkalde børnene rimelig stringent. Børn skulle først og fremmest opkaldes efter bedsteforældrene, også selv om navnet så at sige allerede var i brug i samme familie. Annes datter kom derfor til at hedde Ane efter bedstemoren, og Mettes datter kom til at hedde Mette efter farmoren.

Det virker lidt spøjst på os i dag, især for de 3 ældste søstre (Anne, Kirsten og Maren), der jo blev gift med hver sin bror, ses det tydeligt. De havde alle opkaldt førstefødte søn *Peder* efter farfaren og den næste *Svenning* efter morfaren. Den førstefødte datter blev så opkaldt *Kirsten* efter farmoren og nr. 2 datter *Ane* efter mormoren.

Det samlede resultat for næste generation var, at der var 6 med navnet *Svenning* og 4 med navnet *Ane*, så det har vel skabt lidt forvirring til familiekomsammener.

Enkerne og de forældreløse børn

Det har været svært for kvinderne at stå alene med en børneflokk og en gård, der skulle drives, men det skete ikke så sjældent. Dødeligheden var stor også blandt yngre mennesker. Ifølge Danmarks Statistik var middellevealderen for kvinder 45 år og 42,9 år for mænd i 1840.

Da de to brødre Søren og Iver døde, blev Maren og Anne begge enker efter hver sin bror, og begge stod tilbage med umyndige børn.

Både Anne og Maren fik lov at drive gården videre efter deres mænds død, og børnenes arveandel blev noteret som gæld i Overformynderiets protokoller.

Maren

Det var måske især hårdt for Maren, der stod alene tilbage

med 4 små børn på hhv. 5, 3 $\frac{3}{4}$, 1 $\frac{3}{4}$ år og 2 måneder. Ingen af børnene havde nået en alder, hvor de kunne hjælpe med gårdens drift, men alligevel ser det ud til, at Maren formåede at drive gården videre. Fra folketællingen 1834 kan man se, at der er et par karle på gården og også et par teenagere, og man kan forestille sig, at naboer og familie har hjulpet til i det omfang, det var muligt.

Det har været en barsk tid for hende, ikke bare mistede hun manden, men det nyfødte barn, Ane, døde også, kun 1 måned efter Søren's død.

Man nåede aldrig helt at færdigbehandle skiftet efter Søren før også Maren døde – knap 2 år senere i marts 1837.

Nu trådte familie-alliancen til, gården blev solgt på tvangsauktion, og børnene blev fordelt i den øvrige familie: *Kirsten* kom til fasteren, Karen Meldgaard i Vognstrup, *Svenning* kom til Pogager hos mosteren, Anna Margrethe, her var jo også morfaren, Svenning, på aftægt, og endelig kom *Peder*, min oldefar, til Sønderbæk i Idom hos farbroren, Christen Pedersen.

Anne

Annes børn var ældre, da hun blev enke, hhv. 5, 10, 11 og 15 år. Anne drev gården videre i 7 år, til trods for at hun var syg en stor del af tiden. Allerede i 1841 skrev hun et testamente, fordi hendes helbred var svageligt. Testamentet var et forsøg på at lade børnene blive på gården, indtil de blev 18 år. Det var derfor hendes ønske, at den ældste datter, Kirsten Iversdatter, skulle overtage gården mod at skylde sine søskende hver deres arveandel af gården, således at Ane skulle have en søsterlod på 144 Rdl, hvorimod Svenning og Peder skulle have en broderlod på hver 303 Rdl. Anne døde af tæring i 1844, 50 år gammel, og da hun døde, havde hun været sengeliggende gennem længere tid. Det bliver nævnt i skiftet, at "*hendes Gangklæder er meget ubetydelige, da den Afdøde i længere Tid har henlagt sig*". Desværre var den ældste datter, Kirsten, også syg, og hun døde ligeledes af tæring kun 2 måneder efter moren. Nu var der 3 børn tilbage i alderen 17, 16 og 11 år.

På sit dødsleje udtalte den ældste datter, Kirsten, sin sidste vilje i vidners påhør – det var sognefogeden og nabomanden, der var blevet hidkaldt for sammen med børnenes formynder, farbroren Jens Pedersen Fonager, at høre på: I skødeprotokollen bliver det beskrevet, hvordan Kirsten var sengeliggende, men ved sin fornufts fulde brug, og hun udtalte her sin sidste vilje, nemlig at lade søsteren, den 17-årige Ane, overtage gården mod at skylde sine brødre

Fra Skøde- og planteprotokollen, Hammerum Herred, Retsdagen den 24de Februar 1849, p. 123

Vi Christian den Ottende af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenburg, gjør vitterligt: at eftersom hos os allerunderdanigst er bleven ansøgt og begjært Vor allernaadigste Confirmation paa den af afgangne Kirsten Iversdatter af Jersild i Avlum Sogn under Ringkøbing Amt udi Vort Land mundtlig tilkjendegivne sidste Willie, saaledes som det er afgivet ved det herhos i Udskrift fattede, den 4 Mai f.A. under Hammerum Herreds Ret optagne Tingsvidner, hvoraf er indleveret en ligelydende verificeret Gjenpart, saa ville Vi, saafremt fornævnte Kirsten Iversdatter sig ingen Børn eller Livsarvinger maatte efterlade, bemeldte hendes sidste Willie i alle dens Ord, saaledes som den forefindes, allernaadigst have confirmeret og stadfæstet, ligesom Vi og hermed confirmerer og stadfæster samme. Forbydende Alle og Enhver imod det forskrevet staar Hinder at gøre.

Givet i Vor Kongelige Residensstad Kjøbenhavn den 3. Marts 1845.

Under Vort kongelige Segl

Efter Hans Kongelige Majestæts allernaadigste Befaling

for hver deres andel af gården – altså samme vilkår som det moren havde ønsket.

Da der er tale om 3 umyndige børn, blev sagen sendt til det Danske Kancelli, og som en fyndig afslutning på sagen kan man i skødeprotokollen læse, hvordan Kong Christian den 8. stadfæster Kirstens sidste vilje og giver børnene lov til at forblive på gården med deres farbror, Jens Pedersen Fonager, som formynder.

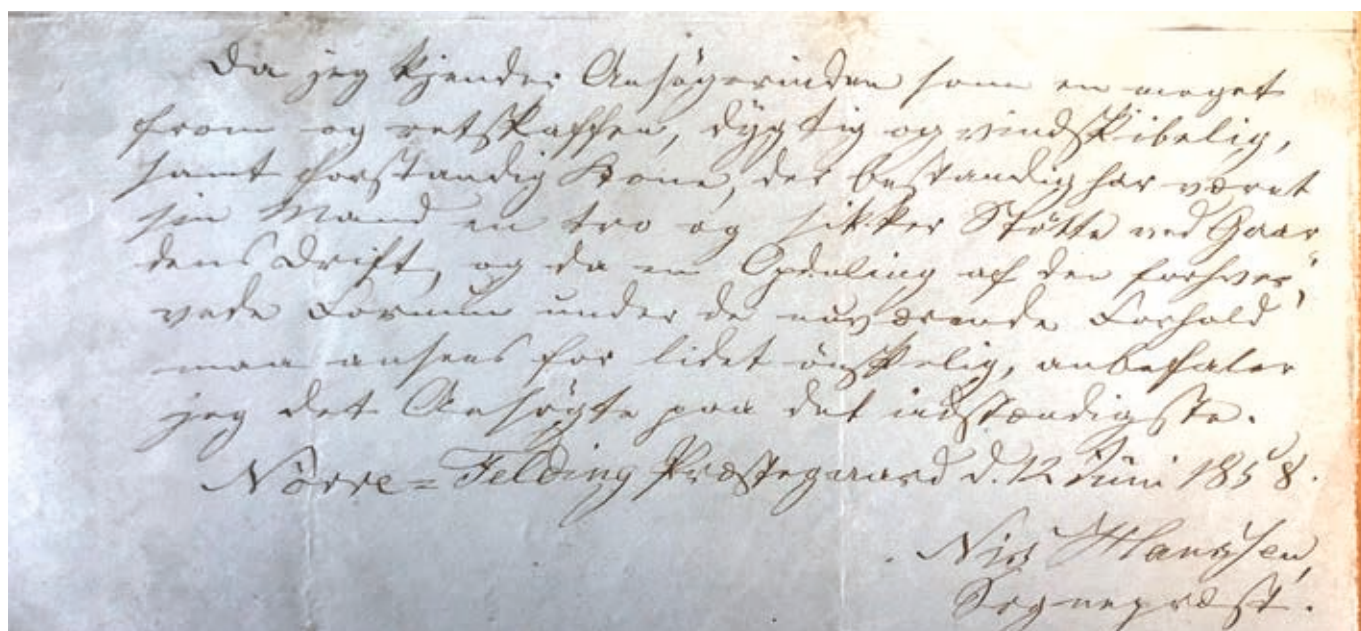
Farbroren, Jens Fonager, havde sin egen gård at passe i Vinding, så de 3 børn har selv stået for driften.

I folketællingerne fra 1845 og 1850 finder man de 3 søskende på gården sammen med 1 tjenestekarl og 1 tjenestepige.

Bodil Kirstine

Også Bodil Kirstine i Tvis blev enke i en ung alder. Hun var 55 år, da hendes mand, Kjeld, døde, og da hun var blevet gift i en sen alder, var hendes børn stadigvæk umyndige, da hun blev enke, hhv. 18, 16, 13 og 10 år. Hun ansøgte om og fik lov til at sidde i uskiftet bo efter manden, og i 17 år fortsatte Bodil Kirstine med at drive gården sammen med sine to sønner, før hun i 1875 solgte til dem mod aftægtskontrakter.

Når en kvinde skulle sidde i uskiftet bo, skulle der ansøges hos Amtet om tilladelse. Det er altid besværet værd at se efter denne ansøgning i arkiverne. Mange af dem er ren standard, men nogle gange, fx i Bodil Kirstines tilfælde, har præsten skrevet en anbefaling til dem. I Bodil Kirstines tilfælde skriver præsten følgende:

Da jeg kjender Omsjogsvinduen som en meget
førom og snækkaffren, dygtig og vindslibelig,
jant godhændig Bønde, der kun vandlej for vort
jens Brand en halv og fiktes Skatte med Gode
hantledigt, og da en Godhed af den første
vorte Lovene under de nævnte Lovfuld
man ansat for lidt vindslibelig, anbefaler
jeg det Omsjogsvinde som det indstaudigt.
Nårre = Felbing Kjøbmand d. 22 Juni 1858.
Nis Hansen
Dag og Aft.

Præstens anbefaling af Bodil Kirstine, B-008, Ringkøbing Amt, Journalsager V 1858

Da jeg kjender Ansøgerinden som en meget from og retskaffen, dygtig og vindskibelig, samt forstandig Kone, der bestandig har været sin Mand en tro og sikker Støtte ved Gaardens Drift, og da en Opdeling af den forhvervede Formue under de nuværende Forhold maa anses for lidet ønskelig, anbefaler jeg det Ansøgte paa det indstændigste.

Nørre Felding Præstegaard d. 12 Juni 1858.

Nis Hansen, Sognepræst

Blodets bånd – når hjælpen er nærmest

På tværs af kilderne ser man talrige eksempler på, hvordan familien har hjulpet hinanden både socialt og økonomisk:

De stod fadder til hinandens børn, svogrene trådte til som lavværger for enkerne og som formyndere for de forældreløse børn, og alle hjalp dem godt i vej.

Man ser da også som en rød tråd gennem hele historien om de syv søstre, hvordan de hjalp hinanden økonomisk, fx i forbindelse med gårdkøb. Især for de nyetablerede par var der brug for hjælp. For at få lov til at optage lån til at købe en gård var det vigtigste nok at komme ud af en god og solid bondefamilie, hvor man allerede havde bevist i slægten, at man kunne drive en gård og betale terminerne til tiden. Det hjalp også, at der var familiemedlemmer, der kunne garantere for lånet.

Fx var det svigerfaren, Peder Bak, der optog og hjalp Maren og Søren med et 4 %s lån fra Den almindelige Enkekasse, da de købte Vestergaard. Da Maren døde i 1837, og gården blev sat på auktion, blev hele historikken omkring gården minutvist beskrevet i skødeprotokollen inkl. alle tinglæste og ikke tinglæste fordringer, der måtte være. Heraf fremgår, at familien løbende i stort omfang har hjulpet med finansieringen: Svogeren Christen fra Sønderbæk med 192 Rdl, faren Svenning Pogager med 20 Rdl, svigerfaren Peder Bak med 22 Rdl, søsteren Bodil Kirstine med 14 Rdl og svogeren Iver Jersild med 20 Rdl.

Et andet eksempel er forholdet mellem Kirsten og Peternille: Da Kirsten og Hans i 1832 købte Abildtrup Overgaard i Vording Sogn, var det Peternille og Thomas, der lige var blevet gift, som fik lov at overtage Søndergård på Tipheden i Timring Sogn. De to par boede således resten af livet kun omkring en kilometer fra hinanden, og man må tro, at de har været tæt forbundne. Også i forbindelse med købet af Abildtrup Overgaard var Peder Bak involveret. Man kan i hvert fald se, at han stod som vitterlighedsvidne på skødet.

Da Mette og Anders købte Blindkilde i 1845, var det Jens Peder Fonager, en søn af selvsamme Peder Bak, der lagde penge til.

Aftægtskonerne

Bortset fra Anne og Maren levede de resterende 5 søstre så

længe, at de nåede at se deres børn blive voksne. Bodil Kirstine, Peternille og Anna Margrethe gik alle på aftægt i løbet af 1870'erne, så man kan sammenligne deres vilkår, som de står nedfældet i kontrakterne.

De 3 aftægtskontrakter lignede hinanden meget med bl.a. detaljerede oplysninger om hvilke madvarer, der skulle leveres og hvornår. Der var både tale om de basale fødevarer som rug, byg, boghvede, kartofler, flæsk, æg og mælk, men også mere eksotiske varer blev opremset, så som kaffe, cikorie, tobak, kandis, kornbrændevin m.m. Der var ligeledes regler for transport ved kirkegang og familiebesøg, specifikation af muligheden for at vælge at bo et andet sted, hvis man af en eller anden grund ønskede dette. Endvidere blev der nævnt, at aftægtsgiveren skulle hidkalde læge og præst ved behov, samt erholde udgifterne til at ansætte en pige i tilfælde af sygdom og svagelighed, og endelig skulle han dække udgifterne til en ordentlig begravelse.

Meget af indholdet i kontrakterne har været standard, og generelt har man i de fleste tilfælde, hvor det var sønnen eller datteren, der overtog gården, nok ikke hængt sig så nøje i, at den præcise ordlyd blev overholdt til punkt og prikke, men fortsat med at leve som én familie stort set som hidtil. Man kan dog finde små personlige udsagn i kontrakterne, som fx i Peternille og Thomas' kontrakt, hvor Thomas i forbindelse med rationen af 8 % kornbrændevin, der er sat til 1 potte hver søndag, udtaler, at *dersom jeg Thomas Jensen først dør bortfalder det hele Quantum Tobak og min Kone erholder da af Brændevinen kun 1 Potte maanedlig, bliver jeg Thomas Jensen derimod den længstlevende beholder jeg det hele Quantum Tobak og Brændevin*. Aftægtskontrakten var bundet til gården, så det var vigtigt, at den blev lavet grundigt, hvis der skulle komme nye ejere, eller hvis der skulle opstå splid i familien, så var det kontraktens bestemmelser der trådte i kraft.

I august 1882 døde Anna Margrethe og hendes mand med kun 4 dages mellemrum, først Anna Margrethe den 16. august og så Henrik den 20. august, den dag, hvor Anna Margrethe blev begravet. I Timring på Tipheden døde Peternilles mand Thomas i august 1882. Peternille overlevede Thomas med 8 år og døde i 1891, 84 år gammel.

Bodil Kirstine var den af søstrene, der både levede længst og blev ældst. Hun havde lavet aftægtskontrakt med begge sønner, som fik hver sin del af Grønbek, men hun endte med at flytte tilbage til Vinding for at bo hos datteren Ane i de sidste af hendes leveår, så man kan formode, at hun har gjort brug af den godtgørelse på i alt 150 kr. årligt, som hun var berettiget til ifølge aftægtskontrakten. Man kan se, at hun boede hos datteren ved folketællingen 1890 og døde i Vinding i 1892, 88 år gammel.

Breve under en sten

Hold afstand og epidemi-senfølger i 1857

Af Erik Gregersen
pimpernelred@gmail.com

Denne fortælling handler om en bestemt periode i min families liv på Vedbølgaard¹ i Vedsted Sogn i Sønderjylland. Den er et uddrag af en større fortælling om slægten Simonsen, således at persongalleriet både omfatter ritmester Georg Simonsen, der var kaptajn under Christian IV og levede under Trediveårskrigen såvel som enkelte nulevende personer. Det vil sige nulevende, dengang den blev skrevet og præsenteret i forbindelse med et stort familietræf i 1965. Den blev skrevet af lærer Marie Christine Simonsen (1895-1988) og Gunder Nissen, Strandelhjørn i Bevtoft Sogn.

For os, der ikke var med til familietræffet, er fortællingen meget interessant, idet den giver en fin skildring af leve- og familievilkårene i Østsønderjylland midt i 1800-tallet. Den fortæller om stort og småt og lader os f.eks. gennem breve opleve den frygtelige tid, hvor så mange sønderjyder døde af smitsot blodgang eller den hvide blodgang, som den også kaldtes, og hvor man delvist handlede i blinde i mod-sætning til vor oplyste Corona-tid.

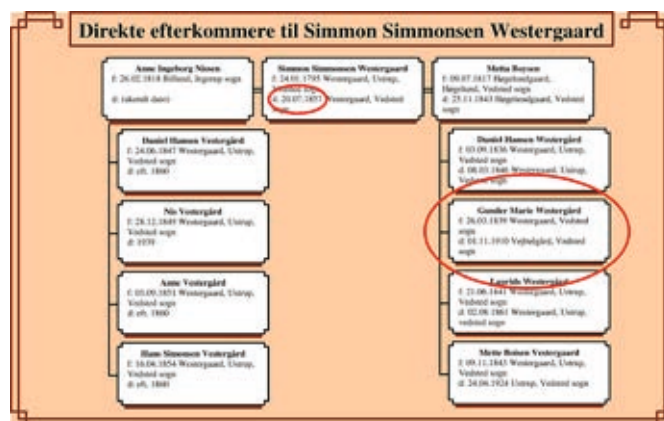
Den originale fortælling findes i Rigsarkivet i Aabenraa: Christine Simonsen: Erindringer om forfaren Lorenz Simonsen, samlepakke 54. Jeg har affotograferet og afskrevet det og med stor respekt for originalen blot ændret få steder, mest stave- og trykfejl. Mange ord og enkelte sætninger er gengivet på "sønderjysk", som det brugtes i 1800-tallet, men nulevende sønderjyder har hjulpet med at finde tids-svarende ord for de anvendte.

Marie Christine og Gunder fortæller

I 1850erne brød en smitsot², som igennem århundrede var fulgt i krigenes spor, igen ud i landsdelen. Det var "den hvide blodgang"³.

I Ustrup døde i 1857 blandt andre vor glade oldefar på mødrene side, Simon Vestergård⁴ af den. Hans yndlingsang skal have været visen: Om hundrede år er alting glemt! Vi mindes ham nu alligevel her i 1965. Der fortælles om de

Ustrup bønder i Simon Vestergårds velmagtsdage, at når de kørte med fuldt læs til købstaden, f.eks. med korn, bøtter med smør og lignende, kørte de langsomt. Da klagede hju-lene på deres vogne: "Æ kommer aldrig deru'e!". På hjem-vejen, når vognene var tømt for deres last, gik det derimod hurtigt, og det skete vel også, at man kørte om kap. Nu sagde vognhjulene: "Æ kan gør'et så tit, som æ skal, æ kan gør et så tit, som æ skal". Men nu i 1857 havde denne vor glade oldefar kørt sit sidste løb.

Efterkommertavle for Simmon Simonsen Westergaard, der dør under epidemien i 1857. I hans første ægteskab med Metta Boysen ses en af historiens hovedpersoner, datteren Gunder Marie Westergård. Efter Simmons død gifter hans enke Anne Ingeborg Nissen sig og bosætter sig med sine umyndige børn i Styding i Hammelev Sogn.

På Vejblølgård⁵ blev både Anne Cathrine, husmoderen, og datteren Marie Elisabeth syge og senere ligeledes de øvrige husfolk. Daglejerne holdt sig borte fra gården for ikke at blive smittede. Nabokonen, Kirsten Kræmer rejste til Nustrup, hvor familien også havde en ejendom. Men ak! Det var for sent, hun havde sygdomsspiren i sig og døde. På Vejblølgård var, efter et overstået anfald af smitten, vor morfar, Mattes⁶, den eneste af familien, som en tid lang holdt sig oven senge. Han plejede efter evne patienterne i hjemmet, han havde jo været i et sanitetskorps i krigen. Fra Ustrup og Hoptrup kom hans søskende og gav den hånds-

1 Vedbølgaard var en af de ældste gårde i Haderslev Amt, købt af ritmester Simonsen under Trediveårskrigen og totalt nedbrændt 5. juli 1910, men siden genopført.

2 Ordbog over det danske Sprog: smitsom sygdom (syge); farsot; epidemi.

3 Ordbog over det danske Sprog: Dysenteri, i.e. smitsom tarmsygdom med blodig diarré og kolikagtige mavesmerter.

4 Fulde navn ifølge hans dåbsindskrivning: Simmon Simonsen Westergaard.

5 Også kaldet Vedbølgaard. Gården ligger i landsbyen Vedbøl i Vedsted Sogn.

6 Fulde navn: Mathes Matthiasen Simonsen.

rækning, de kunne ved udearbejdet i deres sparsomme fritid. Ved aftenstid gik de om til sovekammervinduet og talte igennem det med de kære syge.

De tre gårde, der spiller en rolle i fortællingen. I landsbyen Vedbøl er det den gamle Vedbølgaard, der brændte i 1910, men straks blev genopført. Her var Mathes Matthiasen Simonsen gårdejer i 1857. I landsbyen Ustrup på Westergaard døde gårdejer Simmon Simonsen Westergaard, mens hans ene datter, Gunder Marie Westergård, var i huset på sognets store gård mod øst, Christiansdal, ejet af P. Bruun. Alle tre gårde er ombygget efter 1857, men på samme beliggenhed og størrelse som forgængerne og fremtræder på luftfotografiene uændrede, fra de blev opført. Senere er især gården Christiansdal blevet voldsomt ændret, men kan som de to øvrige stadig ses.

Patienterne var meget plagede af slim, og man bemærkede med sorg, at de blev mere og mere afkræftede for hver gang, man havde kontakt med dem. Først i august lukkede mor, Anna Cathrine, sine trætte øjne, og en måned senere døde lillesøster Marie Elisabeth.

På Vejbylgårds marker stod i august 1857 den modne høst, men hvordan med at få den bjerget? Ja, morfar Mattes så sig nødsaget til at bede bymændene med deres folk og på egen kost at yde gården den højst nødvendige håndsrækning i dette tilfælde. Nogle havde allerede tilbudt den og var vis på de øvrige tilsagn.

Da var det, at man ikke alene i Vejbyl, men i hele Vedsted Sogn, viste en så storsindet hjælpsomhed over for den af sygdom og sorg hårdt ramte familie på Vejbylgaard, at det aldrig glemmes i slægten.

En skøn søndagsmorgen kom skarer af høstfolk fra Østersognet til Vejbylgårds marker. Mændene havde deres leer med og koner og piger deres "krat", den lille rive, i hånden og høstærmerne på. Over armen bar de vel endda madkurven, for ingen turde jo komme ind på gården.

Og nu begyndte de mennesker, som nok kunne være trætte efter en travl arbejdsdag i deres egne marker, at høste – høste og binde sammen i neg. Ved aftenstid var da hver akse og hvert strå på Vejbylgårds marker faldet og negene endda rejst i hobe. Indbjergningen er måske også senere foregået ved fælles hjælp.

Mon man ikke i en hvilepause under høstarbejdet har sunget den tids yndede vise: "Om hundrede år er alting glemt?" Nu i 1965 er der gået mere end 100 år siden denne begivenhed, men det skal sandelig huskes, hvordan man dengang viste et så enestående samfundssind i Vedsted Sogn.

Vejbyl bys piger og koner gjorde endda på skift en særlig indsats mht. hjælpsomhed i hverdagen. Malkningen af Vejbylgårds køer, som den sommer naturligvis gik ude dag og

På efterkommertavlen efter gårdejer Hans Simonsen ses førstefødte Mathes Matthiasen Simonsen, historiens anden hovedperson, samt hans søskende. Moderen Anne Cathrine Nissen og søsteren Marie Elisabeth overlever ikke epidemien.

nat, blev en lang tid trofast foretaget af denne lille kvindeflok. De fyldte mælkebøtter sattes i gårdens port, og vor morfar, Mattes, hentede dem, og man tog sig lejlighedsvis af lidt smørfremstilling, så godt det nu gik. Dengang var der naturligvis endnu ikke vandmejeri på Vejblølgård. De tømte og vaskede mælkespande sattes igen ud i indkørslen til afhentning næste gang, der skulle malkes. Atter et smukt eksempel på, hvorledes man hjalp hinanden i datidens landsbysamfund. Efterhånden vendte også daglejerne og de andre medhjælpere tilbage til Vejblølgård, men i hjemmet savnedes den gode husmoder, Anne Cathrine, og den lille "sanglærke", Marie Elisabeth, hver dag! Hvordan skulle det gå i fremtiden? Ja, det skal vi nu få høre om.

Morfar Mattes havde en ung veninde, den kun 18-årige Gunder Marie Vestergård fra Ustrup. Hendes far var, som allerede nævnt, død af smitsoten denne sommer, da hun var hos P. Bruuns på Christiansdal for at lære husholdning.

Gunder, som blev vor mormor, var datter af oldefar Simon Vestergårds første ægteskab. Hendes mor var Mette, født Boysen⁷ fra Høgelundgård. Dog videre med Gunder, vor mormor, i hendes tid på Christiansdal, sommeren 1857.

Når dagens syssel var endt, var jomfruen forsvundet, ikke hen at sove, men ned til Vejblø Sø, hvor der på ageren lå en mellemstor sten. Under den fandt hun brev fra kæresten, Mattes på Vejblølgård, og lagde et igen, som hun havde skrevet til ham.

Vedblø Sø 2021 set fra den sydøstlige ende. Under pilen anes Vedbløgaard.

Morfars breve til mormor har hun trofast gemt gennem årene. Jeg husker, de lå indbundet i et fint silketørklæde. Vedlagte uddrag af breve fra Mattes M. Simonsen på Vejblølgård sendt i sommeren 1857 til Gunder M. Vestergård, dengang på Christiansdal, giver yderligere oplysninger om dette sorgens år i familien.

24 maj. I aftes hørte jeg, min kære pige, at din moder⁸, Ingeborg⁹ (Simon Vestergårds anden kone) er heftig syg. Var nu meget hellere blevet hjemme og besøgt dig i Ustrup, men det er jo kun forstyrrelse for din moder.

7 Hendes dåbsnavn var: Metta Boysen.

8 Det var faktisk Gunders stedmor, der var tale om.

9 Hendes dåbsnavn var: Anne Ingeborg Nissen.

Jeg må så rejse med vor familie på besøg i Billund¹⁰, skønt jeg kun vil få liden fornøjelse deraf uden dig, min pige. Nu beder jeg dig at skrive mig, hvorledes det står til med din moder og jeg bliver hjemme fra turen, er dette tilfældet, kommer vi om eftermiddagen til Ustrup.

28 maj. Din moder er rigtignok dårlig, kære Gunder, ja, meget syg, men hun er jo dog ung endnu og har tilforn altid været rask og stærk af naturen.

9 juli. Kære, din moder er alt temmelig rask igen. Din fader var rigtignok endnu syg, da jeg var i Ustrup i aftes, men jeg tror dog, at denne sygdom ikke er af så farlig natur, end at den med det første nok skal gå over. Jeg vil antage, at den anstrengelse og sorg og bekymring, som han i den sidste tid med tilstrækkelig grund har fået, har nedtrykt ham i den grad, at han endelig har måttet "give efter", men som nu må lindres ved, at dog din moder er kommet sig.

17 juli. Jeg har selv været i Ustrup i dag hos din familie og set dem og talt med dem. Derfor kan jeg melde dig, at fader rigtignok er syg, men at det sidste nat, efter hvad man skulle synes, er gået over til koldfeberen¹¹. Skulle dette være tilfældet, kan man ikke andet end glæde sig, tror jeg, da denne sygdom dog ikke er så farlig og tillige nu mere ikke er så vanskelig at blive af med.

For resten hvad de andres sygdom ellers angår, da er det vist nok, at den er smitsom, hvorfor jeg atter beder dig, at du ikke kommer hjem til dem, heller ikke må du vente noget bud hjemme fra. Hvad de øvrige folk i huset angår, kan jeg allerede tilmelde dig, at to af dem er igen på benene, nemlig Kjesten Mari og Chresten Lambertsen, men endnu ligger Niels Dahl¹², Markus og den Jerstal pige. Vi vil håbe, at de snart begynder at komme sig. Jeg havde nær glemt at nævne moder Ingeborg, hun er nu så rask og en stor hjælp for fader i denne skæbningsvangre tid.

27. juli. (Morfar, Mattes på Vejblølgård, synes nu selv at have hentet sig sygdommen i Ustrup, og også hans mor, Anne Cathrine, er blevet smittet. Han skriver dog:) Jeg ser mig i stand til at melde dig nogen bedring d.v.s. hvad mig selv angår, kære. Mærker nok, at med min sygdom skal det

¹⁰ Billund i Jegerup Sogn, hvor han havde familie.

¹¹ Den Danske Ordbog: Febersygdom, der optræder i anfald med høj feber og skiftevis kulderystelser og hedeanfald. Var tidligere almindelig i epidemier herhjemme.

¹² Formodentlig den Niels Dahl, som enken Anne Ingeborg Nissen efter Simmon Simonsen Westergaard, gifter sig med året efter, den 6. juni 1859 i Hammelev Kirke. Niels Dahl og Anne Ingeborg Nissen flytter med sine fire børn til et kådnersted i Styding i Hammelev Sogn.

ikke vare længe. Men med min moder er der desværre ingen bedring at se. Hun blev i aftes kl. 11 så dårlig, at vi øjeblikkelig måtte have bud efter doktoren. Karlen kom tilbage kl. 2, men vi måtte først hente doktoren i morges. Det var nemlig den unge Hansen, da den anden på grund af sygdommen må holde sengen og må ligge der og skrive recepter. I dag har vor mor været lidt roligere igen og sovet den meste tid hen, det kan dog vederkvæge hende.

Doktoren, altså den fjerde, vi har haft, erklærede mig naturligvis også ganske fri for smitte. Jeg ligger rigtignok i sengen og må tage mikstur hver anden time, men lider intet, blot kedsommelighed og så under det, at jeg så hårdt trænger til at være på benene.

28. juli. – Kære, jeg skriver nu hver dag til dig. Jeg mærker nok, at når legemet er sygt, lider sjælen med. Jeg kan ikke ret, som når jeg er rask, få mine tanker samlet, tilmed ligger jeg i temmelig stærk sved og damp – og som beruset. Dog, du er min første og sidste tanke, og jeg er kun bange for, at du sørger alt for meget. (Gunders far, Simon Vestergård, er da lige død).

Hvor ville jeg dog gerne se dig og tale med dig, så jeg kunne overtale mig om din sindstilstand, men det må du jo ikke forundes mig!

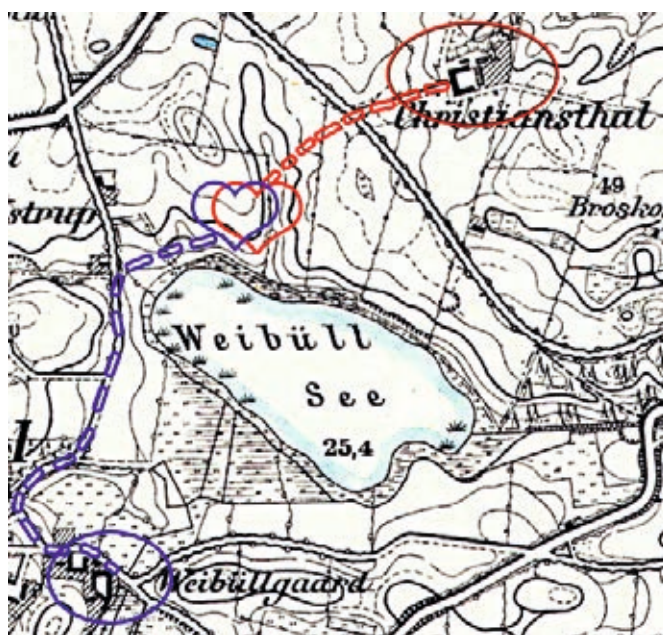
Den fordom, at man enten har den så tit omtalte sygdom eller i det mindste skal have den, er så indgroet i folks hoveder, at den ikke mere er til at få ud deraf, og dog tager de, Gud ske lov, fejl. Jeg har ikke haft den hidtil(?) og tror også således aldeles bestemt, med Guds hjælp, aldrig at få den, da jeg på grund af min natur allerede er i stærk bedring. Det kan du tro på, min pige!

Vor moders tilstand er i dag bedre, vi begynder at tro, at hun måske endnu kunne leve. I dag kan hun dog kende folk og tale temmelig forstandigt – stakkels, kære moder har også været hårdt medtaget.

Angående vor familie i Ustrup kan jeg ikke sige noget, men når Vorherre kunne finde for godt at kalde din fader bort fra så stor en flok umyndige børn, må han også vide udvej for dem. Han er jo de faderløses fader. Det vil vi tro på, min pige, thi du og jeg er også af de faderløse!

31. juli. ---- Kære Gunder, for det første kan jeg melde dig, at jeg i dag sidder ved bordet og skriver til dig og har fået lov af doktoren at blive fri for mikstur. Har så fået noget pulver, hvoraf jeg skal tage daglig 4 gange i noget kamil-

lete, mener så at kunne blive oven senge hele dagen. Dermed håber jeg, vil Gud det, at min sygdom er endt. Angående vor moder kan jeg dog sige, at hun har det bedre igen i dag. I aftes, efter at du var gået, blev hun ringere, så at min søster Marie måtte blive hos hende natten over. Der som det går vor mor bedre også på søndag, kan du vente søster Marilisbeth hos dig. Søster Maria vil da komme her i hendes sted.

På kortet fra 1870'erne ses Vedbølgaard og gården Christiansdal, hvor hhv. Mathes Matthiasen Simonsen boede, og Gunder Marie Westergård tjente. Mellem gårdene ligger Vedbøl Sø, som i form og udstrækning ikke har ændret sig til i dag. Artiklens forfatter tog i sommeren 2021 optimistisk ned til Vedbøl Sø for at lede efter de omtalte sten, hvilket (naturligvis) viste sig at være umuligt. Haderslev Kommune ejer nu søen, og der er adgang til den fra den østlige side ad en vej direkte ned til og hen langs søens østlige side. Søen bruges i dag fortrinsvis af lystfiskere, og dens bredder er nu stærkt tilgroet af høje og tætte vandplanter. På kortet er angivet en mulig rute, de unge forelskede fulgte frem til stenen, hvor de efterlod deres breve. Nordsiden af søen er tørrest, idet der var (og muligvis stadigvæk er) et vandtiløb til søens østre ende, og kortets signatur viser også et større vådområde på den side, hvilket har været ubekvem at forcere.

2. august. --- Det jeg har at melde dig angående moder, min kære pige er, at hun er i bedring, og at vi håber endnu engang at få hende rask. Hvad mig angår, mangler jeg kun kræfterne for at være helt i stand, Gud ske tak, at det ikke blev til den smitsomme sygdom, som nu desværre har bredt sig videre. Du ved vistnok, min kære pige, at den også er

kommet til Høgelund¹³. Doktoren fortalte mig i går, at din faster Greet (Margrethe Boysen, Høgelundgård, født Vester-gård fra Ustrup) og begge hendes sønner nu ligger i samme sygdom som familien i Ustrup.

Det er dog beklageligt og påfaldende, at det sådan indtræffer i samme familie. Monstro det har sin årsag i blodet? Jeg må, min kære Gunder, advare dig imod at komme i nærheden af dem, som har eller har haft denne smitsot. Men det er jo urigtigt at bekymre sig for noget ondt, som endnu ikke foreligger her m.h. til din sundhed. Har jeg ikke nok i at tænke på alle de andre i vort hus, som nu ligger i en tilstand, i hvilken de virkelig er at beklage? Og dog kan man ikke hjælpe dem meget derudi. Selv om sygdommen er langvarig, vil vi ikke håbe, at den må blive til døden. (Ak, husets moder, Anne Cathrine døde få dage efter!).

Det næste brev fra Mattes til Gunder er dateret 14 august.

Du længes nok efter, min kære pige, at erfare, hvorledes det nu går med os. I aftes fik jeg en fuldstændig redegørelse hos doktoren, som jeg fik til at komme angående smitten. Jeg må desværre sige dig, kære Gunder, at siden du rejste fra os her, har vi fået tvende nye patienter, nemlig min kære søster Marilisbeth og så drengen. Vi har nu 5, hvis sygdom omtrent er ens, det ser just ikke for godt ud for os i øjeblikket. Dog erklærede doktoren, at sygdommen endnu ikke er så smitsom(?). Men for forsigtigheds skyld ordrede han, at enhver patient måtte have sit eget kammer og sin seng alene, hvilket nu også er blevet efterkommet.

Denne doktorvisitation havde til følge, at nogle af vore daglejere blev borte i morges, og måske de øvrige bliver borte i morgen så at det bliver umuligt for os selv at få vort korn høstet. Jeg vil dog ikke klage, når blot ikke pigerne på en gang bliver syge. Hvad markarbejdet angår, har jeg, da jeg er nødsaget dertil, besluttet at bede manden på hver gård i byen om med sine folk og på egen kost at hjælpe os på søndag med at høste. Det har allerede flere tilbudt mig, og de øvrige, er jeg vis på, nægter mig det ikke. Vi må jo engang, når bedre tider indtræffer, betale med et høstgilde, i en sådan tid må man som man kan og ikke som man gerne vil.

---- Kære, hvordan min søsters tilstand er? Hun klager ikke over at lide noget, men hun kan ikke og må heller ikke være oven senge. Marilisbeth har lidt hovedpine, taler om en vis sløvhed og slappelse over hele legemet. Hun kan ikke rigtig selv gøre rede for den. Jeg mærker nok, det går også ud over hendes sjæleevner, thi spørger man hende om no-

get, så ved hun ingenting og husker ingenting og bryder sig heller ikke om noget, når man ikke just tvinger hende til at samle tankerne. Dette er jeg for resten vel tilfreds med, thi med det samme glemmer hun sorgen, som vi frygtede for hende.

20. august. ----- Min kære pige, meget godt kan jeg endnu ikke melde dig. Dog, nu er to af vore syge kommet på benene. Imidlertid er Greet (ældstepigen) kommet til sengs. Hun har i tre dage gået omkring i huset med stort besvær og troede således at kunne tvinge sig igennem sygdommen, men måtte overgive sig. Nu har jeg og den lille pige det så alene med husholdningen og sygevogetriet.

Endnu synes mig det alt sammen kan gå, selvom det er besværligt. Det gives her hverken nat eller dag nogen ro, men alt gør jeg med glæde. Blot et er meget værre og nærmer mig hjertet, dette nemlig, som du vistnok har hørt, at min kære søster Marilisbeth er meget dårlig. Jeg overgiver mig, som jeg altid plejer til håbet og Guds forsyn, men alligevel er der visse øjeblikke, da broderfølelsen tager overhånd, når jeg ser hende i hendes tilstand.

Hvad mig selv angår, kan du være ganske rolig. Ingen ufor-skyldte ulykker kan nedtrykke mit sind. En ting, min elskede, kun det man selv er skyld i, krænker og nager -----

Langt det vigtigste for mig er, at jeg frygter for, at du skulle have fået smitten, da du endnu ikke har skrevet. Skriv mig dog til, min søde pige, så snart som muligt og skriv sandheden, ligesom jeg skriver den til dig! Jeg påminder dig endnu ikke at sørge over det tryk, som nærværende tid pålægger os. I det håb, at der med Guds hjælp snart venter os en bedre tid, slutter jeg og befaler dig i hans varetægt.

(Dette er uddrag af det sidst bevarede brev, som morfar på Vejblølgård i smitsotens tid sendte til mormor). Marie Elisabeth døde først i september 1857, kun 21 år gammel. Mormor undgik lykkeligt smitten.

Den 2. juli 1859 stod morfars og mormors bryllup, efter at de, som var almindeligt dengang, havde løst kongebrev. Den nye længe på Vejblølgård var tjældet¹⁴ med hvidt og pyntet til brudesal, og festen varede, som i eventyrene, i 8 dage. Først blev slægten og siden folk fra hver af sognets 7 byer indbudt. For de sidstnævnte blev det det lovede høstgilde. Nu kom de glade til fest og fik takken for deres slid-somme hjælpearbejde på Vejblølgårds marker hin august-søndag i 1857. Desværre er der ikke berettet enkeltheder fra brylluppet, men man har vel, som ved andre fester den-

¹³ Gunder Marie Westergårds morforældre bor i Høgelund, Vedsted Sogn.

¹⁴ Væggene dækket med klæde.

gang, handlet efter devisen: Skal der være gilde, så lad der være gilde! F.eks. nævnes, at mormor, som sandelig ellers ikke "flottede" sig, fik 3 brudedragter, en sort, en brun, og en lyseblå silkekjole. Måske var det arv?

Efterskrift

Skulle en læser have kendskab til fotos eller andet materiale

vedrørende familien på Vedbølgaard, ville jeg være meget taknemmelig for oplysninger herom. Jeg vil også gerne takke Agnes Svendsen, arkivleder på Lokalhistorisk Arkiv for Vojens-området, for hendes generøse hjælp med at undersøge arkivets gemmer for materiale til denne artikel, selvom det var sommerferielukket.

Jagten på den mystiske Sven Thunberg

Notorisk løgner eller bare en mand, der ville gå under radaren?

Jeg tror alle slægtsforskere har personer, der udfordrer dem. Sådan skal det nok være. Da jeg startede min slægtsforskning for snart 10 år siden, fik jeg som mange andre starthjælp fra en af de ældre i familien. I mit tilfælde var det grandfætter Kristian, der delte ud af sin viden, og jeg fik alt, hvad han havde samlet omkring min gren af familien. En bærepose med ringbind fyldt med A4-ark, hvor Kristian minutøst havde noteret alle de data, han havde fundet til hver eneste ane. Og det gik langt tilbage. I nogen tilfælde 12-14 generationer. Så det var en guldskat at starte på. Jeg begyndte med at få det hele lagt ind i et slægtsforskningsprogram. Det gav mig et bedre overblik, og samtidig fik jeg gennemgået hele materialet fra bunden.

Ved en familiefest tog Kristian fat i min arm og sagde: *"Du skal bringe arbejdet videre. Der er især én, som jeg synes, du skal bruge noget tid på. Det er aldrig lykkedes mig at komme videre med ham, men jeg er sikker på, du kan finde ham."*

Som sagt så gjort. Jeg har nu i 10 år, på Kristians opfordring, forsøgt at løse mysteriet om den forsvundne ane. Der er i løbet af arbejdet dukket nye og spændende oplysninger op, men ligesom med de russiske Babusjka-dukker er der kommet nye forhindringer i vejen hver gang, man fik løst en knude og troede, at opgaven var fuldført. Jeg vil i det følgende prøve at beskrive den proces, jeg i de seneste år har været igennem.

En gammel Skagen-aneddote beskriver, hvordan en ung pige engang i 1832 kom gående hjem langs stranden fra

Af Steen Thunberg

Gl. Bøvlvej 46
7260 Sønder Omme
Tlf: 51 29 94 33
steen@thunbergs.dk

Frederikshavn til sin fødeby, Skagen, alene med sin lille 2-årige dreng på ryggen. Hun havde i nogle år forinden været bosat i Hornbæk, hvor hendes storesøster også boede. Den unge pige hed Kirstin Eriksdatter, og drengen blev en del år senere kendt som redningsmanden Ole Svendsen. Kirstin var ludfattig. Hun ejede kun det, hun kunne bære, og havde været nødt til at tigge om at få lov til at sejle med skibet fra Helsingør. I pasprotokollen finder jeg hende et år senere d. 26. juni 1833, hvor der er angivet "Uformuende" – hun betaler ikke afgift. En social forståelse og overbærenhed med de fattigste i samfundet, antager jeg. Men hvad var baggrunden for hendes situation? Fortællingerne i familien gik på, at hun ventede på besked fra Amerika. Manden skulle være draget i forvejen og ville, når han havde etableret sig, sende penge hjem til hendes og drengens billet. Da der var gået et års tid, og der stadig ikke var kommet besked, var hun nødt til at rejse hjem til Skagen.

Men sandheden var en anden. Hun var blevet efterladt af sin mand, der pludselig var forsvundet. Hun havde hørt ad omveje, at han skulle været gået ombord på et skib i havnen.

Udgangspunktet for min søgning var Kristians eneste informationer: en vielse og en dåb i Hornbæk, samme dag, nemlig 14. nov. 1830, vielse mellem Kirstin Eriksdatter og klejnsmedesvenden Sven Thunberg, samt dåb af deres fælles barn: Bendt Oluf Svendsen Thunberg.

Ifølge optegnelserne i kirkebogen var Sven født i Christiania (Oslo) 24. marts 1798. Desuden havde Kristian fundet det

nødvendige skifte for at Kirstin kunne blive gift igen, og i dette lå der måske en vigtig oplysning mere. Hun angiver mandens navn til at være Sven Petersen Thunberg. Petersen kunne derfor være det traditionelle patronym og Thunberg være et stednavn, hvor Sven havde en tilknytning.

Med disse få oplysninger i hånden begyndte jeg min søgning. Først tjekkede jeg de oplagte kilder og muligheder, som Kristian havde undersøgt via brevkorrespondance til Sverige og Norge. Han havde ikke fundet nogen Sven Thunberg/Petersen i kirkebøgerne på det opgivne tidspunkt i Oslo og omegn.

Jeg forsøgte samme procedure, dog via de online-tjenester, der i mellemtiden var blevet tilgængelige, og fik kontakt til behjælpelige folk i forskellige fora, både i USA, Norge og Sverige. Men heller ingen steder kunne vi finde en Sven, der passede med de data, der forelå. Processen gik i stå, som den ofte gør, når man rammer muren. Indtil en dag hvor jeg gennemlæste min oplysninger og fandt ud af, at der ved vielsen var anført en bemærkning:

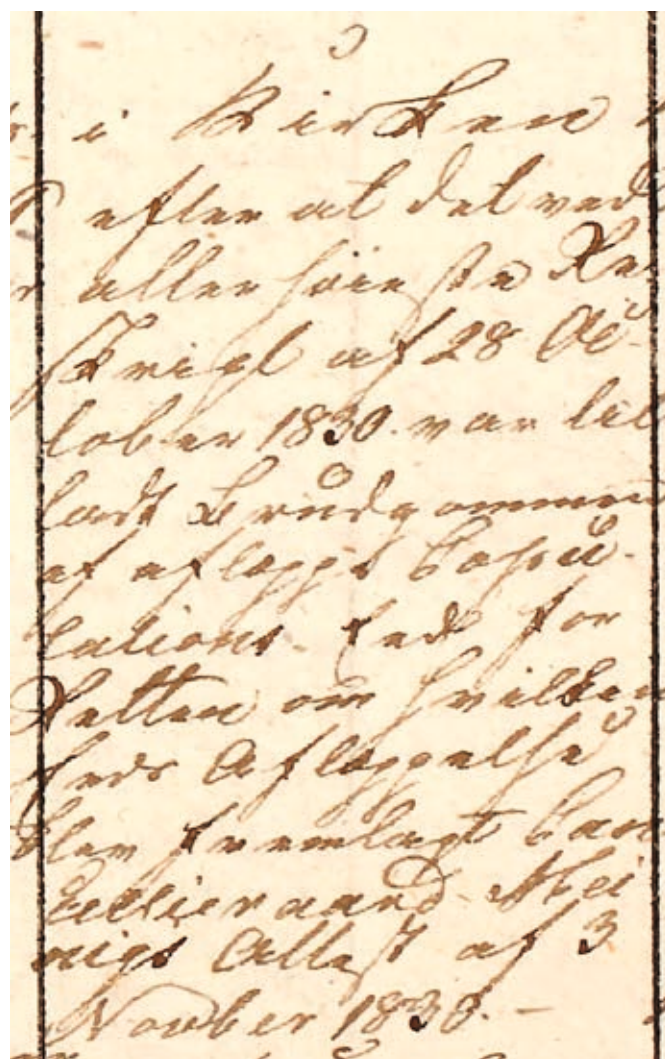
Dom 23 p.Trin i Kirken d. 14 Novbr 1830 efterat det ved allerhøieste Reskript af 28de October 1830 var tilladt Brudgommen at aflægge Copulations-Eed for Retten, om hvilken Eedsaflæggelse blev fremlagt Cancelliraad Meiniches Attest 13de Novbr 1830.

Anmærkninger: Tillysningen begyndt Dom. 14 p.Trin. d 12 Septbr 1830. Til Biskoppen er skreven en Tilladelse for Brudgommen, at maatte aflægge Copulations-Eed, da hans Beviser ikke var i Orden.

Der kunne derfor ligge en ansøgning og måske noget korrespondance med biskoppen om denne tilladelse. Med hjælp fra Rigsarkivet fik jeg fat i ansøgningen om dispensation for at kunne indgå ægteskabet. I ansøgningen skriver præsten i Hornbæk bl.a.:

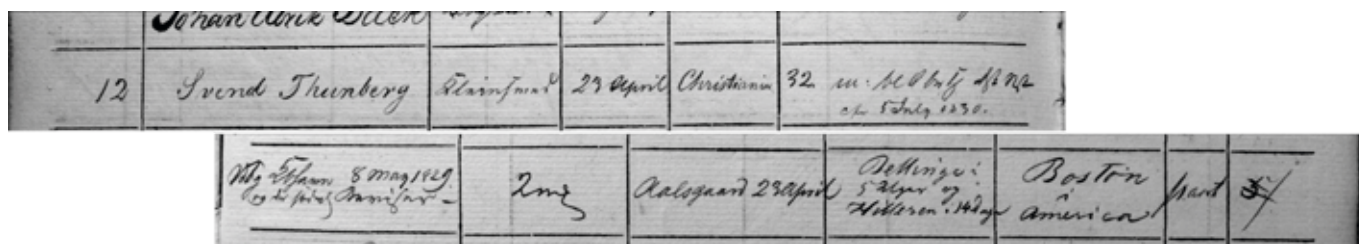
Da Bruden er frugtsommelig, kommer den indtrufne Hindring saa meget ubeleiligere. At tilveiebringe nye Attester i stedet for de bortkomne - er umueligt, da en stor Deel af Sven Thunbergs Liv er henbragt paa Vandringer i forskjellige Lande.

Fire Aar gammel kom han med sin Fader fra Christiania til Gothenborg. I sit 17de Aar - saaledes forklarer han - til Warberg, senere til Malmøe, og derefter til Stettin. For hans Vandringer under et Par Aars Ophold i Tydskland angives Berlin og Hannover som begge Yderpunkter. Fra Pommern kom han 1827 til Landskrona, drog derfra 1828 til Kiøbenhavn, og forrige Aar - med Pas fra Politidirecteuren - til Hel-

Udsnit fra Hornbæk kirkebog. Støder man på en anmærkning i kirkebogen om tilladelse, er det oplagt at søge efter sagsakter, der vedrører tilladelsen.

singør, hvor han har arbeidet for 2de Mestere, og endeligen i indeværende Sommer kom i Arbeide hos Mester Henrik Würtz paa Kronborg Geværfabrik. Efter den alvorlige Prøvelse jeg - som Sjælesørger har anstillet med ham, og den Adfærd, han under samme udviiste, troer jeg ham vel frie for tidligere ægteskabelig Forbindelse; men da jeg - efter de oplyste Omstændigheder - maatte ligefuldt forbyrde mig mod Embedspligt ved at fuldbyrde hans attraaede Vielse, tillader jeg mig underdanigen at indstille til Deres Høivelbaarne Høiærværdigheds gunstige Omdømme, om det maatte behage Dem, ved Anbefaling mueligen at udvirke allernaadigste Bevilling for tidmeldte (= ofte omtalte) Sven Thunberg til at aflægge Copulations=Eed for Dommeren ved Hellebeks Birk, hvilken Eed han paa det høitideligste har erklæret, at kunne med frelst Samvittighed aflægge. Gennembrud! Endelig havde jeg fået nye og afgørende informationer om Sven. Med så detaljerede oplysninger burde

Sammenklippede udsnit fra Pasprotokollen for rejsende svenske, hvoraf det fremgår, at Sven rejste til Amerika.

det være en smal sag at finde Svens ophav. Det skulle vise sig, jeg skulle blive klogere. Med de nye oplysninger gik jeg igen på jagt i arkivalierne, men ingen steder kunne jeg finde Sven. I ingen af de byer han havde nævnt i sin livsbeskrivelse, var der informationer at finde. Det var et endnu knyttnæveslag i ansigtet. Endnu engang havde jeg fornemmelsen af, at jeg var blevet slået "tilbage til start".

I "pasprotokollen for rejsende svenske" fra Helsingør finder jeg senere Sven anført et par år før vielsen. Igen bekræftes oplysningerne fra vielsen vedrørende fødested i Norge og dato. Desuden er et par af de byer, han har opgivet i sin livsberetning, angivet som destination, eller at han er kommet derfra. Sven havde altså været i Helsingør og omegn ad flere omgange som rejsende svend med forefaldende arbejde. Der skulle altså ikke være tvivl om hans oplysninger, der understøtter oplysningerne fra vielsen. Uanset tidspunkt, var det de samme oplysninger, han opgav hver gang til myndighederne.

Det er i øvrigt i samme protokol, jeg får verificeret, at han skulle være afrejst til Amerika. Den 12. juni 1832 står han noteret i pasprotokollen med destination "Boston - Amerika". Hvad der sker herefter med Sven er uløst. Jeg har ikke kunnet finde yderligere informationer. Han er som sunket i jorden. Tilbage i Skagen finder jeg Kirstin Eriksdatter dømt, da hun uden tilladelse har flyttet sin søn. I dommen finder jeg nye og vigtige oplysninger om baggrunden for hendes hjemrejse:

Hr. Cancelliesecretair Byefoged v. Bergen
 Fremlagt inden Skagens Politieret d: 1. April 1835 v. Bergen
 Enken Kirsten Eriksdatter, der er Moder til Reserven Bendt Oluf Svendsen Thunberg var efter Indkaldelse mødt, og foreviste Bemeldte hendes Søns DaabsAttest. Comparentinden (= den afhørte) deponerer: Hun opholdt sig i Sommeren 1832 i Hornbek i Sjælland tilligemed hendes dengang 2 Aars gamle Søn, som var født der paa Stedet. Hendes Mand Kleinsmedsvend, Svend Thunberg havde paa den Tid Ophold i Helsingør hvor han ernærede sig ved sin Profes-

sion, og derved underholdt sin Familie, men uventet fik Comparentinden at vide at bemeldte hendes Mand var gaaet ombord i et Skib og reist til America, uden videre at bryde sig om Familien. - Hun besluttede derfor at reise til Skagen hvor hun har to Søstre givte, og at medtage sin Søn, som hun af Mangel paa Evne ikke kunde leve med og underholde i Sjælland. Comparentinden vidste vel at hun ei maatte reise bort med sin Søn uden Amtspas, og havde hun derfor ogsaa henvendt sig først til Præsten i Tikjøb, og derefter til en Procurator paa Esrum Kloster, som man havde sagt hende meddeelte Amtspas, men da hun ved Forespørgsel paa disse Steder, der ligge et Par Mile fra hendes daværende Hjem, ei kom videre end hun fik at vide, at det var nødvendigt at hun maatte skaffe en Caution for sin Dreng, henvendte sig til Flere med Anmodning om en saadan Caution, men Ingen fandtes villig til herpaa at indlade sig. I sin forladte Stilling antog nu Comparentinden i sin Eenfoldighed, at naar hun kom med sin Dreng til Skagen hvor hun har Familie og Bekjendter vilde hun nok finde Hjælp, og var det da at hun hertil afreiste i September 1833. Comparentinden tjener nu i Skagen for sit Brød, og foregiver Intet at eie uden sine Klæder; fornævnte hendes Søn er i Huset hos hendes Søster Sophie Eriksdatter, hvis Mand Fisker Anders Jensen Gaihede har lovet at ville gaae i Caution for Drengen. Hun undskylder sig for forøvrigt med sin Eenfoldighed, og den Nød hun befandt sig i ved saa pludselig at blive forladt af sin Mand og Forsørger.

Da de anførte Omstændigheder i Forbindelse med Comparentindens skete Anmeldelse, saavel for hendes eget som for hendes Søns Vedkommende, ved hendes Ankomst her til Stedet, formeentlig sætter det uden for Tvivl, at hun ikke har havt til Hensigt at ville unddrage bemeldte hendes Søn, for den ham paahvilende Værnepligt, hvilket Attentat desuden en saa meget mindre at formode, som hendes foreviste Skudsmaal giver et roesværdigt Vidnesbyrd om hendes Forhold i den Tid hun har tjent i Sjælland, vil hun være at ansee med den ved Pl: af 24 Febr 1826 cfr.(confer = jævnfør) med Fr. 22 Martz 1793 § 6 for slig Forseelse bestemte mildere Straf af Mulct, der efter Omstændighederne ansæt-

tes til minimum af 5 rbd Sølv.

Thi kjendes for Ret.

Enken Kirsten Eriksdatter af Skagen bør at bøde 5 rbd skriver fem Rigsbankdaler Sølv til Hjør(r)ing

Amts Fattig Kasse. At udrede inden 3de (trende= 3) Solemærker efter denne Doms lovlige Forkyndelse under Adfærd efter Loven.

Endnu en detalje blev knyttet til familieanekdoten om Kirstins skæbne. Hun var blevet efterladt uden varsel af sin mand og kunne derfor ikke forsørge sig selv og sin søn. Derfor var hendes eneste mulighed at rejse hjem til Skagen. Arbejdet gik i stå i et par år uden nye oplysninger. Jeg vidste ikke længere, hvor jeg skulle søge. Søgte de samme arkiver og steder lidt tilfældigt i håbet om, at der kunne dukke noget op.

En weekend i efteråret 2019, hvor Arkivdigital.se havde gratis adgang, dukkede der nye og interessante oplysninger op. I "Husförhörslängder 1827" for Landskrona finder jeg pludselig en Sven Thunberg. Mon det kan være min ane? I bilagene til Husförhörslängden lå denne notits:

Afskedede Artilleristen Sven Thunberg, född i Linköping den 16 Maj 1798, kom hit till Regimentet 1818 och ämnar nu at flytta till Landskrona. Under sitt vistande härstädes har han fört en hedrande vandel, äger försvarligt Christendoms Kunskap, har ordentlig nyttjat de dyre nådesmidlen, samt er fri från någon mig vetterlig Äktenskapsförbindelser. Attesteras af Niels Lovén, Christianstad d. 20 Oct. 1827

Var det muligt? Selvom fødselsdato og sted ikke stemte overens med mine oplysninger, var for- og efternavn identisk med "min" Sven. Det skulle undersøges nærmere.

Med stor hjælp fra Eva Morfiadakis fra Danske Slægtsforskeres forum fremkom der nu flere og flere oplysninger. Det viste sig, at denne Sven havde været artillerist i Wends regiment i Kristiansstad. I de militære optegnelser, Lægdsruller og husförhörslängder fremgik det, at han havde meldt sig

til militæret i foråret 1818 og havde skrevet en 6-årig kontrakt. I noget af tiden har han haft permission/orlov og været i arbejde hos en kleinsmedemester Maltke Hentze i Malmø. Altså var beskæftigelsen også identisk med den Sven, jeg ledte efter.

I 1828 søger han afsked fra militæret og flytter til Landskrona. De tidsmæssige kronologiske oplysninger, alder og profession passer perfekt. Denne Sven kunne sagtens være den Sven, der i 1828/29 får arbejde på Helsingørkanten og senere bliver far til min 4xtipoldefar.

Den endelige bekræftelse måtte derfor findes i hans forældre. Kunne efternavnet Petersen stamme fra hans far, eller var der navnesammenfald mellem Bendt Oluf og Svens far? Traditionen var ofte, at første drengebarn blev opkaldt efter sin farfar. Det ville være helt perfekt, hvis navnet Thunberg samtidigt kunne knyttes til der, hvor han var født. Derfor var næste opgave at finde hans dåb, der var det eneste, jeg kunne hænge forbindelsen til min 4xtipoldefar op på. Det forekom som en let opgave. Dato og sogn havde han opgivet i lægdsrullen, så det var bare et spørgsmål om at finde de svenske arkiver. Igen tog jeg fejl. Der var ingen Sven, hverken i Lindköping, Lidköping eller Jönköping, som var de byer, der skiftevis var noteret i lægdsruller og husförhörslängder som fødselssted. Datoen var heller ikke den samme hver gang. 26. april, 16. maj og 23. februar, skiftede det i mellem. Jeg afsøgte desuden de omkringliggende sogne, uden held. Helt oplagt var sognet "Tun" lidt uden for Lidköping, men der var der heller ingen gevinst.

Og her står jeg i dag, foråret 2021. Kan stadig ikke finde dåb og forældre til en artillerist i Sverige, trods adskillige timers søgning. Stærke indikationer taler for, at det er den rigtige person, men oplysningerne om fødselsdato og -sted peger i hver sin retning.

Jeg er kommet afgørende og vigtige skridt nærmere svaret på den depeche, Kristian gav mig for snart 10 år siden.

	år	dag	ställe	från	år	
46	Sven Thunberg	1798	²³ / ₂	Lidköping	Christ ² / ₂	1827

De svenske husförhörslängder er fantastiske kilder, når man har svenske aner.

Men jeg er ikke kommet i mål, desværre. Endnu. For søgningen efter Sven er ikke stoppet. Bare sat på pause indtil der igen dukker noget op, der kan arbejdes videre med. Det har ikke været muligt at finde yderligere informationer om Sven i de militære arkiver. Det havde været nærliggende, at der var ført noget til protokol ved hans indtræden i militæret, men det har ikke været muligt at finde.

Derfor er jeg tilbage til udgangspunktet for artiklen, under antagelse af at det er en og samme person: Var Sven *Notorisk løgner eller bare en mand der ville gå under radaren?* Jeg ved det ikke endnu, men en stribe spørgsmål hænger stadig ubesvaret i luften i mit forsøg på at finde ham.

Hvorfor opgiver Sven ikke altid samme fødselsdag og -sted? Og hvorfor ikke fortælle sandheden om, hvor han har boet? Hvorfor så hemmelighedsfuld? - og det måske aller-

vigtigste spørgsmål: Hvad får ham til at stikke af fra det hele og efterlade kone og barn?

Var det muligt på den tid, at man kunne slippe afsted med at opgive forkerte oplysninger til myndighederne?

Men omvendt er det måske slet ikke samme person. Måske ER Sven født i Christiania, hvor jeg har overset et og andet, ikke har gravet dybt nok, eller været dygtig nok til at finde de oplysninger, der endegyldigt stadfæster hans ophav, biologisk som geografisk. Lige nu ved jeg det ikke, men det ansporer mig i den grad til at søge nye veje og blive ved.

Uanset hvad der sker, og hvornår det lykkedes, så er og bliver Sven uden sammenligning, den mest gådefulde ane, jeg indtil nu har beskæftiget mig med i mit slægtsforskningsarbejde.

Peder Villadsen og Maren Pedersen, købmandsfolk på den jyske hede, del 1

Af Grethe Leerbech
Glk@glk.dk

Dette er første del af beretningen om købmandsparret Villumsen, som på grund af længden må deles i to. Slutningen på historien kan I læse i Slægtsforskeren nr. 1 2022.

Maren Pedersen og Peder Villadsens barndom

Maren Pedersen – min oldemor på mødrene side - blev født i 1862 i Skals Sogn¹, Skringstrup, på den jyske hede. Hun var datter af gårdmand Peder Sørensen Gade og Ane Pedersdatter, velbeslåede og betydende storbønder i Skringstrup. Her voksede Maren op som næstældste barn i en børneflokk på syv, hvoraf de fem var piger og de to var drenge.

Maren blev gift med Peder Villadsen, som var født 1860 i Herrup, Sevel Sogn², af ugift mor Ane Cathrine Olesdatter. Det var ikke hensigten, at Ane skulle føde et uægteskabeligt

ligt barn, for hun var trolovet med Peder Villadsen fra Løvig, og som trolovet måtte man gerne ligge med hinanden. Brylluppet var planlagt, der var lyst for dem tre gange i kirken,³ og Ane og familien var i fuld gang med at planlægge brylluppet, gæsterne inviterede, der var slagtet, bagt, kogt og stegt, og stadsstuen stod parat. Men onsdag eftermiddag kom hendes forlovedes bror løbende og råbte, at Peder var omkommet i åen. Han var gået ud for at hjælpe et får, der var faldet i, men strømmen tog ham, og han blev revet med ned af åen et langt stykke, slog hovedet på nogle sten, og desværre levede han ikke mere. Så Ane måtte til begravelse i stedet, og selvom hun havde været trolovet, så blev Peder uægteskabeligt født. Ane kom sig aldrig efter Peders død, hun sygnede hen, og da Peder var 4 år, døde hun. Peder vokser derfor op på slægtsgården hos sine bedsteforældre i Herrup.

Peder gik i skole i den gamle skole i Mundbjerg. Han gik i skole ca. hver anden dag kl. 8-12. Formålet var at lære børnene at læse og skrive, samt at lære bibelhistorien efter Balles Lærebog i kristendom fra 1791, som skulle læres

1 Skals kirkebog, fødte piger 1860-1869.

2 Sevel kirkebog, fødte drenge 1842-1862

3 Sevel kirkebog, viiede 1842-1862

udenad. Børnene skulle ligeledes lære lydighed og god opførsel, hertil kunne degnen bruge afstraffelse f.eks. et spanskrør eller slå med bare hænder. At lære at regne kom i anden række, men både Maren og Peder har alligevel lært at "lægge sammen og trække fra", og læse og skrive kunne de begge to.⁴ Der findes en beskrivelse af skolen af N. Kr. Mogensen fra bladet "Landet" 1944:

"Indtil omkring År 1900 lå ude i det udstrakte vestjyske Sogn Sevel, [...] mellem Agre og Hede et gammelt næsten firkantet Hus, stråtækt med en lav, solid Skorsten omtrent midt på Tagrygningen og med en gammel Luge på rustrøde Hængsler på den nordvestlige Gavl. En dyb Hulvej, sandet og ikke så let at befare, førte forbi mod øst, og mod nord gik Lyngen omtrent op til Hyttens Dør. [...] Den lille Hytte lå til dels isoleret nogle få Minutters Gang fjernet fra nærmeste Hus og Gårde. Den gamle Hytte var Mundbjerg Skole. Kom man hen til den, opdagede man straks, at et almindeligt Hus var det ikke; dertil var Vinduesruderne for store og Vinduerne for høje. Udenfor mod nord ind mod Heden var rejst noget Klatreværk med "Trompets" og "Glatstang" og andet. Det var den Tids Gymnastikredskaber for Børnene. Mod øst ud mod Vejen stod et faldefærdigt Halvtag, der tjente som Nødtørftanstalt for Drengene. Pigerne benyttede Dalen mod vest.

Selve Skolebygningen var indrettet på følgende Måde. Fra en Gang, hvor Børnene satte deres Træsko og hængte deres Overtøj, kom man ind i Skolestuen; et firkantet Rum [...]. Desuden var der et lille Rum ind fra Skolestuen, hvorfra der førte en Stige op til Loftet, der tjente som Oplagsrum for Skolens Vinterbrændsel [...]. I Skolestuen sad Børnene ved sortmalede Borde, så lange, at der var Plads til seks ved hvert. På Væggen som var hvidkalket, hang forskellige Kort og en sort Tavle. I Nærheden af Kakkellovnen ud mod Gangen var Pulten, et Møbel, Børnene nærmede sig med dyb Ærbødighed, selv når Degnen ikke var der. Var der et Barn, der forsyndede sig særligt slemt, kom han ind i "æ swot Kammer" (sort), det lille Rum, hvorfra der var Opgang til Loftet".

Marens skoleforløb har været som Peders. Hun gik i skole i Skals. Maleriet af Hans Smidth her kunne sagtens være af Maren. Det er malet ca. 1875, og vi ser en pige med skifertavlen i tasken og sikkert med griflen også, tørklæde og sjal om skulder og bryst, strømper og træsko. Marens familie hørte til de velbeslåede, så hun har garanteret haft både strømper og træsko. Mange børn gik barfodede, også om vinteren.

⁴ Aulum-Haderup lokalarkiv og familien

Peder var hjemme hos bedsteforældrene og hjalp til i landbruget som alle andre børn. Hans bedstefar døde, da Peder var 14 år, og efter konfirmationen blev han derfor sendt ud for at tjene. Hans moster og dennes mand overtog gården, og de mente, at det var på tide, Peder kom ud at tjene, for han havde hverken udsigt til gård eller arv, så hans liv måtte fremover være som tjenestekarl på en gård. Og Peder tjente på omegnens gårde, indtil han skulle ind som soldat.

Militærtid og ægteskab

Peder og Maren blev gift den 6. august 1887 i Skals Kirke.⁵ Det er uvist, hvor de har lært hinanden at kende; men Peder var indrulleret i infanteriets 6. bataljon i Viborg fra 1883-1886, og her står, at han var trainkonstabel.⁶ En trainkonstabel passede heste og sørgede for forsyningerne. Når bataljonen skulle afsted, på f.eks. øvelser eller i krig, var det trainkonstablerne, som kørte materialerne: de tunge våben, kommunikationsudstyr, mad, foder, telte mv. i såkaldte trains. Som bondefødt havde Peder et godt kendskab til heste og vogne, og han var en tætbygget, kraftig fyr, så det er meget naturligt, at han blev trainkonstabel. Det er sandsynligt, at Maren og Peder traf hinanden ved et af de månedlige heste- og kvægmarkeder i Viborg,⁷ hvor omegnens bønder kom for at sælge, købe og prange, og der var fornøjelser for familien af alle slags.

Marens forældre var ikke særligt begejstrede for Marens forelskelse i Peder. Peder var forældreløs, og nogen opsparet kapital havde han heller ikke. Men de unge ville have hinanden, så man accepterede Marens valg, og der blev holdt bryllup i Skals Kirke.

Ved brylluppet var Peders vidne og forlover Mads Villadsen, værtshusholder fra Viborg. Mads Villadsen var Peders farbror, en yngre bror til hans fader. I folketællingen 1880 står han opført som købmand Mads Villadsen i Viborg. Mads tog soldater ind som logerende, og Peder var logerende hos sin farbror i Viborg. Her fik han indsigt i hvervet og måske selv lyst til selv at blive købmand. Efter Maren og Peder var blevet gift, tog de i 1888 til Herrup, Peders hjemegn, hvor de købte en gård på auktion.

Kvindes juridiske stilling

Fra ældre tid var kvinder juridisk stillet som børn, fuldstændig underlagt deres fædres beslutninger, personligt og økonomisk, indtil de blev gift, hvor ægtemanden tog over. Maren vidste, at hun skyldte Peder lydighed og skulle benævne ham husbond, når de snakkede sammen, og når hun talte om ham til tjenestefolkene på gården. Ved deres bryllup sagde præsten bl.a. til Maren: "I hustruer skal underordne jer under jeres mænd som under Herren, thi en mand er sin hustrus overhoved, ligesom Kristus er kirkens hoved". Og til Peder nogenlunde således: "Ligeledes skal I mænd leve med forstand sammen med jeres hustruer, som med en svagere skabning, og vise dem ære som dem, der også er

medarvinger til livets nådegave".⁸ Den danske familieret fra 1882⁹ sagde følgende: "Manden bestemmer familiens opholdssted og husvæsens indretning og hustruen bør rette sig efter hans vilje i så henseende og er forpligtet, men også berettiget til i overensstemmelse dermed at styre husvæsenet. Manden kan forbyde hende foretagender, som vil udelukke eller indskrænke hendes huslige virksomhed f.eks. næringsdrift, manden er hendes værge."

I 1887 havde Maren heller ingen forældremyndighed over deres fælles børn, den tilhørte alene Peder. Han kunne sætte dem i pleje, i tjeneste eller sende dem væk fra hjemmet, som det passede ham. Til gengæld var han forpligtet til at forsørge sin kone. Han kunne slå sine børn - og tjenestefolk - men ikke sin hustru.

Gårdejere i Herrup

I 1888 købte de en landbrugsejendom. Den tidligere ejer var gået konkurs, og Peder købte den på en tvangsauktion, hvor prisen lød på 1600 kr. Men han havde allerede aftalt med ejeren, at han ville overtage gården mod at overtage dennes gæld, og ved et udlægsskøde overtog Peder gælden og kunne derfor nøjes med at betale diverse salærer til myndigheder og sagfører på 200 kr. Det accepterede kreditforeningen, da der ikke var andre skyldnere, og der blev udstedt en obligation på 4500 kr. mellem Peder og kreditforeningen. Gælden var 4.429,80 kr. Ja, man kan sige, at Peder overtog en dybt forgældet gård.

Til gården hørte tre mindre stykker jord, en lille matrikel på Hjelm hede, et stykke hede/mosejord, der skulle bruges til at skære lyng til kreaturerne og grave tørv til brænde, to stykker engjord, der lå ret langt fra gården, men skulle bruges til at sætte kreaturerne på græs og til hødyrkning. Samt en lille landejendom ca. 25 km fra gården.

Ser man på ejendommens historie, var jorden ikke særlig god. De bønder, der havde haft ejendommen, havde ikke haft den særlig længe. Første gang, den blev nævnt, var i 1828, hvor Peders oldeforældre udskilte 17 tdr. land og byggede gården som aftægtsgård. Herefter overtog deres yngste søn gården. Han solgte den i 1841, og herefter blev den solgt igen i 1852, 1879, 1881¹⁰ og i 1888, hvor ejeren som nævnt gik konkurs. Gården ligger midt på den jyske hede, og selvom man har opdyrket heden siden 1860'erne

5 Skals kirkebog, viede 1887-1891

6 Lægdsruller, 5. udskrivningskreds, Tilgangsrulle 1860-1878B, Ginding, Ringkøbing, lægd 164

7 Viborg Museum

8 Danmark og Norges kirkeritual 1855 og Forordnet alterbog for Danmark 1830

9 Den danske Familieret ved J.H. Deuntzer, Kjøbenhavn 1882, afsnittet om Ægteskabets retsvirkninger (sammenskrivninger).

10 Hjerm-Ginding Herredsfoged, hhv. Skøde og panteprotokoller 1901-1903 og Justitsprotokol 1901-1905 (diverse opslag)

(og tidligere), var det stadig hedejord. Man dyrkede i stor udstrækning kartofler og turnips, kålrabi, samt rug, byg og lidt havre, men dyrkningen af korn gav ikke ret stort udbytte. Rug og kartofler var de største afgrøder. Spergel brugte man til foder til kreaturerne. Selv i slutningen af det 19. århundrede og begyndelsen af det 20. århundrede, var det nødvendigt for bønderne på den jyske hede at tilkøbe sig jordlodder, der lå langt fra gårdens jorder.¹¹

Landbruget var i en opbrudstid. I Europa var der depression, og danskerne kunne ikke længere sælge deres korn til gode priser, da russerne oversvømmede markederne med billigere korn. Derfor begyndte man at omlægge fra korn til animalsk produktion og indledte en succesrig eksport heraf til England. Denne eksport reddede Danmark fra den økonomiske depression. Tiden var også andelsbevægelsens opblomstring, mekanisering af landbruget og frem for alt, så gik man fra selvforsyning til pengeøkonomi. Desuden skulle der købes flere ting til driften, gødning blev en stor vare, og værktøj og maskiner blev også indkøbt.

Peder havde svært ved at få landbruget til at løbe rundt, så han og Maren besluttede sig i begyndelsen af 1890 til at lave en blandet landhandel i den ene længe af gården. De boede på en øde hedeegn, og der var langt til den nærmeste købmand og andre handlende, så Peder mente, det var en god ide, der kunne bringe rede penge, som det ellers var svært at få ud af gårdens drift. Der findes en dagbogsop-tegnelse fra en lokal beboer, som skriver, at han den 9. februar 1900 var oppe hos Peder Villadsen efter en hel mængde købmandsvarer. Den 21. oktober samme år købte han to stole, og den 28. samme måned hentede han et fotografi, der var blevet indrammet.¹²

Siden Peder hjalp sin onkel Mads i købmandsbutikken i Viborg, havde han drømt om at blive købmand. Man kan overveje, hvorfor de købte en gård, men det var nok det mest normale.

Gården på tvangsauktion

I 1901 måtte Peder desværre sætte det hele på tvangsauktion. Han havde bl.a. lånt penge af sin svoger og nogle grossister. Peder var en gavmild mand, der gav kredit og desuden forærede ting bort. Der er en historie om en bonde, der kom ind med sin dreng for at handle, og Peder

sagde til drengen "A tror, te du ska ha et lille ur".¹³ Det var ganske vist et legetøjsur, men det repræsenterer dog en hvis værdi, mere end et bolche ville have gjort. Marens yngre bror havde flere gange lånt Peder og Maren penge. Nu gik den ikke længere, og han forlangte, at Peder skulle erklære sig konkurs. I november 1901 blev gården ved fogeden udlagt til broderen.

Tilgodehavender var følgende:

Pantebrev 1. prioritet	kr. 5.990,00
Schou Købmænd 2. prioritet	kr. 1.095,00
Driftsunderskud	kr. 1.890,00
Sædekorn	kr. 60,00
Omkostninger i alt	kr. 2.300,00
Søren Pedersen (Marens bror) 3. prioritet	kr. 1.575,00
Søren Pedersen og Laust Andersen 4. prioritet	kr. 575,00
Marens bror 5. prioritet	kr. 1.040,00
Marens bror 6. prioritet	kr. 142,50
I alt kr.	14.667,50

Det var den 6. prioritet på 142,50 kr., som førte til konkursen. Her havde Peder underskrevet et dokument, hvor han satte hele sin ejendom og al sit lager etc. ind som pant til en lille leverandør, som han havde købt noget krydderi af, og som han ikke kunne betale! Her gik grænsen for Søren Pedersen, og han erklærede dem konkurs.¹⁴

Marens ægtepagt

Da det var Marens familie, parret skyldte penge, rådede de parret til at søge ægtepagt. Lov nr. 75 af 7. april 1899 om formueforholdet mellem ægtefæller omtaler mulighed og betingelser for ægtepagt (pag. 56). Loven var bare tre år gammel, så man kan sige, at Maren og Peder var "modige". Ifølge loven kunne Maren ikke kræve ægtepagt på egen hånd, så Peder skulle være enig med hende herom. Maren havde ikke noget tilbage af sin medgift, og det var kun nødvendige møbler og tøj, de fik med ud af konkursen. Og broderen ville ikke hjælpe dem, hvis ikke han selv fik indflydelse på deres fremtidige indtjening. Ifølge denne lov fik Maren herefter ret til egen formue og indtjening. Ægtepagten blev givet ved kongelig konfirmation og skulle tinglyses. Peder og Maren fik ægtepagt den 20. september 1902. Og Maren var heldig, for ifølge en lov fra 1857 havde ugifte kvinder ret til at løse næringsbrev og drive forretning. Maren var ganske vist gift, men med ægtepagten blev hun ligestillet med en ugift kvinde. Hendes mand havde ikke

11 Hjerm-Ginding Herredsfoged, hhv. Skøde og panteprotokoller 1901-1903 og Justitsprotokol 1901-1905 (diverse opslag).

12 Herrup udstillingen 2008, fotos af dagsbogssider (privat), købmandsregningerne

13 Herrup udstillingen 2008, fotos af dagsbogssider (privat), købmandsregningerne

14 Hjerm-Ginding Herredsfoged, hhv. Skøde og panteprotokoller 1901-1903 og Justitsprotokol 1901-1905 (diverse opslag)

længere forsørgerpligt over for hende. Ægtepagten lyder således:

"Vi underskrevne Peder Villadsen og hustru Maren født Pedersen af Herrup i Sevel Sogn, som indgik Ægteskab den 9. august 1887 og siden have levet i Formuefællesskab, er komne overens om fuldstændig at ophæve dette for Fremtiden, saaledes at hvad enhver af os i Fremtiden erhverver, være sig ved egen Flid, ved Arv, Gave eller paa anden Maade, skal være dennes Særejendom og den anden aldeles uvedkommende.

Jeg Maren Pedersen skal være berettiget til paa egen Haand at raade over min Særformue. Det bemærkes, at vi for tiden ikke ejer noget af nævneværdig Værdi.

Herrup i Sevel den 20 September 1902.

P. Villadsen

Maren Villadsen født Pedersen

Til vitterskab:

Niels Peder Jensen, S. Svendsen."

Tinglæst den 5. december 1902.¹⁵

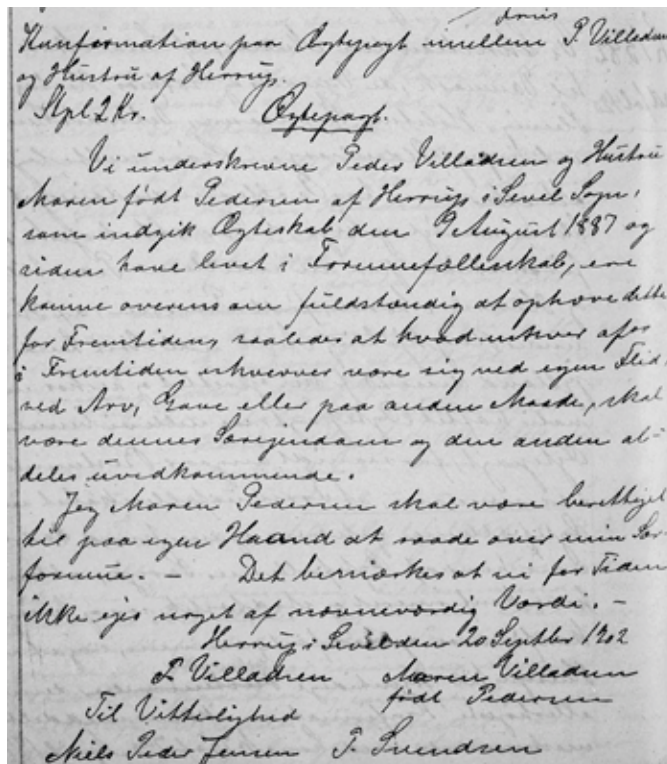
Ægtepagten var en hemmelighed, og det var først, da Peder igen kunne købe og sælge fast ejendom, at børnene fik viden herom. Men familieoverleveringen om, at Peder ikke kunne holde på pengene, stammer nok fra konkursen.

Maren havde heller ikke stemmeret, og først i 1907 fik hun stemmeret til kommunalvalget og først i 1915 til folketingsvalget. Hun stemte til kommunalvalget første gang i 1909 og til folketingsvalget første gang i 1918. To år og elleve måneder efter den opnåede valgret.

En stor børneflok

I perioden 1888 til 1903 fik Maren og Peder seks børn. Alle blev født på gården: Ane Cathrine, født 1888; Søren Peder, født 1890; Mette Katrine, født 1892; Jensine, født 1895;

¹⁵ Afskrift af ægtepagten fra skøde- og panteprotokol, Ginding Herred, 1902-03, fol. 446-447

Petrea, født 1897 og Mette Nielsine, født 1900¹⁶.

Der er ingen tvivl om, at det var svært at gå konkurs, også med tanke på de mange børn. Ane Cathrine var dog 14 år og Søren Peder 12 år; men der var ikke tale om, at de skulle ud og tjene. Alle børnene hjalp til i huset, i butikken, samt i det landbrug, Maren senere købte. Ane Cathrine kom først ud som barnepige, da hun var 17-18 år, efter eget ønske. Hun skulle ikke være tjenestepige på nogen gård. Kun de to næstyoungste drenge tjente i landbruget som unge mænd.

Artiklen fortsættes i næste nummer.

¹⁶ Sevel kirkebøger

Slægten Blach fra Lerbjerg

Slægten Blach fra Lerbjerggaard mellem Randers og Aarhus er behandlet på uhyre grundig vis på ikke færre end 622 sider af Flemming Bæk.

Værket er det hidtil grundigste om denne gamle selvejerslægt (kendt fra 14-1500-tallet), hvorom der tidligere har været publiceret mindre bidrag. Men aldrig har slægten været så grundigt behandlet. Denne indsats er yderst prisværdig!

For de slægtsgrene, der bærer navnet Blach, er linjerne fulgt fra 1500-tallet til langt frem i 1800-tallet. Bl.a. er døtrenes børn fulgt en generation frem i bestræbelserne for at undersøge, om Blach-navnet atter dukker op.

Værket retter også et par alvorlige fejl i standardværket Dansk Biografisk Leksikon, udarbejdet i årene omkring 1980 af faguddannede historikere. Og for første gang publiceres det fra Struensee/Caroline Mathilde-sagen så kendte Magnus Beringskiolds våben, tildelt af den tysk-romerske kejser. Bogen indeholder bl.a. afskrifter af en store dokumentsamling på knap 50 stk. fra 15-1600-tallet. Det store værk sælges – indtil

1. februar 2022 - for kun 390 kr. (incl. forsendelse) ved kontakt til Anton Blaabjerg, blaabjerga@gmail.com

En ganske gruelig historie

Af Ole Halding

Mag.art., fhv. studielektor
Strandstien 122, Strib
5500 Middelfart
Tlf. 6052 6660
ole.halding@hotmail.com

Min oldemor, min farmors mor, hed Petrine Dorthea Rasmussen-Møller og var gårdmandsdatter i matr.nr. 10 a i Hyllested i sognet af samme navn i Djurs Sønder Herred. Faren var Rasmus Sørensen-Møller (1807-57), moren Severine Rasmusdatter (1824-1900). Der fødtes fire piger mellem 1847 og 1854, hvoraf Petrine var nummer to. Hun døde i december 1946, 96 år gammel. Rasmus var kommet til gården i Hyllested ved i 1834 at ægte enken Else Jensdatter, en gårdmandsdatter af Hyllested Østergård, der tyve år gammel i 1816 ved ægteskab med Peder Jensen Smed blev gårdmandskone på gården. Peder døde 44 år gammel i 1833, og enkens påfølgende ægteskab blev ganske kortvarigt, da denne ægtefælle døde allerede i 1834 af "Brystsvaghed", en ældre betegnelse for sygdomme i lunger og hjerte eller mere specifikt lungetuberkulose. I Rasmus' og Elses ægteskab fødtes ingen børn, og Else døde i 1846, også af "Brystsvaghed". Det er så herefter, at Rasmus ægtede Severine Rasmusdatter, som er vor tipoldemor.

Udsnit af matrikelkort Hyllested By, Hyllested 1848-1870. Matr.nr. 10 a ligger nord for kirken.

Efter Rasmus' død – han døde af "Brystbetændelse", lungehindebetændelse – indgik Severine et nyt ægteskab, i øvrigt med en fætter, og driften af gården kunne fortsættes. Der fødtes fire børn mellem 1858 og 1864, heriblandt den senere lærer i Handrup, Dråby og Ålsrode, Jens Christensen Hillgaard (1862-1953). Efter et langt liv efterlod denne halvbror til oldemor Petrine sig talrige børn og børnebørn, dertil

et antal digre, håndskrevne protokoller indeholdende mangeartede memorabilier fra svundne tider, som jeg engang for længe siden havde lejlighed til at studere. Ikke mindst den følgende notits havde da vakt min nysgerrighed: "Per Smed havde en Karl, som hed Jens Spends. Han og hans Bror var til Bal ved Ebeltoft. På Hjemvejen dræbte de en anden Karl og smed ham i en Tørvegrav v. "Snoppen og Fjerdingskarret", 2 Huller mellem Bakkerne v. Stubbe Sø. De ble hængt på en Bakke nær Ebeltoft". Notitsen skulle vise sig at være en kende upræcis i detaljen, hvilket nok kan tilskrives åringers indvirkning på lokalsamfundets erindring samt vidnets egen afstand til begivenhederne.

Fotoet, der er fra marts 2006, viser gården matr.nr.10 a i Hyllested, hvor Jens Pedersen Spends tjente Peder Jensen Smed, og hvor min oldemor Petrine Dorthea Rasmussen-Møller, hendes søskende og halvsøskende siden blev født. Stuehuset var revet ned, da jeg besøgte Hyllested i marts 2014. Foto: Ole Halding.

Et holdepunkt var det, da jeg siden ville undersøge sagen, at Peder Jensen Smed var gårdmand i matr.nr. 10 a mellem 1816 og 1833. Og hvad med en Jens med tilnavnet 'Spend'? Opslag i folketællinger og kirkebøger i Djurs Sønder Herreds sogne bragte en husmandsfamilie i Gravlev i Fuglslev Sogn og senere i et par lokaliteter i Feldballe Sogn i fokus. I denne familie fødtes mindst ti børn mellem 1800 og 1826, fem drenge og fem piger, hvoraf en pige var dødfødt. Blandt drengene var Jens Pedersen Spends, f. 30. de-

cember 1804. En granskning i Arkivalieronline af 'Djurs Sønder - Mols Herredsfoged, Domsakter' i Per Jensen Smeds senere leveår gav hurtigt resultat: Jens Pedersen Spends og hans ældre broder Søren, f. 8. september 1802, blev 18. december 1829 dømt ved herredsretten i Ebeltoft for at have forøvet et planlagt, overlagt mord på Søren Nielsen Hoemand, som var tjenestekarl i Ulstrup i Feldballe Sogn.

26. oktober samme år havde Jens forladt sit hjem for at møde ved landmilitens session i Ebeltoft. Her mødte han Søren og beklagede sig over for ham, at: "... Hoemand – med hvem Jens efter de i saa Henseende fremkomne Oplysninger i Sagen maa antages flere Gange at have været i Uenighed og Slagsmaal – stedse fortrædigede ham samt foreslog Broderen, om det ei kunde gaae an at slaae Hoemand, som han vidste vilde om Eftermiddagen komme til Byen, ihjel samme Dags Aften". Søren var først uvillig til at føje broren, men efter pres fra denne og godt beskænket med snaps indvilligede han i at slå Hoemand ihjel på vej hjem fra Ebeltoft samme aften i ly af mørket.

Gerningsstedet på et udsnit af Videnskabernes Selskabs kort 1791. Troldbakke ses under øe i Søeholt, hvor landevejen fra Ebeltoft drejer nord om Stubbe Sø mellem denne og Søholt Mose mod Hyllested og Grenaa. Andre veje fører fra dette sted til Ulstrup, Feldballe eller over Øksenmølle til Tirstrup eller Fuglslev.

Sammen med Hoemand forlod brødrene Ebeltoft om aftenen, "efter at Jens Spends havde sat sig i Besiddelse af en Vognkæp i den Hensigt, at Mordet dermed skulde forøves, hvilket Redskab han strax uden for Byens Port leverede til sin Broder, der ifølge sin Forklaring, letteligen begreb, hvad Brug der skulde gjøres af samme, uden at saadant dog blev nævnt af Jens". Knap en mil fra Ebeltoft, ved Troldbakke nær Søholt Mose, stod Hoemand, der var ridende, af hesten, og da han bød brødrene af sin brændevinsflaske, "stødte disse – ifølge Jens Spends Udsigende – begge til Manden som Tegn paa, at Angrebet nu skulde begynde, hvorpaa Søren Spends gav Hoemand uden mindste Anledning fra dennes Side et Slag med Vognkjevpen af al sin

Kraft paa Skulderen; i det Samme greb Jens med begge Hænder Hoemand om Halsen for at stemme Aanden saa fast, at han ingen Lyd kunde give, kastede ham til Jorden og vedblev at holde ham saaledes, medens Søren med det nysnævnte Redskab endvidere tilførede ham 2 à 3 kraftige Slag i Hovedet; de ansaae ham nu for død og slæbte ham ved fælles Hjælp til en nærliggende Tørvegrav, hvori de kastede ham; men da han ved Nedfaldet gav et svagt Raab fra sig, bibragte Søren Spends ham endnu med Vognkjevpen 2 Slag af al Kraft i Hovedet, hvorpaa de efter en kort Tids Ophold forlode den Dræbte og begav sig hver til sit Hjem".

Fotoet af Ebeltofts gamle rådhus, der fungerede som rådhus indtil 1840, er fra oktober 2020. Bag vinduerne i rådhusets sokkel ligger fangekælderen, hvor brødrene Spends afventede deres henrettelse. Fangekælderen omtales positivt af byfoged Christen Fellumb i 1806. De er "sunde og anordningsmæssigt indrettede – med Vinduer og Luftighed". Eftertiden har nok længe ikke været enig heri. Foto: Ole Halding.

Hoemands lig blev snart fundet. Et grundigt ligsyn karakteriserede de påførte læsioner som absolut dødelige, hvorefter det blev begravet 4. november på Feldballe Kirkegård. Allerede under de første forhør rettedes mistanken mod Jens og Søren, og deres usammenhængende forklaringer fremtvang en tilståelse. Det anføres, at de forhen ikke havde været tiltalt, dømt eller straffet, og at intet 'grasserende' var oplyst om deres foregående vandel og forhold, men retten fandt ingen formildende omstændigheder, og som hovedmand og medhjælper skulde de lide samme straf. De dømtes efter Danske Lov 6 - 9 - 12 om drab forøvet af "Stiemand paa Skov, eller i Skyel, eller paa farende Veje, eller nogen bryder ind i Mands Huus og Bolig". Herredsrettens dom blev stadfæstet af Viborg Landsoverret 8. februar 1830 og 14. april s. å. af kongen, Frederik VI: "Jens Pedersen Spends og Søren Pedersen Spends bør hver især at miste sin Hals, og deres Hoveder at sættes paa en Stage". De pålagdes at udrede sagsomkostningerne ved de tre rets-

Fotoet af området omkring Spenserbakke er fra juli 2017. Det ligger op til den gamle landevej til Grenaa og er i dag en del af Ebeltoft Golfklubs bane. Foto: Ole Halding

instanser. Dette meddeltes morderne i arresten på Ebeltoft Rådhus 4. juni 1830. Dommen blev eksekveret mandag 21. juni på Ebeltoft Rettersted på Spenserbakke, som stedet siden kaldtes, tæt ved vejen fra Ebeltoft over Boeslum til Grenaa, hvor de henrettede begravedes samme dag. De kan således ikke have prydet stagen, dvs. hjulet og stejlen, gennem længere tid.

Søren, der tjente på Rugård, var blevet gift en måned før udåden med Mette Rasmusdatter Bonde, f. 1802. Hun fødte et barn, Inger Kirstine Sørensdaughter, i december måned i Pederstrup i Nødager Sogn, hvor hun havde søgt dækning efter Sørens arrestation. Ved sin død i marts 1833 var Mette gift med en husmand i Hyllested. Hendes datter tjente i 1850 i Balle i Rosmus Sogn, men efterlod siden ingen spor.

Historien kaster et grelt strejflys over en fortid, hvorfra meget positivt er tilflydt, men som i dette tilfælde beretter om afstumpet adfærd og et miljø præget af vold og indtagelse af megen alkohol. Tilbage er kun at tilføje, at min oldemor, Petrine, er 4 x tipoldebarn af fæstegårdmand i Attrup under Rugård, Rasmus Rasmussen Skuster, vor generations 7 x tip-

oldefar. Han var født ca. 1630 og døde i 1722 i Hyllested. I sit lange liv var han, hans kone hed Anne, blevet far til i hvert fald ni børn, seks drenge og tre piger. Petrine nedstammede fra Rasmus' og Annes vistnok næstældste barn, datteren Anne Rasmusdatter. Brødrene Jens og Søren Pedersen Spends og deres søskende er 2 x tipoldebørn af samme fæstegårdmandspar, blot gennem deres vistnok tredjeældste barn, sønnen Niels Rasmussen Skuster.

Benyttet materiale:

Djurs Sønder - Mols Herredsfoged, Domsakter 1829-31, opslag 284-290.

Folketællinger og kirkebøger for Ebeltoft, Feldballe, Fuglslev, Hyllested, Nødager og Rosmus Sogne, alle Djurs Sønder Herred, Randers Amt.

Kong Christian Den Femtis Danske Lov, <http://bjoerna.dk>

Min slægtshistoriske database vedr. min fædrene forslægt.

Et skudsmål fra 1769

Fra lokalforeningens medlemsaften

Af Peter Olsen
Æblevænget 12
7700 Thisted
po@peter-olsen.dk

Som formand i to lokalforeninger er jeg så heldig, at medlemmer flittigt tager egne dokumenter og udfordringer med, som vi så forsøger at tyde og løse i fællesskab ved medlemsmøderne. Fx et stemplet papir fra 1768 med en række notater vedrørende pigen Anne Jensdatter. Hvorfor havde hun betalt 12 skilling i stempelafgift, og hvilken funktion havde papiret?

Danske Lov

For at forstå papirets betydning må vi kende to afsnit fra Danske Lov fra 1683:

„Naar nogen fremmet til Sognene ankommer, skal Bønderne strax give Præsten det tilkiende, som deris Pas og Bevis de medbringe skal læse, og dem overhøre, og dersom nogen Mistanke kunde være, da Præsten det for Herskabet, eller hans Fuldmægtig, angive.“ [Danske Lov 3-19-8]

Med mistanke menes der hér, at et tjenestetyende var rømt sin plads i utide. Den slags uorden kunne man naturligvis ikke have:

„Naar Tienistetyende, Mands- eller Qvindis-Personer, lovlig deris Tieniste eengang opsagt have, synderligen om de uden Sognet sig agte at begive, da skal deris Sognepræst være forpligt at meddeele dem Bevis, naar de den begære, at de ere fri og ledige fra Herretieniste til Lands og Vands, saa vel som fra Bondens Tieniste, og for Egteskab, saa fremt de ellers ikke med nogen trolovede, eller viede, ere.“ [Danske Lov 3-19-10]

Opstramninger kom ved to forordninger i 1701. Præsten måtte ikke skrive skudsmål *„med mindre Personens rette Husbonde først har under sin Haand og Segl meddelt den samme sin Afsked, Pas eller Følgeseddel.“*

Ligeledes blev det bestemt, at præsten skulle *„skrive paa samme Ark stemplede Papir strax nedenfor og det paa dansk, at Alle det kan forstaa og saaledes skal Personens Afsked, Pas, Tilladelse at flytte og Skudsmaal continueres og paaskrives Tid efter anden.“*

Skudsmålet fra 1769

Formålet med det stemplede papir var at forhindre forfalskninger, og så er vi tilbage til det dokument, som et medlem havde medbragt og ønskede forklaring på. Der var tale om en kvindes skudsmål, der har overlevet i familiens gemmer i omtrent 250 år.

Skudsmålet var pligtigt, når man havde været til sin første nadver, hvorfor første indførsler på skudsmål ofte vil være fra teenageårene.

Om det også gør sig gældende for Annes skudsmål vides ikke, da konfirmerede ikke blev indført i den lokale kirkebog for denne periode.

I teorien kunne Annes første skudsmål have været udfyldt på både for- og bagside, så dette skudsmål var hendes andet flyttebevis, måske ligefrem hendes tredje?

„Efter at nærværende Anne Jensdatter udi tvende Aar haver tient hos mig for Kokke Piige, og udi samme Tieniste communicerede sidst Dominica XVI^{te} à Trinit: anni præteritis, er hun fra bem^{te} sin Tieniste sidstafvigte Michaelis i Ynde og minde lovlig afskiediget. Aale Præstegrd den 26 Februar. 1769.“

Uanset om der var tale om første skudsmål eller ej, så ved vi, at Anne fra februar 1769 tjente et halvt år i Nørre Snede, ca. 15 km nordvest for Åle:

„Med fornæfnte Ane Jensdatter, som sidste gang her var til Guds Bord paa næstafviigte Fest: Michaelis, viides her fra intet, som kand være Hende til Hinder i at blive andenstæds admitteret til bem^{te} Naades Middel, Som der icke heller for

Mikkelsfest

Den 29. september var helgendag for ærkeenglen Mikael indtil 1770. Det var også dagen for høstfesten, hvor man fejrede, at høsten var i hus.

Mikkelsdag som skiftedag for tjenestefolk, som jo så netop kunne få deres høstløn udbetalt, var en så stærk tradition, at den overlevede helt op mod 1900-tallet på trods af, at Danske Lov af 1683 fastsatte skiftedagene til at være 1. juni og 1. december. [Danske Lov 3-19-9]

Tienesten hun har staaet i her i Præstegaarden klages over Hende, hvilcket attesteres, Nørre Snede Præstegaard, D. 20. Trin. 1769.

Fra Nørre Snede fortsatte Anne sin rejse mod nordvest og tjente et par år i Ikast Sogn:

„Pigen Anna Jens Datter, som et Halv Aar haver tient her i Sognet, og i dag Dom: Jubilate været her en giæst ved Herrens Bord, vides intet om uden velanstændigt, saa hun, i henseende til her førte Vandel, andensteds efter forlangende kand antages til samme Hellige Nadvere testeres. Dat: ut supra, Ikast Præstegaard 1770.“

„Ovenmel: Pige Anne Jensdatter, der endnu eet Aar har opholdt sig her i Meenigheden siden Sogne Præsten skrev paa hendes Paß; har og i denne tiid ført samme Christlige og anstændige Vandel som forhen; Saa intet her er efterladt, som paa andre Stæder kand hindre hende fra Kiærkens Gods, hvor udi hun her sidst blev delagtiggjort Dom: 2da post Pascha a: C: Ikast Præstegaard d. 29de Septembr 1771.“

Tilsyneladende var det Annes tanke at forlade Ikast Sogn i 1770, eftersom hun fik præsten til at skrive et skudsmål, men noget har fået hende til at blive indtil Mikkelesfest i 1771, hvor kapellanen skrev skudsmålet, og hvor Anne rejste 135 km sydpå til Brede Sogn, som hun igen forlod 15½ år senere i 1787:

„Udi den Tijd ovenbemeldte Pige Anne Jensdatter haver været her i Meningheden, haar hun flittig søgt og brugt Saalighedens Midler, ført et upaaklageligt levnet og er iblant os fri fra offentl: Ægteskabs Løfte, dette testeres Brede den 1te Maj 1787.“

Der står intet på bagsiden, og sådan forsvinder Anne lige så ukendt til et nyt sted som i 1768, hvor hun blev antaget som kokkepige hos præsten i Åle. Hendes videre færden kendes ikke.

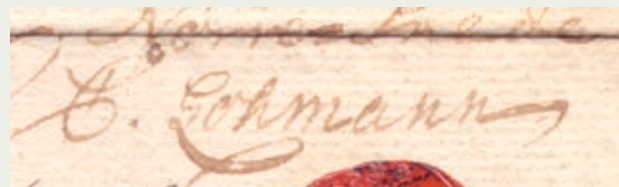
Hvem var Anne Jensdatter?

Der angives intet fødested og ej heller fødselsdato i skudsmålet, eller for den sags skyld familierelationer, der med sikkerhed identificerer Anne. Bemærk i øvrigt, at det af dette dokument fremgår, at staveformer af navne alene beroede på penneførers præferencer. Pigens navn staves 'Anne' i Åle, 'Ane' i Nørre Snede, 'Anna' i Ikast for til sidste igen at staves Anne i Ikast og Brede.

Dog synes det underforstået, at Annes sidste plads i Åle Sogn var hos præsten, hvorfor det er rimeligt at antage, at Anne var sognefødt, og at hun i de fem måneder fra Mik-

Wibergs Præstehistorie

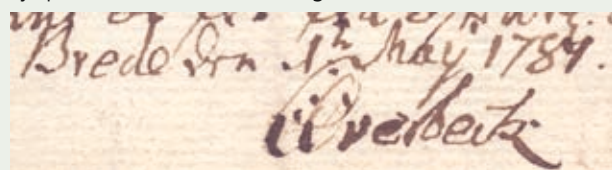
Stednavnet Nørre Snede var skrevet, hvor passet senere har været foldet, og papiret derfor er slidt. Heldigvis var præstens navn tydeligt: C. Lohmann.

Med et opslag i registerbindet til Wibergs Præstehistorie fundet online i Slægtsforskernes Bibliotek på slægtsbibliotek.dk fandt jeg ud af, at C. Lohmann fra 1750 var sognepræst i "N. Snede-E." (Nr. Snede-Ejstrup).

Lohmann.
Christian Berntsen ... 1743 r
Cap. Adminderød=G.F.; 50 Sp. R.
Snede=G.

I skudsmålets 4. afsnit stod stednavnet Brede, men kunne det passe, at Anne rejste fra Ikast og 135 km sydpå til Brede nede ved Løgumkloster?

Her valgte jeg at slå sognet Brede op i Wibergs Præstehistorie på wiberg-net.dk, og søreme jo: Overbeck var præst i Brede fra 1760 til 1789. Vore forfædre rejste oftere og længere omkring, end vi normalt forestiller os.

kelsdag 1768 til februar 1769 opholdt sig hjemme hos sine forældre. Som udgangspunkt for nærmere undersøgelse er det derfor oplagt at søge efter Anne blandt døbte i Åle-Tørring sogne, og i perioden 1745-1755 finder man to kandidater: Jens Bagers Anne døbt maj 1745 og Jens Jensens Anne døbt december 1750.

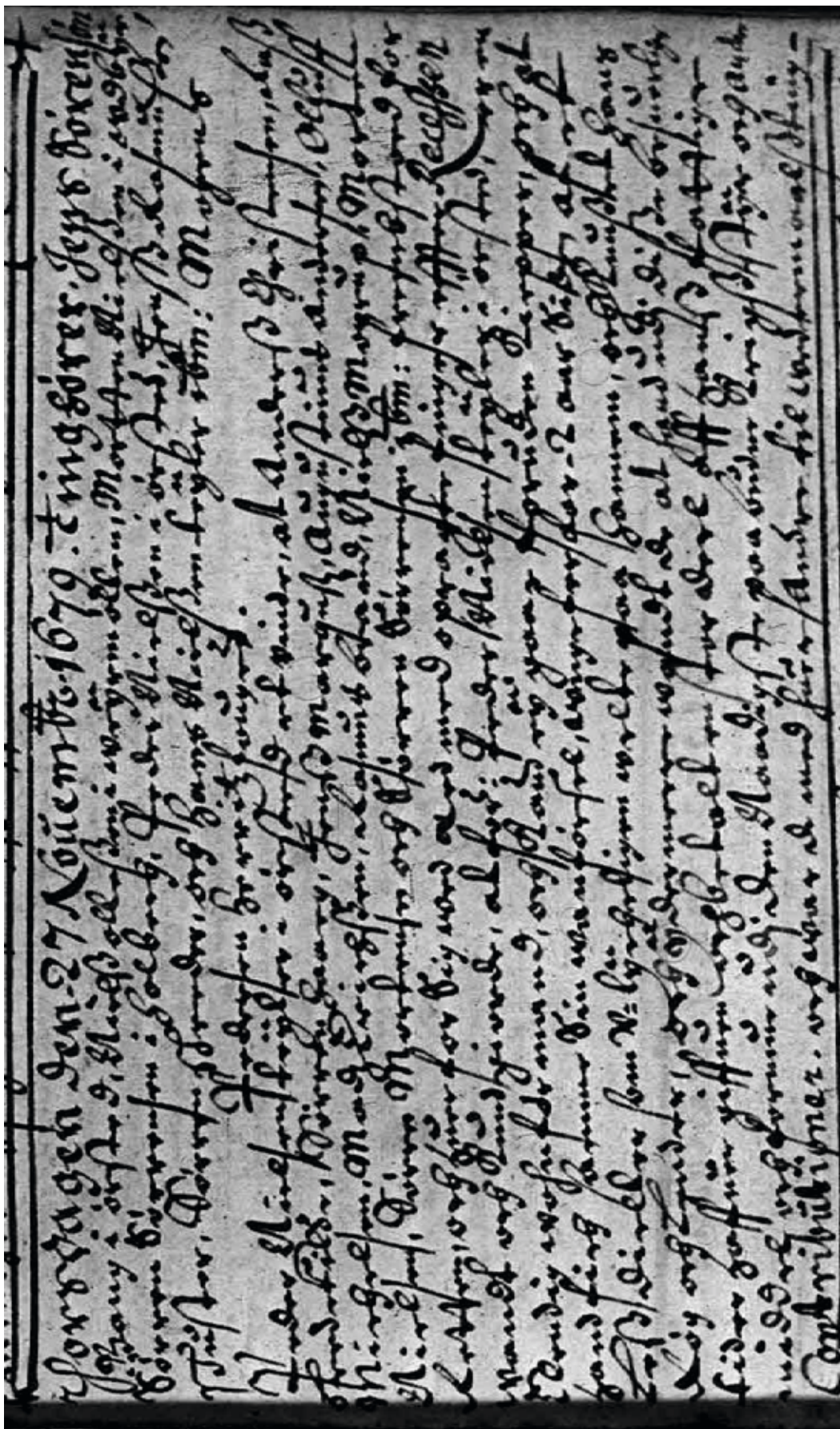
Da der ikke er tale om min slægt, stopper jeg dog mine undersøgelser hér. Hvis du, kære læser, ved mere om de omtalte personer – særligt Anne – hører jeg med glæde fra dig.

Gotisk tekstprøve

Dette nummers tema er de gamle tingbøger, og derfor skal I have lov til at prøve kræfter med en lille bid tekst fra en sådan.

Teksten er fundet i tingbogen 1673-1687 for Rougsø Herred, Randers Amt. På Arkivalieronline ses det på opslag 172. Årstallet er 1679, og der startes med at opremse de seks tinghørere (eller stokkemænd) og herredsfogeden. Derefter følger dagens første sag. Bemærk, at skriveren ikke bruger store og små bogstaver, som vi er vant til det. Stednavne indledes mange steder med små bogstaver.

Læs teksten grundigt igennem; som sædvanligt hjælper det at læse den to eller flere gang. Ordene vil forhåbentlig stille og roligt åbne sig for dig. Hvis du alligevel må give op, kan du kigge i facitlisten, den korrekte tyding, som du finder på Danske Slægtsforskeres hjemmeside www.slaegt.dk > Om os > Bladet Slægtsforskeren > Se bilag til bladet.

Genforeningen – igen!

Af Peter Michael Lauritzen,

dr.phil.

Markedsvej 65, 6 th
9900 Frederikshavn

Som bekendt blev den store genforeningsfest i sommeren 2020 aflyst. Jeg har en familiehistorisk synsvinkel på Genforeningen, hvis man kan kalde adskillelsen af Nord- og Sydslesvig for det. Og jeg har fundet nyt materiale frem fra de lokalhistoriske arkiver, der kan belyse det dansk/tyske forhold under det tyske åg.

Min farfar, Lauritz Michael Lauritzen, blev født på en pæn gård i Styding ved Haderslev i 1878. Han var den yngste i en børneflokk på 8 og var sikkert morens forkælede lille dreng. Han gik i skole i Styding under den tyske skolelov fra 1888, der forsøgte at assimilere danskerne i Nordslesvig til at blive tyske rigsborgere. Skolesproget blev næsten udelukkende tysk. På en båndoptagelse fra Vojens Lokalhistoriske Arkiv fortæller han 90 år gammel om en ubehagelig episode, han oplevede, da lærer Gundersen var førstelærer i Styding under den tyske skolelov. Farfar havde været syg, og forældrene havde skrevet en seddel på tysk om hans fravær, da han vendte tilbage til skolen. De var danske landbrugere og kunne ikke skrive et korrekt tysk, så min farfar blev latterliggjort af Gundersen, fordi "zettelen" var skrevet på et ubehjælpsomt tysk. Den ydmygelse sidder skarpt i erindringen.

Farfar ville ikke være ved landbruget, som hans far ellers havde forestillet sig. Han kom på latinskolen i Haderslev, og græsk blev hans elskede sprog. Jeg kan ikke undre mig nok over, at han sprang op af den sociale arvs plovfur. Han ville læse og studere; og han forelskede sig i det gamle, græske sprog og valgte efter sin "Arbitur" (studentereksamen) at læse teologi. Hvilket spring fra landbrugets kontante arbejde med jord og høveder til teologiens abstrakte studier. Han havde sammen med familien været en trofast kirkegænger og været glad for den lokale, ikke lige anerkendte, præst, og havde rost ham over for biskoppen i Slesvig, Kaffan, der havde været på en af sine utallige visitatser.

Han kom til at studere ved 3 tyske universiteter: Halle (tæt på Leipzig), Greifswald (ved Østersøen i Vor-Pommern) og Kiel. Han elskede Halle Universitet, mens han opfattede Greifswald (et landsbyuniversitet) som et forstenet konser-

vativt universitet. Hvorfor? Jo, i Greifswald diskuterede man ikke; det gjorde man i Halle. Jeg elsker ham for denne vurdering: Diskussionen er vigtig alle steder, måske især inden for teologien, hvor dogmatikken hurtigt kan ende i åndløst terperi. Han tog sin embedseksamen i Kiel, som jo var et gammelt holstensk universitet før 1864-krigen og Wienerfreden i 1864, grundlagt i 1665 af en fremsynet Gottorp-greve. Hvordan hans uddannelse blev finansieret, ville han ikke fortælle om. Han tog jo ikke det nærmeste og billigste universitet og skiftede meget. Det var familien, der betalte, men hans indstilling til økonomi er den gamle: Det er ikke noget vi taler om! Han fik sin pæne del af gårdens formue. Med en teologisk embedseksamen og ønsket om at blive præst skulle min farfar på pastoralseminarium, og det var i Haderslev. Han kunne få en stilling i Flensborg, men den blev taget af en kollega. Så kunne han blive præst på Rømø for den danske og den tyske menighed på øen ude i Vadehavet. Han talte tysk som sit eget modersmål, dansk selvfølgelig også. Men når jeg hører ham på båndet, er hans sprog et charmerende mixtum af rigsdansk, højtytsk og sønderjysk. Det er givet et sprog, der ikke længere eksisterer. Der herskede stort set fred og idyl på Rømø trods en "enevældig" kaptajn, der styrede alt på øen; han elskede at være på øen, men hans kæreste fra Breklum, Cornelia Braren, min farmor, kunne ikke tåle klimaet og fik feber under de barske forhold.

Pastor Lauritz Michael Lauritzen, Rømø. Kilde: Rømø Lokalarkiv.

Den danske gudstjeneste var det almindelige, sproget var dansk. Én gang om måneden ønskede den tyske menighed en gudstjeneste på tysk, men der kom ingen i kirken. Han fortæller, at der kom en lærer (!) 10 minutter før start og kontrollerede, at præsten og personalet var mødt op til højmessens; og en anden lærer (!) kontrollerede, at gudstjenesten var blevet holdt, selv om

der ingen menighed var til stede. Enden på komediespillet blev, at der kun blev holdt tyske gudstjenester om sommeren, når der var mange tyske sommergæster på øen ude ved Lakolk. Trods de meget besværlige rejseforhold til fastlandet, sejltur over Vadehavet, holdt min farfar meget af Rømø, men efter giftermålet med Breklum-kæresten måtte han spørge sig selv, stærkt inspireret af sin meget fromme svigerfar, om det var "Guds vilje", at han skulle være på Rømø, eller han skulle tage imod en forespørgsel om at blive præst i Tinglev.

Min farfar var 4 år i Tinglev, 1910-14, og det var konfliktfyldte år. Der var en stor tysk menighed i Tinglev, der gerne ville bestemme mere end godt var. Det gjaldt antallet af gudstjenester på tysk, uanset at de tyske gudstjenester ikke var særlig godt besøgt, mens den danske menighed mødte talstærkt op. Men det kom også til at gælde et helt særligt problem, nemlig at den tyske menighed ønskede at fejre den tysker kejser Wilhelm på hans fødselsdag med en kirkelig højtidelighed. Det mente min farfar ikke, at man kunne bruge kirken til! En pensioneret tysk major, Du Plat, var talsmand for det tyske synspunkt, og han benyttede alle midler for at få sine synspunkter igennem. Men kirken kunne ikke lægge rum til at fejre en kejser. Min farfar fortæller, at man foreslog en friluftsgudstjeneste, og han slår en stor latter op, for kejserens fødselsdag var den 27. januar! Det måtte foregå i en civil ramme, men min farfar ville gerne holde en tale over et skriftsted i Det gamle Testamente om kongernes konge og herrernes herre. Sådan blev det, men tyskerne blev så vrede over hans tale, at den skulle undersøges af konsistoriet i Kiel. Om det var en anklage for majestætsfornærmelse eller hvad, ved jeg ikke. Men responsum fra konsistoriet var: "Nichts Schlimmes darin" (intet slemt i talen).

Spørgsmålet om antallet af danske og tyske gudstjenester og deres beliggenhed på hvilken søndag i en måned blev et voldsomt stridsspørgsmål. Du Plat og den tyske menighed ønskede flere tyske gudstjenester i stedet for danske, hvilket min farfar modsatte sig. Han lod afholde en afstemning om emnet, der gav klart flertal for den herskende ordening, men den tyske menighed ville ikke anerkende resultatet og ankede sagen til konsistoriet i Kiel, der støttede den tyske menighed. Også på trods af Slesvig-biskop Kaftans synspunkt, der støttede min farfar. Han siger sympatisk i båndoptagelsen, at han altid har haft den største respekt for sine foresatte, fordi de har støttet hans synspunkt i de forskellige stridigheder. Det er jo meget smukt og rørende sagt, men konflikten betød, at han tog til genmæle i "Apenrader Tagesblatt" (Aabenraa Dagblad) og sagde, at han ikke ville lukke denne "politiske røvermoral" ind i kirken, og at han

måtte overveje sin stilling som præst i Tinglev. Det endte salomonisk med, at biskop Kaftan fik ham flyttet til Varnæs, der var en næsten ren dansk menighed. I en årbog over Tinglev Sogn står der, at han er den eneste præst, der har forladt sognet i utide. Ved afstemningen 10. februar 1920 var der 43 % danskere i Tinglev, 94 % i Varnæs.

En anden konflikt, han havde, var ganske usædvanlig. Han skulle holde begravelsesprædiken over en hæderlig kroejler fra Tinglev. Han fremhævede, at den gode kromand aldrig skænkede for "berusede personer", og at han sendte jernbanefolket hjem om lørdagen, når de havde fået udbetalt deres ugeløn. Den afdøde var et forbillede for kroejlere. Begravelsesfølget bestod for en del af kroejlere fra det meste af Sønderjylland, og de blev rasende over ligprædiken, som de opfattede som en indirekte kritik af deres forretning. Sagen blev bilagt af provsten i Tønder.

Pastor Lauritzen med familie. Udlånt af Bovrup Varnæs Sognearkiv.

Han kom nu til Varnæs og fyldte under 1. verdenskrig kirken med prædikener, der talte mod krigens vanvid, nationalismens snæversyn og fjendtlighedernes ukristelighed. Han fik i en sen alder et ridderkors fra kongen, vistnok som på det tidspunkt sidste levende, dansk-tysk præst fra fremmedherredømmets tid. Det udløste en heftig diskussion i familien, den slags verdslige anerkendelse, og diskussionen blev ikke mindre, da han døde. Skulle det stå på hans gravsten eller ikke? Pietisterne mente nej, gratisterne ja. Der kom til stå på stenen på Bov kirkegård: R. a. D. Om det er en meddelelse til Gud eller til omverdenen, kan næppe diskuteres, men han optrådte som en ridder af hjertet på sin 90-års fødselsdag, fejret på Bov Kro, da han holdt en tale til sin "kæreste", min 3 år tidligere afdøde farmor, fordi han ikke gad tale om andet.

Peter Emil Hansen – en gårdmand i Maglebylille

En beretning af Peter Emil Hansens oldebarn

Af Jan G. Hansen
Torpevej 32, 5900 Rudkøbing
Tlf. 23419140
jghansen@post10.tele.dk

Peter Emil Hansen blev født i Maglebylille, en landsby i Tårnby Sogn på Amager, den 18. maj 1828 som den næstældste søn og femte barn i børneflokket efter skolelærer og kirkesanger Lars Hansen og hustru Anne Pedersen Hedberg. Umiddelbart kunne man ikke forvente, at det var et velhavende hjem, idet jeg ikke kan forestille mig, at en skolelærerlønning på den tid har været særlig yppig, og børneflokket var ikke helt ubetydelig. Hjemmefra har Lars Hansen ikke haft særlig mange penge, da han stammede fra en husmandsfamilie i Glostrup. Han var uddannet fra Brøndbyvester Seminarium, en omstændighed, der sikrede ham embedet som kirkesanger, idet seminarieuddannede lærere havde forret til embedet som kirkesanger; et embede, som jeg kan forestille mig, heller ikke har kastet særlig meget af sig. Om hustruen har bragt en medgift ind i ægteskabet, kan jeg kun formode. Hun var datter af et svensk indvandrerægtepar, som i 1816 købte en jordlod i Maglebylille med et hus og med dette som udgangspunkt opbyggede en gård. I folketællingen fra 1834 er ejendommen opført som et husmandssted, medens den i folketællingen fra 1840 er omtalt som en gård.

Børnerig familie

Faktum er, at Lars Hansen i 1830 købte en jordlod i Maglebylille og byggede et hus. Han beboede ikke huset, da han boede på skolen, men han har uden tvivl drevet jorden og fået et udbytte heraf. Husstanden har i alt fald ikke været blandt de fattigste, idet man ved folketællingen fra 1834 kan konstatere, at den også har omfattet en tjenestepige, og ved folketællingerne 1840, 1845, 1850 og 1855 omfattede husstanden en tjenestekarl. Denne tjenestekarl giftede sig i øvrigt i 1856 med Peter Emils storesøster, Dorothea, hvorefter det nygifte par flyttede ind i det før omtalte hus, som Lars Hansen havde ladet opføre på sin jordlod. Huset blev i min barndom omtalt som "Theges hus", sandsynligvis opkaldt efter Dorothea, som boede der til sin død i 1909. Alt i alt må man sige, at Peter Emil voksede op i en familie med en stor børneflokk; forældrene fik i alt 8 børn, hvoraf de 5 nåede voksenalderen. Familien har ikke været helt ubemidlet, da man ud over faderens embeder også havde jorden at leve af, og man har haft tjenestefolk.

Om Peter Emils barndom og ungdom ved vi ikke ret meget. Han har med meget stor sandsynlighed gået i skole hos faderen, samtidig med at han fra en tidlig alder har hjulpet til i bedriften. Vi har ingen vidnesbyrd fra hans skoletid, men ved hans konfirmation den 2. oktober 1842 får han karaktererne tg (temmelig godt) i kundskaber og mg (meget godt) i opførelse. Han har altså været en artig dreng, men ikke den skarpeste kniv i skuffen.

Da han ifølge folketællingerne har boet hjemme indtil faderens død i 1860, har han sandsynligvis ikke været ude at tjene og har heller ikke været i lære som gartner. Han har arbejdet hjemme i bedriften, som faderen havde ved siden af sit skoleembede. Sin uddannelse som amagerbonde har han fået af faderen og den tjenestekarl, som gjorde tjeneste hos faderen i mange år.

Voksende bedrift

Og bedriften voksede. I 1937 indviedes en ny fællesskole for Maglebylille og Kastrop. Den var placeret midtvejs mellem de to byer, og den tilhørende skolelod androg efter min vurdering af gamle matrikelkort et areal på cirka 1,5-2 hektar. Jeg formoder, at det var på dette tidspunkt, at det blev nødvendigt med en tjenestekarl.

Og bedriften voksede yderligere. I 1842 døde farens svigerfar, og faren overtog dennes ejendom. Hvor stort jordtilliggendet var, ved jeg ikke; i min barndom var jordtilliggendet hjemme ved gården knap en hektar, men da havde lufthavnen allerede taget en god bid. Nu var der yderligere jord at bearbejde. Familien flyttede i første omgang ind på gården, men skolekommissionen påstod, at der var bopælspligt på skolen, så familien måtte flytte tilbage på skolen. Peter Emils mormor blev boende på gården, medens faren har stået for driften af jorden. Ved folketællingen fra 1845 er mormoren den eneste beboer på gården, hvor hun er opført som enke, og som erhverv står der "nyder aftægt af stedets ejerinde". Denne bemærkning får mig til at tro, at Peter Emils mormor var af den mening, at det var hendes datter, der ejede gården, medens det i virkeligheden var hendes svigersøn.

Hotel Mama

Da Peter Emil var 20 år, døde mormoren, og nu havde det været naturligt, hvis han var flyttet ind på gården, da den jo ellers skulle stå tom. Det skete imidlertid ikke. Han blev boende på skolen. Det er jo også lettere med "Hotel Mama". Ved folketællingen fra 1850 er der i Maglebylille en gård, hvor der bor en smed, og hvor der under erhverv er angivet "smedesvend, opsynsmand med gården". Jeg formoder, at der er tale om en smedesvend, der bor på gården, for at den skal være beboet. Ved folketællingerne fra 1855 og 1860 er der i Maglebylille anført en gård, hvorom der står "ikke beboet". Jeg formoder, at der er tale om denne gård, men der er ikke angivet noget matrikelnummer.

I 1853, Peter Emil var da 25 år, døde hans mor. Herved blev faren enkemand, og husførelsen blev formentlig overtaget af en af de hjemmeboende døtre. Her var der flere muligheder: Johanne Hansine, 31 år, Dorothea Birgitte, 29 år, Emma Henriette, 19 år og Thora Helene, 16 år. Det var en familie, som havde svært ved at flytte hjemmefra; ved morens død i 1853 boede samtlige overlevende børn endnu hjemme, så det må trods alt have været et godt hjem.

Men det begyndte at haste med at få afsat pigerne. Faren nærmede sig de 60 år, og den tid, han havde tilbage som skolelærer, var overskuelig. Om det var tilfældigheder eller planlægning, kan vi ikke vide noget om, da der ikke foreligger skriftlige dokumenter om det, men faktum er, at bryllupsklokkerne begyndte at ringe. Den første var Dorothea Birgitte, der som nævnt blev gift med tjenestekarlen i 1856 og flyttede ind i "Theges hus". Den næste var pudsigt nok den yngste datter, Thora Helene, der i 1857 blev gift med en gårdmandssøn fra Tømmerup. De blev boende på skolen. Endelig blev de to sidste søstre gift i 1859, Johanne Hansine med en gårdmandssøn fra Store Magleby, og Emma Henriette med en gårdmandssøn fra Maglebylille. Begge piger flyttede med deres ægtemænd. Tilbage på skolen blev faren, Lars Hansen, Peter Emil, søsteren Thora Helene og svigersønnen, og deres søn samt to karle og en pige.

Lars Hansen udvider

Fire bryllupper på fire år. Det skulle der en stærk økonomi til at klare, så familien har ikke suget på lappen. Det ses også af, at Lars Hansen allerede i 1855 udvidede sine jordbesiddelser ved at købe et areal (matrikel nr. 13g) ved Amager Landevej på cirka 2,8 hektar. Det var efterhånden en betragtelig bedrift, og ved folketællingen finder vi også, at det har været nødvendigt med to karle.

Om det var faderen eller sønnen, der var drivkraften, har vi

ikke rede på, men i 1859 påbegyndtes en renovering af den ejendom, som faderen overtog efter sine svigerforældre i 1842. Ifølge Maglebylillebogen¹ var der det år påbegyndt opførelsen af en længe mod syd, og i 1863 blev gården beskrevet således:

Nyopført Stuehus i Grundmur med Tegltag, 33 alen lang, 12½ alen dyb. Stuehuset var indrettet med 7 Værelser med to Forstuer fra den ene Opgang til Loftet, Køkken og Spisekammer. Der var 17 Fag dobbelte Vinduer og 4 enkelte, to dobbelte udvendige Fyldningsdøre, gipsede Lofter og Bræddegulve og pudsede Vægge med Fodpanel med Lister. En Længe var opført i øst af Grundmur med Straatag, 30 alen lang og 12 dyb, indrettet til Lo, Lade, Stald og Gennemkørselsport. En Længe mod nord af Grundmur med Straatag, 42 alen lang og 12 alen dyb, indrettet til Lade og Gennemkørselsport samt Vaskehus. En Længe mod syd opført af Grundmur med Straatag, 42 alen lang og 12 alen dyb, indrettet til Brænde-hus, Vognport og Lade med Kælder under. Paa Gaardspladsen Brønd med Pumpe, der gav "godt og rigeligt Vand."

Hansens Minde, 1939

Dette er gården, som blev kendt som "Hansens Minde". Navnet er sikkert blevet bestemt af Peter Emil til minde om hans far, som overtog gården efter sin svigerfar, men aldrig kom til at bo der. Udlængerne brændte i 1944, men blev genopført som vinkelbygning, og det var den gård, som jeg voksede op på, men det er en anden historie. Her handler det om Peter Emil Hansen.

Opbrud fra skolen

Ved folketællingen i februar 1860 bestod husstanden på skolen af faderen, Lars Hansen, Peter Emil Hansen, søsteren Thora Helene, dennes mand og barn samt 2 karle og en tjenestepige. Peter Emil har ganske givet deltaget i familiens landbrug. Han har sikkert også forestået ombygningen af går-

¹ Inger Kjær Jansen og beboere fra Maglebylille: Maglebylille – den levende landsby. Udgivet af Stads- og Lokalarkivet, Tårnby Kommunebiblioteker

den i Maglebylille (vi skal huske på, at skolen lå uden for landsbyen midtvejs mellem Maglebylille og Kastrup). Den 21. september 1860 døde Lars Hansen, og familien måtte rømme skolen, da den som tjenestebolig skulle stå til rådighed for Lars Hansens efterfølger. Thora Helene flyttede med sin familie til Tømmerup, formodentlig til ægtemandens, Chrilles Pedersen Bachers, fødegård, som han senere overtog. Peter Emil er sandsynligvis flyttet ind på gården i Maglebylille. Da han anmeldte faderens død til skifteretten, var hans stillingsbetegnelse "gårdbestyrer". Først den 17. januar 1861 bliver gården testamentarisk tilskødet ham, og han kan betegnes som gårdmand.

Gården havde på dette tidspunkt et jordtilliggende på godt 10 hektar, en forholdsvis stor gård af et amagerbrug at være, så det er sandsynligt, at det var en af de større gårde i landsbyen. Dette har uden tvivl hævet Peter Emils sociale status fra at være skolelærers søn til at være gårdejer.

Han giftede sig den 9. oktober 1862 med Ellen Nielsen, en gårdmandsdatter fra Kastrup. Under hvilke omstændigheder de har lært hinanden at kende, ved vi ikke. Hun har uden tvivl gået i skole hos hans far, men da hun var 15 år yngre end Peter Emil, har de ikke gået i skole samtidig, men da Peter Emil jo boede på skolen, har han ganske givet set hende.

Ægteskab

Der foreligger ikke noget skriftligt materiale om Ellens og Peter Emils tilværelse, men jeg tror, at Ellen har været en ret bestemt dame. De fleste mænd i min familie har haft behov for støtten fra en stærk kvinde. Bevist er det i alt fald, at da Peter Emil overdrog ejendommen til sønnen Christian Hansen, blev en del af jorden holdt uden for overdragelsen, en del, som Ellen senere solgte.

Både Peter Emil og Ellen kom fra børnerige familier, og de fik også selv en ganske betragtelig børneflokk, idet det blev til 11 børn, hvoraf de 7 nåede voksenalderen. Jeg har indtil nu fundet frem til 20 børnebørn.

Også Peter Emil udvidede bedriften, idet han i 1896 købte et areal (matr. 13h), som stødte op til det areal, Lars Hansen tidligere havde købt ved Amager Landevej. Arealet var på 4,2 hektar. Dette var en ret stor bedrift, som blev klaret af Peter Emil selv, to sønner, Christian og Lauritz, samt en tjenestekarl og en pige.

Det bliver for kedeligt, hvis vi skal opregne fødselsdata og ægteskabsdata for alle børnene, men en enkelt skal dog nævnes. I 1887 blev den næstældste datter Else gift med en gårdmand fra Tømmerup. Ægteskabet blev dog forholdsvis kort, for allerede i 1899 blev Else enke og sad tilbage med 5 børn i alderen 0-11 år. På denne baggrund besluttede Peter Emil, at den ældste hjemmeboende søn, Christian, skulle flytte til

Tømmerup for at hjælpe sin søster. Christian opholdt sig cirka et halvt år i Tømmerup og i denne periode lærte han en ung pige, Kirsten Christensen at kende. De blev i gift 1903. Christian og Kirsten var mine bedsteforældre.

Peter Emil Hansen, ca. 1890

Ellen Nielsen, ca. 1890

Alderdom

Peter Emil styrede bedriften, hjulpet af Ellen, op i en høj alder, men i januar 1914 overdrog han gården til sønnen Christian, idet dog enkelte jordlodder forblev hans ejendom. Han var på dette tidspunkt 85 år gammel. I 1914 havde Amagerbladet en artikelserie om de ældste på Amager, hvor hver by blev omtalt for sig. I Maglebylille blev gårdejer Peter Emil Hansen beskrevet således:

Som Ældste i Maglebylille staar fhv. Gaardejer, Peter Emil Hansen, der i Foraaret fyldte 86 Aar som noget af et Fænomen, hvad angaar sjælelig og legemlig Sundhed. Indtil Nytaar drev han selv sin ret store Ejendom. Alle paa Amager kender Peter Emil Hansen og Hustru, og har set dem regelmæssig som et Urværk køre til og fra Torvet. Naar man ser Peter Emil Hansen daglig færdes i Byen eller i Marken, med den ham jordvindende Gang, tænker man mindst paa, at han har overskredet Oldingealderen. Ved Familiesammenkomster holder han ud med Børn og Børnebørn. Kun en tiltagende Tunghørighed varsler om hans høje Alder.

Året efter døde Peter Emil den 6. december 1915 i en alder af 87 år. Ifølge et notat i skifteprotokollen sad enken som følge af et testamentarisk notat af 1. februar 1899 i uskiftet bo.

Ud over sine talrige efterkommere har Peter Emil Hansen sat sig få spor i eftertiden. Et var, at det knæk, som Maglebylille Byvej slår lige uden for "Hansens Minde" ofte blev omtalt som "Peter Emils hjørne". Og så efterlod han sig selvfølgelig ejendommen "Hansens Minde", men den eksisterer ikke mere, den er faldet for lufthavnens udvidelser sammen med resten af Maglebylille.

Tema: Tingbøger

Af Kathrine Tobiasen

Korsagervej 13, 8940 Randers

Tlf. 41 28 65 30

Mail: kto@slaegt.dk

Indledning

Da jeg midt i 1990'erne begyndte at pusle med slægtsforskning, blev jeg hurtigt fanget ind af jagten på anerne og fik lyst til og behov for at sætte mig godt ind i tingene. Jeg kastede mig over de bøger, der dengang fandtes om emnet, og fik en idé om, hvad det var for en størrelse, jeg gav mig i kast med.

Jeg forestillede mig forskningen som en opadstigende spiral. Man startede med de basale, grundlæggende kilder som kirkebøger og folketællinger og gik videre til de mere sammensatte, skifterne, skøderne, fæstebrevene, alt det, som man med større eller mindre besvær kunne tygge sig igennem. Allerøverst befandt sig tingbøgerne, der var nærmest utilgængelige, skrevet med en håndskrift, der kunne forekomme en del vanskeligere end de tidligere århundreders, og uden en velordnet indgang, såsom registre.

Absolut kun en sag for de fremmeste specialister. Jeg husker, at jeg engang på en slægtshistorisk weekend fik en snak med en yngre forskerkollega, der afslørede, at hans drøm var – når han fik tid til den slags – at blive i stand til at læse tingbøger så let som trykte bøger. Åh ja, det kunne jeg såmænd også godt drømme om, men var det overhovedet realistisk? Ville jeg nogensinde have tiden og energien til at sætte mig ind i disse vanskelige sager?

Jeg var så heldig at have tidlige aner, som andre, kyndige forskere allerede havde haft fat i, og de havde læst lektien i tingbøgerne for mig. Jeg havde altså en fornemmelse af, hvad de gamle kilder kunne give af oplysninger. Men jeg fik også en klar forestilling om, at det ikke var nok at kunne "oversætte" skriften. For hvad var det helt præcist for begivenheder, der blev beskrevet? Det kunne være en kringlet sag at forstå, for der blev brugt ord, som ikke kendes i vores daglige sprog, og omtalt procedurer, som ikke længere er gængse, og det blev sædvanligvis beskrevet på en indforstået måde. Herredsskriveren noterede ikke begivenhederne med tanke på stakkels fremtidige slægtsforskere, men selvfølgelig primært for at teksten skulle kunne forstås af ham selv og hans samtidige kolleger. Og de nutidige oversættere så også ud til at have en tendens til at tage for givet, at læseren bare forstod teksten.

Siden starten har jeg stille og roligt arbejdet mig ind i stof-fet, og det følgende vil være et forsøg på at beskrive, hvad der foregik på tingene, hvordan procedurerne var, og hvilke sager der blev typisk behandlet. Med andre ord: hvad vi som slægtsforskere kan forvente at hente af oplysninger om vore aner, og i sidste ende hvilke gode historier, vi med lidt held kan trække ud af dem. Vi holder os til underretterne, herreds-, birke- og bytingene, da det er her, vi får et indblik i den tids hverdagsliv. Det hele vil blive eksemplificeret i en enkelt familie og vil forhåbentlig give lyst at gå krig med denne kilde.

Tingbøger – hvad er det?

I vore dage forstår vi ved ordet tingbøger de protokoller, hvor tinglyste dokumenter blev indført. Det kunne typisk være skøder, men også pantebreve blev bogført her, indtil det hele blev digitalt. Det er stedet, hvor vi finder de vigtige kilder, når vi beskæftiger os med fx ejendoms historie.

Tidligere var betydningen noget bredere, idet tingbøger, som ordet antyder, var de retsprotokoller, som tingskriveren førte ved domstolene. Her kan vi læse om alt, hvad der foregik på tingene; det gælder selvfølgelig skøder, der blev tinglyst, men også stridigheder blandt borgerne, som krævede en retlig afgørelse, og egentlige kriminalsager.

Der var tale om flere forskellige retsinstanter, som måtte føre bog over forhandlingerne. Fra middelalderen var Kongens Retterting øverste instans, indtil det med Enevælden i 1661 blev erstattet af Højesteret. I de enkelte landsdele fungerede landstingene, og de lokale retter udgjordes af herreds- og birketing for landområderne og byting for købstæderne. Allerede i 1551 bestemte en reces, at der skulle føres tingbog ved alle domstolene, men desværre har de fleste af de tidlige protokoller ikke overlevet tidens tand. Højesterets protokoller er bevaret fra starten, mens landstingene kan præstere en varierende bevaringsgrad fra Viborg Landstings ældste bøger, der daterer sig fra 1567, til de øvrige, der kan læses fra forskellige tidspunkter hen over 1600-tallet. For byerne er der ligeledes en stor spændvidde, idet nogle protokoller er bevaret fra sidst i 1500-tallet, mens andre kommer med langt senere.

Tema: Tingbøger

I starten blev alt, hvad der skete på tinge, indført i tingbøgerne, der således kom til at ligne en pose meget blandede bolsjer. Det blev efterhånden for rodet, og under Enevælden, der bragte orden i mange ting, blev bøgerne gradvist splittet op efter emner. Fra 1682 blev byrådene pålagt at føre særlige skifteprotokoller, og Danske Lov (1683) havde bestemmelser vedrørende skøde- og panteprotokoller. Senere fulgte særlige protokoller for enkelte former for retshandlinger som forhør og domme.

Adgangen til tingbøgerne er nem, idet de i vid udstrækning ligger på Arkivalieronline. Du finder dem under Arkivalieronline > Se mere > Retsvæsen. Her kan du gå videre på forskellig måde. Under de fleste menupunkter er de enkelte retter anført alfabetisk; således kan du under punktet *Justitsprotokoller, tingbøger og domprotokoller* scrolle gennem samtlige domstole i alfabetisk rækkefølge i en megalang liste. Foretrækker du en dropdown-menu ordnet efter de velkendte menuer *Amt* og *Arkiv*, kan du vælge punktet *Retsvæsen: Retsbetjente indtil 1919*.

Alternativt kan du søge direkte i Daisy. Vælg avanceret søgning og tast området (herred, birk eller købstad) eller bare dele af navnet i arkivskaberfeltet og 'tingbog' i arkivseriefeltet, og du vil forhåbentlig nærme dig det, du skal bruge. Det er let nok at finde frem til scanninger af de gamle protokoller. Næste trin er så at blive i stand til at læse dem og forstå meningen med det skrevne.

Herreds-, birke- og byting

Kort, der viser middelalderens retlige opdeling af Danmark. De forskelligt farvede områder er syslerne, mens herredersgrænserne er anført med røde streger.

Herredstingene var oprindeligt en forsamling af herredets frie mænd, der mødtes for at afsige domme på et bestemt

sted på et fastsat tidspunkt. Der var desuden tale om et vist selvstyre, hvor man kunne diskutere og være medbestemmende om lokale forhold. Magten forskød sig dog op gennem middelalderen, så det allerede omkring år 1200 var herredsfogeden, der ledede mødet og dømte. I dag er magten delt i den dømmende og udøvende magt samt den lovgivende, men indtil grundloven bestred herredsfogeden begge de to førstnævnte magtformer, idet han fungerede som både politimester og dommer. Han var udpeget af kongen og honoreredes af staten med en løn, der vist sjældent stod mål med stillingens ansvar. Ved sin side havde fogeden en skriver, der skulle føre pennen. Efter reglerne skulle det ske på tingstedet, men reelt blev referaterne ofte renskrevet hjemme i skriverkarlens bolig. I en del tilfælde blev foged- og skrivererhvervene slået sammen i en person, og det var heller ikke uset, at en herredsfoged også var byfoged i den nærmeste købstad, nok for at sikre sig en bedre økonomi i stillingen.

I og med at indflydelsen blev mindre, måske i takt med at flere bønder blev fæstere, dalede også interessen for at møde op på tinge. Da det var nødvendigt med folk, der kunne bevidne, hvad der rent faktisk var foregået på tinge, indførte man systemet med stokkemænd (også kaldet hørere). Det var otte mænd, valgt blandt herredets beboere, som skulle være til stede ved møderne. Tinghørerne har fået deres eget kapitel, VII, i Danske Lovs Bog 1, hvor det hedder:

En gruppe stokkemænd er her på plads på stokkene, mens de lytter til de indstævnedes forklaringer. Stik af Olaus Magnus fra 1531.

"1. Art:

Tinghørere, Tingmænd, eller Stokkemænd, skulle være otte, eller i det mindste syv, foruden Fogden, tilstæde paa Tinge, naar Retten holdis, til Rettens Sager at fordre, og til et lovligt Tingsvidne at udstæde.

Tema: Tingbøger

2. Art.

De skulle aarligen skrivis til Stokkene, i Kiøbstæderne af ærlige og Uberygtede Borgere, og paa Landet af boesatte Bønder i Herredet, eller Birket, og skal det omgaa iblant Borgere og Bønder, saa ingen, som haver været sit Aar ud, skal dertil skrivis, imens der ere andre, som ikke tilforn dertil have været brugte; Og naar de af Fogden paa Tinget opnævnis, skulle de svære paa deris Siel og Sandhed, om hvis de have seet og hørt.”¹

Hvervet var altså et borgerligt ombud, som gik på omgang. Referatet fra hver tingdag starter med at opremse stokkemændene; det nævnes også, hvis en mand har forfald og må erstattes af en anden.

Møderne foregik til op i 1600-tallet i fri luft et centralt sted i herredet; det var kongen, der fastsatte stedet, men det skete med herredsmændenes samtykke. De mange steder i Danmark, som i dag bærer navnet Tinghøj, vidner om, at her mødtes herredets folk engang på tinge. Som navnet antyder, lagde man ofte stedet i læ af en høj. Men det danske klima kan være mindre behageligt at opholde sig ude i, endda til timelange møder, så hen over 1600-tallet blev der bygget tinghuse over det ganske land. På den centrale plads på tingstedet havde man fire stokke, lagt på store sten så de dannede en firkant. Her sad herredsfogeden, skriveren og stokkemændene, mens de øvrige tilstedeværende måtte stå uden for stokkene.

På dette stik fra 1641 er tinget flyttet indendøre og stokkene er blevet til bænke. Ved bordet har fogeden og skriveren deres plads.

Tidspunktet var fastsat i Danske Lovs kapitel III, artikel 5: *“Herrets- Birke- og By-Ting og andre ordinarie Under Retter skulle sættis om Sommeren til otte Slet, og om Vinteren til nj Slet, og holdis een gang om Ugen paa de Dage, som sædvanligt er.”* Og i artikel 7 kan vi læse om vigtige sager

¹ Citaterne fra Danske Lov er uddrag fra: Bjørn Andersens digitale udgave af Danske Lov 1683

på tinge: *“Paa Tingene skulle først læsis hvis Kongelige Forordninger, eller Befalninger, blive fremskikkede, og befalede at læsis; Dernæst Kiøbe Contracter, og Skiøder, Mageskiffte-Gave- og Pante-Breve, Afkald, og andet deslige; Og skulle de, som til Tinge komme med saadanne breve at lade læse og paaskrive, advare Rettens Betiente, før end Retten settis, eller det første at den er sat, at de med saadanne breve ere ankomne, paa det de paa een Dag og Tid kunde samtligen, om de flere ere, blive lydeligen læste og paaskrevne. Derefter skal Kongens Sager først forretagis, og siden andris uden ophold.”*

Der har tilsyneladende været problemer med overforbrug af våde varer på tinge. Det ønskede man fra myndighedernes side at forhindre, og i Danske Lov, bog 1, kapitel III optræder et par artikler, der kredser om, hvordan det kan gøres.

“2. Artikel

Herrets- eller Birke-Ting maa ey være i Landsbyerne, men paa andre belejlige Stæder.

3. Artikel

Hvo som ved Tinge bygger, eller bygge lader noget Kroehuus, eller Hytte, der Øl, eller anden slags Drikke at ud-tappe, miste hvis Drikkevarer hand med sig haver, og der foruden bøde tyve Lod Sølv til Herskabet.”

Tingstederne skal altså placeres ude på landet i sikker afstand fra landsbyernes fristende kroer, og ve den person, der forsøger at slå en bod op med henblik på salg af øl m.v. på stedet. Han får konfiskeret alle sine flydende varer, og desuden vanker der en bøde.

Bytinget

var købstædernes pendant til herredstingene. Her kunne alle byens borgere møde op og få afgjort stridigheder og holde sig orienteret om nye forordninger, arvesager og ejendomshandler. En vigtig sag var tildelingen af borger-skab til personer, der ønskede adgang til drive håndværk i en fremmed by. Bytingets leder var byfogeden, udpeget af kongen, og ligesom på landet benyttede man sig også her af stokkemænd og arrangementet med stokke, som dannede det juridiske rum.

Ved siden af bytinget havde man rådstueretten, hvor by-rådsmedlemmerne var dommere. Disse tog sig i starten primært af sager vedrørende handel, mens egentlig kriminalitet sorterede under bytinget. Tit var grænserne dog ret flydende, og i løbet af 1600-tallet blev de lagt sammen, med kongens mand, byfogeden, som den dominerende person.

Tema: Tingbøger

Birketinget

Birker var små selvstændige retskredse, der var udskilt af herrederne. De fungerede udelukkende i forhold til retssystemet, mens administrative opgaver, skatteopkrævning m.v. hørte under herrederne. For birketingene gjaldt, at dommer/birkefoged og skriver blev udpeget af birkeherren, der desuden kunne indkassere de bøder, retten idømte.

Det er usikkert, hvordan birkerne er opstået, men oprindelsen skal søges tilbage i middelalderen. De kan være dannet omkring købstæder, godser eller på mindre øer. Efter enevældens indførelse blev en del af de små birker nedlagt eller lagt ind under herrederne, men samtidig opstod nye birker under private godser.

Ligesom med herreds- og byting blev birketing holdt ugentlig på en bestemt ugedag, og retten var indrettet med pæle i en firkant til rettens betjente og stokkemændene. Det var fastlagt ved lov, at tingstedet ikke måtte ligge i landsby eller i nærheden af en kro. Også her søgte man at undgå, at retsmøderne skulle blive præget af for mange våde varer.

Procedurer på tinge

Som nævnt tidligere var det obligatorisk for fogeden, skriveren og de otte stokkemænd at deltage i tingmøderne. De havde at møde op, og hvis det en sjælden gang forekom, at ingen andre var mødt, og der ikke var sager at behandle, kunne de gå hjem igen.

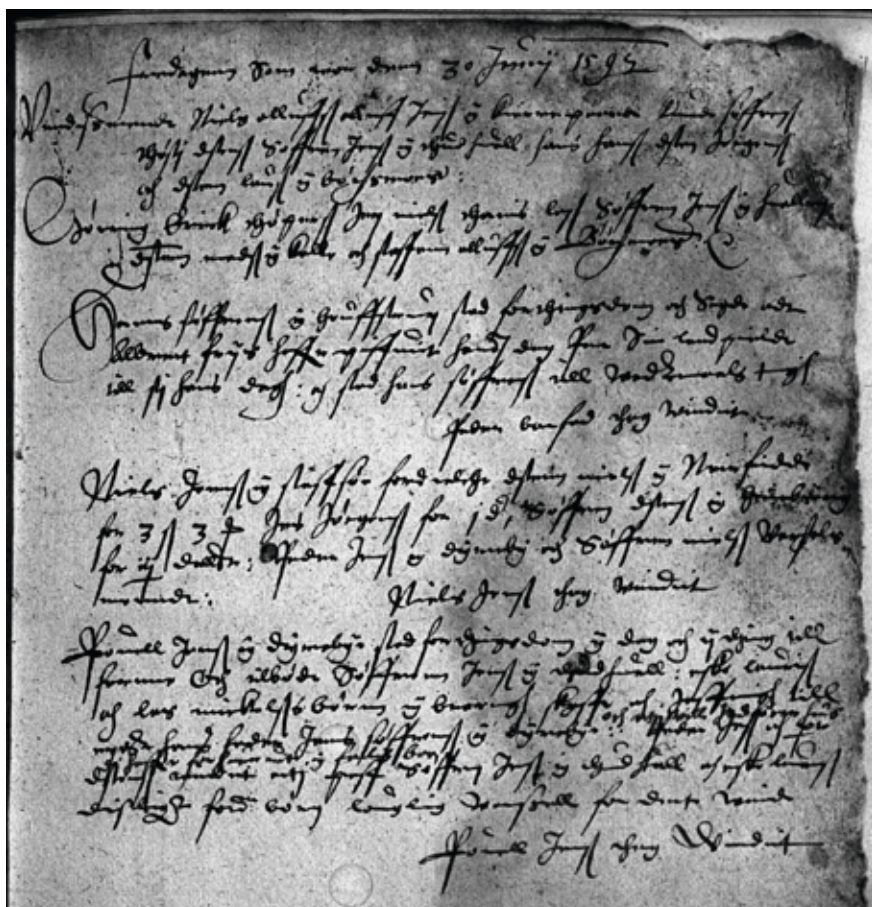
Som Danske Lov foreskrev, skulle forordninger og meddelelser fra hans kongelige majestæt som det første læses op ved møderne. Derefter blev det herredsfolkene eller borgerne tur til at forelægge deres sager. Først fik de personer, der ønskede at få tinglyst fx et skifte eller et skøde, læst dette op og underskrevet på tinge, hvorved det fik retlig gyldighed. Dernæst fulgte tvisttilfælde, hvor der fx var opstået uenighed mellem to naboer om et skel, eller hvis en person ikke havde betalt et lån tilbage; her kunne den skadelidte stævne den anden part.

En stævning foregik på den måde, at den, der ville stævne en anden, sendte to mænd til vedkommendes bolig typisk otte dage i forvejen for at forkynde, at han eller hun var ønsket på tinge næste tingdag. Her startede behandlingen af

sagen med, at de to varselsmænd trådte frem og "hjemlede ved ed efter loven, at de i dag 8 dage gav XX 8 dages varsel til YY Herredsting". De skulle bevidne, at de vitterligt havde talt med den indstævnedede eller hans folk, og "deris Navne, som stævnet have, hvem de ere, og hvor de sig opholde, i Tingbogen indførís".² Det var meget vigtigt, at disse formaliteter var i strengeste orden – den anklagede skulle være indkaldt helt efter reglerne. Det var dog langt fra altid, at den indstævnedede efterkom stævningen; i mange tilfælde ser vi, at synderen simpelthen udeblev, og den eneste konsekvens, der kunne drages af det, var, at sagen måtte udsættes til næste møde.

Hvis de indkaldte personer var mødt op, kunne sagen oprulles. Parterne fik mulighed for at udtale sig, og vidner kunne høres. I alle tilfælde startede udtalelsen med, at personen måtte aflægge sin saligheds ed. Det skete ved, at han/hun rakte sine fingre op og aflagde eden. At aflægge ed

var en særdeles vigtig sag, både fordi man ikke måtte lyve for tinget, og fordi – og ikke mindst – eden blev aflagt over

Den ældste bevarede birketingbog er fra 1595 i Kjærgård Birk i Ribe Amt. Her ses siden, hvor emnerne fra fredag den 30. juni er indført i rimelig pæn orden.

² Danske Lov, 1. bog, 4. kapitel, 3. artikel

Tema: Tingbøger

for Gud. I en tid, hvor religion havde afgørende betydning, var det en stor synd, som kun de færreste vovede at begå, at lyve over for Vorherre.

Før i tiden havde man ikke så mange muligheder for at foretage tekniske undersøgelser, og man havde ikke en stab af politifolk til at efterforske sagerne; derfor blev eden af største betydning. Man var nødt til, i hvert fald i vid udstrækning, at stole på, at folk talte sandt, når de blev afhørt. Ved alvorligere forbrydelser tyede man til "pinligt forhør" (tortur) for at få sandheden, men det hørte næppe til dagens orden ved mange af de tvister, som underretterne behandlede.

Når sagens parter og vidnerne var hørt, kunne dommeren/fogeden afsige sin dom. Men i mange tilfælde var det nødvendigt at opsætte sagen til et senere møde; der skulle måske indhentes flere oplysninger eller flere vidner skulle høres. Og når man så leder efter sagen under de kommende møder i tingbogen, er det ikke uhørt, at eftersøgningen er forgæves. Der dukker ikke en fortsættelse op – sandsynligvis har parterne i mellemtiden ordnet stridighederne i mindelighed, hvilket som regel var en billigere og nemmere løsning for alle.

Meget ofte sluttede en sag med, at der blev taget tingsvidne. Ifølge Ordbog over det Danske Sprog er den oprindelige betydning af ordet: *tingmændenes vidnesbyrd om, hvad de har hørt og set paa tinget, ell. vidnesbyrd, der paa tinge afgives af personer, om hvad de har iagttaget uden for tinget, ell. om hvad der var alm. kendt, ell. det aktstykke, der blev opsat herom*. Altså et vidnesbyrd, der er afgivet i retten, eller en udskrift af vidneforhøret. I tider, hvor mange ikke mestrede læsekunsten og ikke havde let adgang til lovtekster og juridiske dokumenter, var det vigtigt at få et håndgribeligt bevis for, hvad der var foregået på tinget, og hvad der var blevet sagt. For det tilfælde, at der siden skulle blive behov for at dokumentere det.

En person kunne blive udsat for en stævning til vederståelse. Dette begreb dækkede det ting, hvor en person blev indkaldt for at svare på anklagerens påstande. Ordet vederståelse betyder indsigelse eller genmæle, og det var netop, hvad anklagede her havde lejlighed til at komme med.

Et andet særligt begreb var lavdag, også benævnt lovdag, en dag, der kunne fastsættes som det tidspunkt, hvor en given sag skulle afsluttes. Lavdag blev især brugt, hvis modparten ikke havde vist sig på tinge, selv om vedkommende var blevet stævnet. På denne dag ville dommen falde, uanset om synderen dukkede op eller ej.

Afskrifter og registre

Tingbøger er bestemt for viderekomne. Håndskriften kan i sig selv være et problem, som man dog ved stædighed kan lære at tyde og vænne sig til. Værre er det næsten, at de fremstår som en ufremkommelig masse af oplysninger. Et væld af personer og begivenheder omtales, men de er ikke forsynet med registre, så hvis du ikke har en præcis henvisning til en bestemt dato at gå ud fra, vil det være et tungt slid at arbejde sig igennem en tingbog.

Heldigvis har mange flittige slægts- og lokalhistorikere gjort et kæmpe forhåndsarbejde ved, at de har læst sig igennem større eller mindre dele af bøgerne og afskrevet eller lavet registre til dem. Noget er udgivet i bogform, andet ligger digitalt på nettet. En del kan findes på Slægtsforskernes Bibliotek.

På Danske Slægtsforskeres hjemmeside www.slaegt.dk > Kilder > Hvor finder du? > Linksamling ligger en oversigt over disse afskrifter og registre, ordnet alfabetisk efter område. Kig listen igennem og se, om der er bid for dit vedkommende. Det vil lette din indgang betydeligt, ja, måske endda være afgørende for, at du overhovedet vover at gå i gang.

Et eksempel fra Jerne

Vi vil nu følge en familie for at se, hvad man med lidt held kan vriste ud af tingbøgerne. Der vil være mange personer, som aldrig har gjort sig bemærket på tinge, og som man derfor vil gå forgæves efter, men rigtigt mange vil være nævnt i en eller anden sammenhæng. Ikke nødvendigvis som hovedpersoner i en sag, men måske som vidner eller stokkemænd, og i disse tidlige tider kan lidt også have ret. Små tilfældige oplysninger kan være en vigtig brik i det samlede billede.

Vores udgangspunkt er ægteparret Niels Hansen og Dorthe Christensdatter, der levede i begyndelsen af 1700-tallet i Rørkjær i Jerne Sogn, Ribe Amt. Sognet ligger ud til Ho Bugt og blev siden kernen i Esbjerg By; det består af mange små landsbyer og bebyggelser, og som vi vil se, var engene af vital betydning for beboerne i sognet. Niels var fæster under Ribe Hospital, der var storgodsejer i hele det sydjyske område. Hospitalet havde en omhyggeligt ført fæsteprotokol, hvor fæstebreve fra før 1719, hvor det blev lovbestemt, at fæstebreve skulle indføres i en protokol, også er noteret. Derfor kan vi her læse, at *hermed stæder og fæster Hans Christensens Søn i Røhrkiær, nafnl: Niels Hansen dend yngre, dend fierte part Jord ibmd. som Faderen endnu hafde i fæste*. Det oplyses også, at far og søn tidligere har

Tema: Tingbøger

arrangeret det sådan, at sønnen har fået den anden fjerdepart af den halvgård, faren oprindeligt har siddet på; nu får han det hele efter et gradvist generationsskifte.³

Niels blev ifølge kirkebogen begravet den 28. juli 1728, efter at han var død den 24. samme måned, 59 år og 5 måneder gammel. Hans fødsel og døb er derimod ikke fundet, da kirkebogen fra det tidspunkt er meget mangelfuld. Mærkeligt nok blev der ikke skiftet efter ham, skønt han efterlod sig en stribe umyndige børn. Konen må have fået tilladelse til at leve i uskiftet bo; hun giftede sig da heller ikke igen, men drev gården videre gennem næsten 30 år, indtil den ældste søn, Hans, i 1756 kunne tage over.

Hustruen, Dorthe, gik gennem livet uden at blive nævnt ret mange steder i kilderne. Fem børn er indført i kirkebogen, uden at præsten har fundet det nødvendigt at notere morens navn – helt efter traditionen. Og Ribe Hospitals jordebog 1732 anfører Niels Hansens enke som fæster af halvgården i Rørkjær.⁴ Men begravelsen er bogført i 1771: Onsdagen d. 13. Februar begravet Enken Dorthe Christensdatter af Rørkjær, ætat. 88 Aar mindre 2 Maaneder og 4 Dage, og 1699 kan det skimtes, at Niels Hansen af Rørkjær og Dorthe Christensdatter af Veldbæk bliver viet d. 21. april 1699⁵. Med de oplysninger kan vi slutte, at hun nok er den datter af samme navn, som Christen Ollufsen i Veldbæk får døbt den 25. april 1683. Hun har godt nok været ung, da hun stod brud, bare 16 år, men hun må være "vores" Dorthe.

Christen Olufsen

Vi kan nu rykke et skridt tilbage til hendes far. Vi har set, at han hedder Christen Olufsen og holder til i Veldbæk, men hvad kan vi ellers finde frem til så langt tilbage i tiden?

Et godt sted at starte, når vi er tilbage i 1680'erne, er matriklen 1688, som opregner samtlige rigets ejendomme på den tid, og som er tilgængelig på Arkivalieronline (www.sa.dk/Arkivalieronline > Ejendomme > Christian 5.s matrikel). Jerne skal findes under nummer 1818. Her fremgår det, at Veldbæk er en lille bebyggelse, bestående af tre større gårde, hvoraf det mindste er beboet af to fæstere samt et boelsted, der fæstes af en kvinde. Vores Christen sidder i den ene af de to store gårde; den står for et hartkorn på 10 tdr. 1 skp. 3 fdk. 2 alb.⁶ Vi kan i matriklen desuden konsta-

tere, at gården er udlagt som ryttergods. En ryttergård hørte under kronen, og fæsteren var forpligtet til at underholde en fuldt udrustet rytter til hæren – det kunne enten være gårdmanden selv eller – nok mere almindeligt – en holdt rytter. Til gengæld var fæsteren fritaget for sure fæstepligter som landgilde, hoveri og skatter.

Ryttergodtz	Christen Olufsen	10/10	10/10	10/10	10/10
Ryttergodtz	Christen Olufsen	10/10	10/10	10/10	10/10
Ryttergodtz	Christen Olufsen	10/10	10/10	10/10	10/10

Et klip fra matriklen 1688, der viser de tre gårde i Veldbæk. "Dito" i spalten til højre for "Christen Olufsen" henviser til gårdene ovenover, der er "Ryttergodtz".

Når vi har med en rytterbonde at gøre, findes der en vigtig og lettilgængelig kilde for det sydvestjyske område. I 1686 blev al ryttergodset i Jylland synet for at skaffe klarhed over "disses tilstand ... og beskaffenhed". Protokollerne over ryttergodset i Lundenæs, Bøvling, Ribe og Kolding Amter er lette at gå til, idet de er afskrevet og udgivet som bog.⁷ S. 119 finder vi Christen Olufsens⁸ gård beskrevet. Hartkornet er her anslået til 8 tdr., og han kan så 10 tdr. rug, 5 tdr. byg og 11 tdr. havre. Der er rigeligt af korn til foder, føde og udsæd samt hør på stedet, og i 1686 kan han tælle 3 heste, 2 føl, 5 køer, 4 stude, 3 ungnød (ungkreaturer til opfedning), 2 kalve, 12 får, 2 svin og 3 bistokke. Stuehuset er i hele 20 fag, mens fæhuset består af 19 og laden i 24 fag. Endelig er der et hus i 13 fag. Der er lidt mangler: 18 stolper, 4 bjælker og 8 spær nævnes, men i øvrigt er brugt godt og manden ved magt. Det sidste betyder, at han kan svare, hvad han skal; det går med andre ord helt godt for Christen!

I 1678 finder vi ham i Riberhus Amts ekstraordinære skatte-regnskab. Det fremgår her, at han er "kongelig majestæts tjener" som fæster af en ryttergård. Han har på dette tidspunkt to tjenestepiger ansat, og besætningen består af 4

3 Ribe Hospital. Fæsteprotokol, fol. 13b-14

4 Ribe Hospital. Jordebøger 1732-1792, opslag 16 på www.family-search.org

5 Jerne Sogn. Kirkebog 1640-1747, s. 62, AO opslag 66

6 Christian V's matrikel. Matrikelbøger. 1818, s. 277b, AO opslag 139

7 Syn på ryttergods 1686. Ved Holger Hertzum-Larsen, Lemvig 1985

8 Ved synet kaldes han Olesen; i kilderne veksles vilkårligt mellem de to navneformer

Tema: Tingbøger

heste, 6 køer, 7 ungnød, 24 får, 1 svin og 3 bistokke.⁹ Hvilket er helt pænt, tiden taget i betragtning.

Vi har nu fået placeret Christen med hensyn til status i bondesamfundet, men vi kan også finde ham i kirkebogen. Nogle af hans børn har præsten husket at bogføre – som førnævnte Dorthe, og hans begravelse ses i 1716: Den 4. Junij begr. Christen Ollesen af Veldbech som døde d. 28de Majj æt. 77 et 5 Maaneder¹⁰. Efter alderen at dømmen må han være født i 1638, hvilket er lige før kirkebogen er bevareret, så fødselstidspunktet kender vi ikke.

Vil vi tættere på manden, kan vi gå på jagt i Skast Herreds tingbøger. For Esbjerg og omegn er vi super privilegerede på dette felt, idet vi kan ty til Mortensens sedler. Ingolf Mortensen var lærer i Esbjerg, men må have brugt det meste af sin fritid på at gennemtrawle kirkebøger, tingbøger og andre vigtige kilder. Fundene skrev han på sedler a la Nygårds velkendte sedler, og de er i dag digitaliserede af Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Der kan søges i databasen på adressen <http://eba.esbjergkommune.dk/soeg-i-arkivet.aspx> > Personer > Mortensens Sedler. Du kan vælge mellem detaljeret søgning på person- og stedsnavne, årstal, emneord m.v. eller fritekstsøgning – eller prøve begge muligheder. Det sidste er ofte en god idé.

Seddelfortegnelsen er et fantastisk redskab, når man vil dirke sig vej ind i tingbøgerne. Man får på et sølvfad serveret kildehenvisninger og lidt af den omgivende tekst, lige præcis nok til at give en ide om, hvad det dre-

jer sig om. Blandt posterne vil der også være nogle, hvor kilden er "Mortensens sedler"; de dækker over sedler, hvor Mortensen har samlet flere oplysninger om en person. For Christens vedkommende er der en seddel med en oversigt over de oplysninger, der kan findes i kirkebogen. Men posterne med henvisninger til tingbøgerne fylder mest.

Den første sag er fra 20. januar 1691, og den viser, at der nok er noget om snakken, når det hedder sig, at manden er ved magt. Han har nemlig stævnet fem mænd fra sognet, der skylder ham mellem 4 og 20 sletdaler. Christen mener, at han har ventet længe nok og ønsker nu ret til at *hafve Nam (Nam = pant) og Udleg udj deris boe effter Loven*. Han vil altså kræve udlæg i skyldnernes ejendele, hvis de ikke prompte betaler. Til gælden kommer også krav om betaling af sagens omkostninger, for heller ikke dengang var det gratis at føre sag. Sagen ender med en opsættelse på fire

Kilde	År	Efternavn	Fornavn	Sted	Oplysninger	Detaljeret visning
Jerne kirkebog 10.05.1714	1714	Olufsen	Ole	Måde, Boldesager, Ugelvig, Novrup, Veldbæk	døbt Oluf Pedersens Ole, Mode. Hans Jensens hustru, Boldesager bar barnet. Christen af Mode, Chr. Hansen, Uglvig, Eskild Pedersen, Jørgen Pedersen, Niels Mortensen, Jørgen Mortensen, Søren Hansen, al...	Vis Detaljer
Skast herreds tingbog - nr. 28 - 1688 - 1692 - side 153	1690, 1691	Olufsen	Christen	Veldbæk, Måde, Jerne, Rørkær, Vognsbøl	Christen Olufsen i Veldbæk hans varselspersoner Hans Christensen i Veldbæk og Niels Ifversen ibm, der gav varsel til Peder Christensen i Måde 7 sletdaler, Orben Madsen i Jerne, 20 sletdaler, Christen...	Vis Detaljer
Skast herreds tingbog - nr. 28 - 1688 - 1692 - 30/9 1691 - side 211	1691	Olufsen	Christen	Veldbæk, Måde, Gammelby, Jerne, Boldesager, Vognsbøl,	Fremstillede sig for retten Christen Olufsen i Veldbæk med varselspersoner Hans Christensen i Veldbæk og Iver Nielsen ibm, som gav varsel til Peder Christensen i Måde, Peder Jacobsen i Gammelby, Pede...	Vis Detaljer

⁹ Mortensens sedler

¹⁰ Jerne Sogn. Kirkebog 1640-1747, s. 23, AO opslag 30

Mortensens sedler er et suverænt hjælpemiddel, når det gælder søgning på Esbjergkanten. Her ses de første hits efter en søgning på 'Christen Olufsen'.

Tema: Tingbøger

uger, men den ses ikke genoptaget på tinge, da de fire uger er gået.¹¹

30. september 1691 må Christen igen gribe til stævning. Det gælder denne gang hele ni mænd fra sognet *Angaaende huis [hvad] de forn. Christen Ollufsen En deel efter brefue og ellers i andre Maader Med forstreckning skyldig er*. Blandt de ni er to gengangere fra forrige sag. Christen har lånt de herrer penge, nogle gange er der papir på lånet i form af pantebreve (*efter brefue*) og andre gange som løs gæld (*i andre Maader*). Nogle har betalt dele af lånet tilbage, andre har end ikke kunnet svare renterne. Sagen starter som sig hør og bør med, at de to varslingsmænd aflægger ed på, at de vitterligt har været ude at banke på dørene hos folk, og derefter tager man fat i de to første debitorer.¹²

I øvrigt er ingen af de indstævnede mødt op, og det nytter ikke, at deres navne blive råbt op tre gange for retten. De får 14 dages opsættelse, men tilsyneladende får Christen løst problemerne i mindelighed uden rettens indblanding. I hvert fald tages sagen ikke op på de kommende tingdage.

Vi kan ud fra de to sager fornemme, at Christen har fungeret som en lokal lånekasse i en tid, hvor man ikke bare kunne gå til banken, hvis man manglede kontanter. Det har åbenbart også været almindeligt, at folk ikke forhastede sig med at betale tilbage – de havde nok heller ikke haft skillingerne til det. Men der har tydeligvis været grænser for Christens tålmodighed.

Et par år senere sættes hans tålmod på en anden form for prøve. Den 13. juni 1693 bliver han og hans søn, Hans Christensen, der på det tidspunkt er omkring 16 år gammel, stævnet af Maren Jensdatter og hendes far, Jens Sørensen i Spangsberg. Også 14 andre mænd fra sognet er indkaldt med det formål, at de skal forklare, af hvem og til hvilken tid de havde hørt, at bemeldte Maren Jensdatter havde fået et dårligt rygte på sig. Endelig er tre kvinder stævnet for at bevidne, hvad der skete, da Maren Jensdatter blev forløst med et pigebarn. Hun havde året ført tjent i Christen Olufsens gård, og ved fødslen udlagde hun Christens søn, Hans, som barnefader.

Sønnen møder ikke op på tinge. Christen kan undskylde med, at Hans for en rum tid siden, længe før varslet blev givet, var rejst til Holland for at tjene sit brød der, og Christen forsøger derfor at afværge sagen. Uden held, da dommeren mener, at han som far og lavværge for sin umyndige

søn fint kan svare for ham. Altså går sagen sin gang. En "erlig og velagte Mand Jens Pedersen Colding" fra Varde fører sagen for far og datter, og afhøringerne afslører, at det er usikkert, hvorved Marens slette rygte er opstået; Pedersen Colding vil nok antyde, at rygten er spredt af velhaveren fra Veldbæk for at skade Maren. De tre kvinder, som havde hjulpet hende i hendes barselsnød, vidner med bestemthed, at hun udlagde Hans som barnefader. Christen har dog et modtræk klar: Han har indkaldt den kvinde, der bar Marens barn til dåben, og hun kan melde om en helt anden udlagt barnefader, nemlig en Mattias Hansen.

Herefter får vidneafhøringen fokus på "26 sletdaler ringere 1 mark og 4 skilling", som en Christen Esbjerg skulle levere til Maren Jensdatter eller hendes forældre, *formedelst hun end anden udj Hans Christensens Sted til Barnefader skulle udlegge*. Der bliver ført forskellige vidner, og der er usikkerhed om, hvorvidt forældrene har taget imod tilbuddet, men det afgørende bliver nok et vidne, der forklarer, at han, kort før Maren Jensdatter stod åbenbart skrifte, var tilstede i Christen Olufsen kålhavn, *da Christen Ollesen og Else Tomsdatter [Marens mor] der var samblet, hørde hand Else Tomsdatter sagde til Christen Ollesen at dersom hand vilde fly hende nogen Penge vilde hun legge en Anden ud til Barnefader*. Hermed slutter sagen vel nærmest uafgjort med, at Jens Pedersen Colding begærer tingsvidne og Christen Olufsen genpart.¹³

Sagen er interessant ved, at folk ser ud til at være stævnet i grupper og af flere personer. Oprindeligt var det et spørgsmål om, at Maren Jensdatter ville have afklaret, hvem der havde spredt onde rygter om hende, men undervejs blev andre aspekter inddraget, og Christen Olufsen var tilsyneladende velforberedt og havde indkaldt et vidne, der kunne tale for hans og sønnens sag. Sagen viser, at han var i besiddelse af en del snuhed og benyttede de midler, der var i hans hænder, så som penge, til at fremme sine interesser og beskytte sin familie.

Allerede næste år må Christen igen træde frem på tinge. Der er sket det, at hans og naboens, Hans Lyches enkes, rug på en bestemt ager, kaldet Trindtoft, er blevet trampet ned. Han formoder, at det er bønderne i nabobyen Novrup, der ikke har passet ordentligt på deres dyr, så de er gået ind på hans og enkens tofter, og nu vil han have det klaret ved retten. Den 6. november 1694 møder han op med to mænd, som han har fået til at syne markerne, og disse kan efter den sædvanlige edsafklæggelse berette, at der er sket

¹¹ Skast Herred. Tingbog 1688-1692, s. 253, AO opslag 279

¹² Ibid., s. 211, AO opslag 402

¹³ Skast Herred. Tingbog 1692-1694, s. 70, AO opslag 139 ff

Tema: Tingbøger

skader på 8 skæpper rug samt et par skæpper rug og byg på en anden toft. Christen kaldes ved denne lejlighed "vel-fornemme" og tituleres Sr., noget som ellers ikke overgår almindelige, jævne bønder.

På det andet af i alt seks møder på tinge fremføres resultatet af et syn på skaderne, som slår fast, at det må være tre bønder, Peder Eschildsen, Knud Sørensen og Bendix Krambech, der er de skyldige. De er også villige til at betale for det ødelagte korn, men noget går skævt: Christen vil ikke modtage penge, men have et passende kvantum korn leveret *udi hans hus tillige med deres Andeel [af] processens Bekostning*. Herefter kommer en ny vinkel ind i billedet: Knud Sørensen har haft andre synsmænd ude at kigge på leddene, og flere kan bevidne, at folk af og til glemmer at lukke leddene, så kreaturer kunne gå ind, og gæs og fugle ligeledes flyve ind fra dammen.

Det diskuterer man så på de næste tingdage, og der føres flere vidner og sås usikkerhed om, hvad der egentlig er sket. På det sidste møde bliver sagen igen udsat en uge, skønt de anklagede beklager sig: *Sagen er vidtløftig, og loven og forordningen tilholder Rettens Betiente at Nyde betalling*. Det kan derfor blive dyrt for fattige folk at føre sager; det ser da også ud til, at parterne har fundet ud af at forlige sig. Sagen nævnes ikke på de følgende tingdage.¹⁴

Detalje af Manzas kort over det sydlige Jylland fra 1848. Det viser

Jerne Sogn med de byer, der nævnes i artiklen, Spangsbjerg øverst til venstre, Rørkjær, Lykkegd. (Hans Lyches gård), Veldbek og Norup. I nederste venstre hjørne ses Fanø med Nordby, hvor Christen Olufsen hentede sin brud nr. 2.

Der har åbenlyst ikke været det bedste forhold mellem Christen og Knud Sørensen, for 19. juli 1698 indstævner Chri-

sten ham igen. Denne gang for en mistanke om, at Knud, hans kone og tjenestepige, mens pæne folk gik til onsdagsprædiken, er kørt ud i engene og har stjålet noget hør fra Christen og hans nabos enge. Christen har haft fire mænd ude at besigtige engene, og de kan aflægge deres saligheds ed på, at de har konstateret, at noget hør er fjernet, og at der er hjulspor, der fører op til Knuds eng. De kan også se, at noget mærskhør er strøet der, hvor der burde være gesthør. Mærskken er den lavtliggende, våde del af engen, mens gester er tørre og sandede del af samme. Og kendere kan tydeligt se forskel på høet fra de to former for eng.

Denne anklage fører igen til en lang sag, ikke mindst fordi begge parter får juridisk hjælp fra lovkyndige repræsentanter fra deres herskab. Der sås undervejs tvivl om flere ting. Er synsmændene pålidelige og uvildige, da flere af dem er beslægtede med Christen? Et nyt hold synsmænd sendes afsted og kommer tilbage med et helt anderledes syn. Hvor efter yderligere 16 mand bliver sat på synsopgaven. Kan vidnerne være sikre på, at det er Knud og hans kone, de har set på lang afstand? Er der foretaget korrekt varsling af de indstævnedede eller har disse måske ligefrem forsøgt at sabotere varslingen ved at lade, som om de ikke er hjemme (som det tilsyneladende sker, da Knuds forsvarer skal stævnes)? Til sidst sættes der endog spørgsmål ved, om det omtvistede engstykke overhovedet er Christens og naboens. 9 ældre herrer fra sognet må indkaldes for at bevidne, at så langt de husker tilbage, har "strandengene, fra 50 år siden og indtil tvistigheden opstod, været slået ud til den omtvistede grøft af Veldbæk-beboerne". Her gemmer sig en lille gave til slægtsforskeren: En af mændene husker tilbage til dengang Christens far, Oluf Madsen, havde engen. Voila, her er dokumentation for slægtskab endnu et led tilbage.

Den lange sag ender med et forlig, hvor parterne deles om sagsomkostningerne. Nok er der fjernet hør fra Christens eng, men Knud har ikke handlet i ond hensigt, da han *haver været i den Tanke, han det [høet] af sin egen Eng haver taget*.¹⁵

Sideløbende fortsætter Christen sin udlånsvirksomhed, og selv sognepræsten i Jerne, Hans Bodsker, har måttet bede om en forstrækning og har lånt 120 sletdaler. Da præsten dør i 1702, står gælden stadig ubetalt, og Christen øjner problemer med at få pengene tilbage. Han bringer sagen op på tinge den 9. maj 1702. Som sikkerhed har han fået pant i et par sølvkrus, som slet ikke dækker hele beløbet, så han ønsker udlæg i præstegårdens bygninger. Disse er

14 Skast Herred. Tingbog 1694-1695, s. 19, AO opslag 37, s. 19b, opsl.39, s. 22, opsl. 44, s. 25b, opsl. 50 og s. 27b, opsl. 54

15 Skast Herred. Tingbog 1697-1700, s. 77, opsl. 54, s. 85, opsl. 63, s. 91, opsl. 69, s. 93, opsl. 71, s. 108, opsl. 86 og s. 110b, opsl. 89

Tema: Tingbøger

imidlertid overtaget af sognepræstens efterfølger, som pure nægter at have noget med gælden at gøre. Om Christen får sit lån retur, er uvist.¹⁶

Sommeren 1702 er Christens kone død; det er tid for generationsskifte, og selvfølgelig skal arvesagen klares. Gården overlades til den ældste søn, Oluf, mens de øvrige børn allerede er placeret på andre gårde eller i standsmæssige ægte-skaber. Det skal gå ordentligt for sig, så Christen er på tinge for at få vitterlighedsunderskrift på aftalen. Ved samme lejlighed erfarer vi, at hans salig hustru hed Anne Hansdatter. Oluf overtager hele gården med bygninger, sæd, redskaber og besætning, mod at hans far får 200 sletdaler samt lov til at beholde al sølv i boet, al tilstående gæld og et passende udvalg af møbler og husgeråd. Og så skal han i øvrigt nyde aftægt på stedet, ifølge en kontrakt, der grangiveligt ligner dem, vi ser helt op i 1800-tallet. Der nævnes et kvantum ren og uforfalsket korn og gryn, en skæppe flæsk, seks forsvarlige fedegæs, seks får med uld og yngel og den bedste ko i stalden – og hvis han ikke er tilfreds med mængden eller kvaliteten af mælken, kan han bare vælge sig en ny! Dertil kommer fornøden kålgårdsjord, 7 sldr. til indkøb og fri brug af bage- og bryggerredskaber. Christen får tre fag i østerenden af salshuset til sin rådighed, og her skal opsættes en forsvarlig skorsten. Han skal selvfølgelig også køres til kirke, tinge, mølle eller andre steder, når han ønsker det. Endelig skal Oluf og hans kone som *lydige Børn at gaae til Haande, hvis han kan behøve, og være till Tienniste med Røgte og Varetægt, særdeelees naar Alderdom og Skrøbelighed maatte tage overhaand, og det saaledes som Vi med en god Samvittighed for Gud vil ansvare, og for alle retsindige Mennisker være bekiendt. Men i fald vores kiære Fader desto meere vil gjøre sig forsikkerlig, og till den Ende indlade sig udi Ægteskab, da staa det ham frit for, dog denne Aftægt ej der ved i ringeste Maader forstørres eller formindskes. Naar da vor Herre maatte behage Christen Olesen ved Døden at bortkalde, gjøres hans Begravelse.*¹⁷

Det er måske ikke uden grund, at der er indføjjet en bestemmelse om eventuelt ægteskab. Den gamle Christen bliver 5. juni 1707 trolovet med Mette Nielsdatter i Nordby på Fanø. Der kommer, så vidt vides, ikke børn i det nye ægteskab, og 28. maj 1716 kan Christen lukke sine øjne for sidste gang, 77 år og 5 måneder gammel. Og selv om han har levet for tre århundreder siden i en tid uden lettilgængelige kilder, kan vi da danne os et rimeligt klart billede af ham som person.

¹⁶ Skast Herred. Tingbog 1700-1703, AO opsl. 172

¹⁷ Ibid., s. 97, opsl. 108

Oluf Madsen

Undervejs i historien om Christen så vi, at hans far hed Oluf Madsen, og at han havde siddet på samme gård. Han er født længe før kirkebogens start, men hans begravelse er indført den 15. februar 1678, og i november samme år jordes hans hustru, Dorthe Olufs. Kan vi mon med samme succes som ved sønnen finde spor efter ham i tingbøgerne?

Ikke helt, men han har bestemt ikke levet sit liv i ubemærkethed. Vi møder ham første gang den 9. februar 1636. Hans Christensen i Veldebæk er død efterladende sig kone, Dorthe Hanskone, og fire små døtre. Efter begæring fra børnenes lavværger¹⁸ foregår skiftet på tinge, hvor pigernes arv skal sikres; de tilkommer hver 250 sletdaler samt en seng og en kiste. Derefter hedder det: *samme thid fremgich Olluff Madsøn, barn fød i Norup, oc Lod sig throlloffue mz deris Moder til Echteschab*¹⁹. Dorthe har fundet en passende efterfølger for sin mand, og Oluf lover at lade arven stå renteløs hos ham, indtil hver af børnene bliver 20 år. Herefter kan han, der stammer fra nabobyen Novrup, holde sit indtog på gården.

Allerede tre måneder senere må Oluf på tinge igen. Der har været en uenighed mellem Oluf og Lave Hansen fra Novrup om vedligeholdelse af diger og køreveje, men de er nået til et forlig om, at Lave skal forfærdige og opfylde nogle grøfter og pytter, så Oluf uhindret kan komme frem til sine agre med sin plov. Seks mænd har synet stedet og vidner nu på tinge, efter at de har aflagt ed. Sagen slutter i stor fordragelighed: *stod di bege (Lave og Oluf) til vedermaalsting oc loffuit att holde huer andre Schadesløs som forskreffuitt staa*.²⁰

Året efter er der andre problemer. En Søren Hansen i Novrup har opbrudt noget jord på Thorup mark, og Oluf og to andre gårdmænd klager over det, da det er *deris Feedrøbt thil threngsel oc schade*. De kan ikke frit drive deres kvæg til markerne og ønsker, at forholdene igen må være, som de af arilds tid har været. Flere vidner er indkaldt den 26. februar 1656, og de enes om at få uvildige dannemænd til at skifte alles jorder på Thorup Mark mellem dem, og på tinge tager de berørte gårdmænd hinanden i hænderne "til vedermaalsting, hvor dette vidne blev beskrevet."²¹ Det var vigtigt, at få beslutningen skrevet ned og tinglyst.

¹⁸ I senere tider benævnes de formyndere

¹⁹ Skast Herred. Tingbog 1636, s. 15, AO opsl. 18

²⁰ Ibid., s. 55, AO opsl. 60

²¹ Skast Herred, Tingbog 1637, s. 16, AO opsl. 18

Tema: Tingbøger

Ligesom sin søn har Oluf haft kontanter i overskud, som han har kunnet låne ud. I februar 1656 har han åbenbart problemer med at få pengene tilbage fra en debitor (behandlet på tinge 26. februar 1656), og 14. august 1660 viser han sig fra den hårde side, da han får et par mænd til at vidne om, at de året før overværede, at han bad Boel Lauridsdatter, som havde pantsat en ko til ham, om at indløse koen. Hun sagde, at hun ingen penge havde, hvortil han svarede, at hvis hun ikke løste koen inden 14 dage, stod den ikke længere til løsning, for han havde brug for pengene til at købe heste for²². Oluf ønsker formentlig at få vidnet tinglyst, så han uden problemer kan tage koen til sig.

Olufs bror, Thomas, dør i 1659 fra kone og 8 mindreårige børn. Her udfylder Oluf sin naturlige rolle som lavværge for børnene, og skifteopgørelsen viser, at han også har hjulpet sin bror med et lån på 20 sletdaler, selvom broren ellers var rimeligt velhavende og efterlod sig værdier for over 400 sletdaler.

Sommeren 1662 er der opstået tvivl om et engstykke: Hører det under Oluf og hans nabo Hans Lyche, eller er det kirken eng? Den 1. juli trommer de to Veldbækbønder en stor flok ældre folk fra sognet sammen på tinge, for at de kan vidne om, at engen altså tilhører Oluf og Hans. Det foregår på den måde, at de ni mænd en for en træder frem og med oprakte fingre aflægger ed på, at de kan huske så og så langt tilbage. Det er en imponerende hukommelse, der lægges for dagen. Jens Hansen i Maade mindes hele 70 år tilbage, og i al den tid har de to mænd på det sted, hvor Hans og Oluf nu bor, brugt den omtvistede eng. Herefter følger andre med 60, 50 og sidst 20 års hukommelse, der alle er enige om, at engen har været Veldbæk-eng, og først på det allersidste har de hørt noget tale om, at det kunne være kirkeeng. Sagen burde således være klar, men da alle har aflagt deres vidnesbyrd, fremtræder "hæderlig og vel-lærde Mand, Benned Jacobsen" og blokerer det hele ved at hævde, at domprovsten, Erik Krag, som repræsentant for kirken burde have været indkaldt til tinget. Og uden lovligt kald og varsel tør herredsfogeden ikke udstede det tingsvidne, der skulle tjene som bevis for ejerskabet. Hvordan det ender, ses ikke i tingbogen, men mon ikke formaliteterne bare skulle bringes i orden?

Mads Lauridsen

Oluf Madsens fødsel ligger før kirkebogens start, men vi ved, at han var barnefødt i Novrup, og hans far må have heddet Mads. I Novrup levede i første halvdel af 1600-tallet hele to med navnet Mads: en Mads Pedersen og en Mads

Lauridsen. Den førstnævnte døde 1656, og skiftet efter ham afslører, at der faktisk blandt hans sønner var en Oluf. Børnene var dog mindreårige, så han kan udelukkes som far til "vores" Oluf. Den anden Mads havde angiveligt to sønner, Hans og Thomas, hvor Mads Lauridsen nævnes som far i skifterne efter dem. Og ved skiftet efter Thomas 24. juli 1660 optræder Oluf som formynder for hans børn²³, hvorfor vi kan slutte, at de to må være brødre. Oluf er altså søn af Mads Lauridsen.

Mads er et mindre beskrevet blad end hans søn og især sønnesøn, men han optræder som fæster i Novrup i en jordebog for Riberhus 1608-09 og igen i en ekstraskattemandtaliste fra 1648-50.²⁴ Men da det er sønnen Thomas, der fortsætter i Mads' spor i Novrup, får vi ved skiftet efter denne nogle oplysninger om hans gård. Salshuset er i ni fag, med lofter, vinduer, sengesteder og skorsten og *noch ni Fag i Vesterende* (det er usikkert, om der er tale her er tale om en selvstændig længe), otte fag lade og ni fag vesterhus. Besætningen har ikke været voldsom stor: tre hopper, fire køer, 13 får med tre lam og et par svin, men der er et overskud på 409 sletdaler 3 mk. 8 sk. Den anden søn, Hans, er død 1656, uden at efterlade sig arvinger, men der har været så meget gæld i boet, at faren foretrækker at frasi-ge sig arv og gæld.

Også Mads finder nu og da vej til tinget. I 1637 er han med blandt de bønder (sammen med sin søn Oluf), der klager over, at en anden har opbrudt jord på Thorup Mark (som nævnt ovenfor). Han har haft overskud at låne ud af og tilsvarende problemer med at få pengene tilbage. Således fører han i 1637 sag mod en mand i Tjæreborg, som skylder ham 48 sletdaler. Denne må love at betale tilbage i rene varer.

Med Mads har vi bevæget os til kanten af tingbøgernes rækkevidde, og hermed slutter denne rundtur gennem diverse former for retssager.

Læs mere

Peter Skautrup: Herredstinget og dets funktion indtil enevælden. Historie/Jyske Samlinger, bind 5 række 4, 1939. http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/ho/ho_5rk_0004_1-PDF/ho_5rk_0004_1_74368.pdf

Tommy P. Christensen og Torben Albret Kristensen: Birket – en jurisdiktion på skrump. Slægtsforskeren og en overset gruppe arkivalier i retsbetjentarkiverne. Personalhistorisk Tidsskrift, 2019.

²³ Ibid., s. 79, AO opsl. 82

²⁴ Ingolf Mortensen: En sydvestjysk slægt gennem mere end 300 år

²² Skast Herred. Tingbog 1657-1660, s. 88b, AO opsl. 92

Henrik Larsen: Herreder og Ting i Præstø Amt indtil 1660. Årbog. Historisk Samfund for Præstø Amt, 1929. Digitaliseret på Slægtsforskernes Bibliotek <https://slaegtsbibliotek.dk/907915.pdf>

Ole Nederland: Hvor lå Odense herredsting? Lidt fynsk ting-historie. Fynske årbøger, 2003. Slægtsforskernes Bibliotek <http://www.histfyn.dk/PDF/2003/hvor%20l%C3%A5%20odenses%20herredsting.pdf>

Carl Erik Bundesen: Om Hammerum Herreds tingsteder. Hardsyssels årbog, 1997. Slægtsforskernes Bibliotek <https://slaegtsbibliotek.dk/907758.pdf>

Knud E. Koff: Herredstinget og livet i landsbyerne i 1600-tallet. Belyst ved eksempler fra Åsum Herreds tingbøger. Fynske årbøger, 1997. Slægtsforskernes Bibliotek <http://www.histfyn.dk/PDF/1997/herredstinget%20og%20livet.pdf>

Gamle jyske Tingsvidner. Samlede og udgivne med Oplysninger, Register og Ordliste af O. Nielsen. Dansk Historisk Håndbogsforlag, 1882. Slægtsforskernes Bibliotek <https://slaegtsbibliotek.dk/907038.pdf>

Lidt om slægtsforskning i udlandet ved hjælp af bl.a. DNA og hjemmesiden findagrave.com

Af Henning Madsen
Hasselbakken 93
8500 Grenaa
henmad@outlook.com

Jeg har en tiptipoldemor, Anne Marie Jensdatter, født i Sdr. Lem Sogn i 1802 ved Ringkøbing som datter af et gårdmandspar, Jens Beekboe (Christensen) og Maren Hendricksdatter. Hun blev døbt på trefoldighedssøndag (13. juni 1802) og døde i Dejbjerg Sogn, et nabosogn til Sdr. Lem, i 1853; dødsårsagen angives at være vattersot. Hun gik på omgang i sognet, den tids fattigforsorg, så hun har haft et kummerligt liv. Jeg har noteret et sted, at hun i 1850 boede i fattighuset i Hanning.

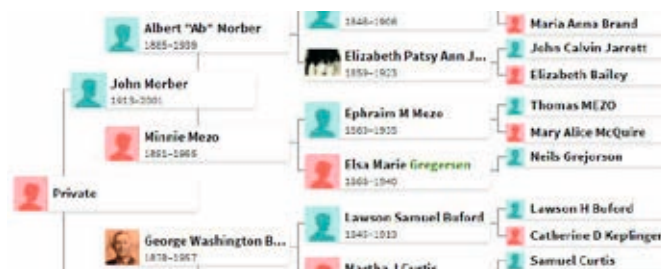
Hun kom galt af sted og fødte en søn uden for ægteskab 24. maj 1826. Han blev døbt Niels Gregersen og var min tipoldefar og hendes eneste barn. Niels Gregersen fik en datter, Ane Nielsen, som igen fik en datter, Kirsten Marie Kristensen, som var min farmor.

Udlagt barnefader til Niels Gregersen var Gregers Hansen, Schads (Skast) Sogn. Han var født i Skast Sogn, men boede i Faaborg Sogn, Skast Herred, Ribe Amt. Han var et sted anført som forpagter, husmand og snedker. Ved at kigge i kirkebogen for Faaborg Sogn, Ribe Amt, kan jeg se, at han i 1826 var gift og havde 2 børn, Niels Gardener Gregersen, født 6. maj 1824, og Else Kirstine Gregersdatter, født 5. maj 1826, altså blot 19 dage før min tipoldefar blev født. Hvordan kan det nu gå til, at de mødes og får et barn sam-

men, der er trods alt næsten 60 km. mellem Faaborg og Sdr. Lem. Var hun mon ude at tjene langt hjemmefra, eller har han været udstationeret på arbejde, og var han virkelig faren?

Først om han virkelig var faren:

Jeg har fået taget en DNA-test ved Ancestry, og en gang imellem tjekker jeg lige, om jeg har nogle gode matches. For nylig fik jeg et sådant med en amerikaner. Ifølge Ancestry skulle vi være "half 4th cousins" på min fars side (half 4th cousin betyder, at vi har en fælles tiptipoldeforælder). Jeg skrev til administrator af matchet, men fik ikke noget svar. Heldigvis havde hun lagt et slægtstræ ud, ifølge hvilket matchets oldemor (eneste dansklingende navn i slægtstræet) hed Elsa Marie Gregersen og faren til Elsa Marie hed Neils Grejorsen.

Udsnit af slægtstræet, der blev fundet på Ancestrys hjemmeside.

Elsa Marie var ifølge slægtstræet født i København den 23. juni 1868. Den nærmeste geografiske lokalitet til København, jeg har aner i, er ifølge min forskning Odsherred, og da jeg ikke kunne finde Elsa Marie i folketællingerne for København, tog jeg et langskud og tjekkede kirkebogen for Faaborg Sogn mellem Esbjerg og Varde, hvor jeg vidste, at min "udlagte" tiptipoldefar havde boet. Han døde i 1839 i Faaborg Sogn; dødsårsagen var "børnekopperne". Jeg havde en mistanke om, at Niels Gardener Gregersen kunne være identisk med "Neils Grejorsen" og far til Elsa Marie. Da hans far havde boet i Faaborg Sogn, befandt hans søn sig muligvis også der. Og bingo, Else Marie var født som datter af Niels Gardener Gregersen den 23. juni 1868 og altså ikke i København.

Jeg søgte så på Niels (Gardener) Gregersen på Findagrave.com efter et facebook-tip og fandt den rigtige, født den 6. maj 1824 og død den 29. november 1900, nogle måneder før min tipoldefar, hans halvbror, Niels Gregersen, døde den 26. april 1901. På hjemmesiden, Findagrave.com, er også angivet hans datter Elsie Marie Gregersen Mezo, født 23. juni 1868 i København. Ifølge slægtstræet på Ancestry var Elsie Marie gift med en Ephraim Mezo, så pengene passede. Og det passer i øvrigt også med, at mit match og jeg er "half 4th cousins" på min fars side.

Nu hvor det er afklaret, at Gregers Hansen (også nogle steder anført som Gregers Hans Christiansen – hans far hed Hans Christian Grægersen) er min biologiske tiptipoldefar, trænger det næste spørgsmål sig på: Hvordan var mine tiptipoldeforældre mon mødtes?

Jeg søgte på et tidspunkt på Niels Gardener Gregersen, men kunne ikke finde ham i FT 1870, kun hans kone og børn var der, men jeg fik igen hjælp i en Facebook-gruppe. Jeg fik at vide, at han på folketællingstidspunktet var i Esbjerg, vistnok var han tømrer, så han har nok været "udstationeret". Han var i hvert fald ikke sammen med resten af familien på folketællingstidspunktet. Han udvandrede med hustru og børn til USA i 1872, så han var ikke skilt. Måske har hans far også været "udstationeret"; han var jo snedker, og måske har han haft en arbejdsopgave i Sdr. Lem. Men det bliver nok aldrig helt afklaret, medmindre jeg kan finde en politiprotokol, hvor der er noteret noget om det. Nu havde jeg fået blod på tanden med hensyn til DNA og hjemmesiden Findagrave.com. Jeg havde for nylig fået et DNA-match med en anden amerikaner, og ud fra de matches, vi havde fælles, kunne jeg se, at forbindelsen var via min farmor.

Det var på min farmors mors side, at jeg fandt Niels Gardener Gregersen, men dette nye match var på hendes fars side (min oldefars), og han hed Poul Christensen. Hans forældre, Christen Poulsen og Kirsten Marie Pedersdatter, stammede fra Vitten mellem Hammel og Hadsten. De var fætter og kusine. I 1827, da Christen var 9 år, "ombragte" hans far, Poul Michelsen, sig selv, som der står i kirkebogen; han var på det tidspunkt separeret fra sin kone, Ane Kjerstine Christensdatter. Han fæstede en gård under Frijsenborg i Vitten, Snestrupgård. Ane Kjerstine var på det tidspunkt fraflyttet gården og havde formentlig været flyttet længe, for Poul Michelsen og hun havde ikke fået flere børn, efter at de havde fået Christen, som var født i 1818. Hun flyttede efter Pouls selvmord tilbage til den gård, han havde i forpagtning og giftede sig i øvrigt kort tid efter med sin fætter (der var mange fætter-kusine ægteskaber i den gren af familien). De fik bl.a. en søn, Jens Christensen, en halvbroder til Christen. Han overtog siden Snestrupgård og købte den til selveje. Jens var med i et af de første Aarhus Amtsraad, 1868-1877, som repræsentant for Den Bjørnbakske bevægelse, som havde stærkt fodfæste i netop Aarhus Amt. Han fandt jeg tilfældigt, da jeg læste i et gammelt nummer af Østjysk Hjemstavn, og kunne se, at både navn, fødselsdato, far og sted passede. Og så var der i øvrigt et billede af ham.

Fra Østjysk Hjemstavn. Foruden billedet var der også en kort beskrivelse af hans liv og virke samt hans person.

Min tipoldefar, Christen Poulsen, og hans kusine drog vestpå til Ringkøbing-kanten og havde først et boel i Bølling Sogn (FT 1845). Ved FT 1850 havde han erhvervet en gård i FASTER Sogn, og i 1866 købte han store Ulfkær i Velling Sogn. Siden købte han ekstra jord til gården. Så han havde succes. Parret fik en del børn, bl.a. den ældste, Laurits, født i 1844, Poul, min oldefar født i 1855, og Niels Peder, født i 1862. I 1878 døde Christens kone pludseligt under et familiebesøg i Nr. Galten, som ligger tæt på Vitten. I 1879 overtog Laurits gården, og der oprettedes en aftægtskontrakt.

Lauritz gik imidlertid konkurs i 1886, hvor banken begærede tvangsauktion, og han og konen udvandrede til USA i 1887. I udvanderarkivet står, at hans og konens destination var Grand Junction. Christen kom så på aftægt hos min oldefar, som var ledvogter og banearbejder i Refstrup ved Sdr. Lem, og døde i 1895.

Ledvogterhuset i Refstrup ved Sdr. Lem.

Nu tilbage til DNA-matchet. Der var lagt et slægtstræ ud på matchet, men det eneste nogenlunde danskklingende navn var Vera Louise Kirk. Hendes forældre var ikke nævnt. Der stod, at matchet og jeg var "third cousin 1 removed", hvilket stemte med forklaringen længere nede i artiklen: Det viste sig, at hendes oldemor var kusine til min farmor.

Min far havde engang fortalt, at en af min farmors farbrødre var udvandret til USA og havde sendt et billede hjem af sig selv stående foran sin egen bank. Han sendte også nogle dollars hjem. Umiddelbart tænkte jeg, at det nok var en røverhistorie. Jeg havde svært ved at tro på, at Laurits havde så meget succes i USA, at han kunne erhverve sig en bank. Han var 43 år i 1887 og havde giftet sig med en 20 år yngre kvinde i 1883. De havde i 1887 ingen børn. Men kunne det så tænkes, at en af Laurits brødre var udvandret tidligere og boede i Grand Junction? Han må jo have kendt nogen i byen, siden de havde den som destination, eller måske kendte hans unge kone nogen i byen?

Jeg søgte på Findagrave.com efter de øvrige brødre. Jeg søgte først på både fornavn og efternavn uden resultat (navne er ofte stavet anderledes i USA). Så prøvede jeg kun at søge på efternavnet og fødselsåret på brødrene til min oldefar. Det gav en lang liste af Christensen'er, som jeg tjekkede en for en. Jeg fandt endelig en bror, Niels Peder "Honest Pete" Christensen, født 8. marts 1862, og som var udvandret i 1879. Og hvilken guldgrube af oplysninger der var på siden. Først og fremmest var der oplysninger om hans børn og øvrige efterkommere, hvoraf en hed Vera Louise Christensen, gift Kirk, så det passede jo med navnet i slægtstræet, som jeg matchede. Der var også en alenlang

"Honest Pete" – foto fra Findagrave.com

selvbiografi af ham. Og det var rigtigt nok, at han havde ejet en bank, og desuden var han ejendomsmægler, noget, der fik gode venner til at advare ham om, at hans rygte som bankmand kunne tage skade (ejendomsmæglere havde åbenbart et lidt blakket ry). Altså tog han tilnavnet "Honest Pete" og solgte siden banken.

Der var i øvrigt også flere billeder af ham og konen og et billede af en firmabil fra 1908 med firmanavn på bagsiden, "N.P. Christensen The honest Real Estate Dealer". Der var mange interessante oplysninger i selvbiografien; han var rejst hjemmefra på sin 17-års fødselsdag 8. marts 1879, knap et år efter at hans mor, min tipoldemor, døde pludseligt, og han rejste sammen med 16 andre unge danskere via Hamburg til Leith, (havneby til Edinburgh) og derfra med tog til Glasgow, hvorfra de sejlede til New York. Hertil ankom de den 21. marts. De havde åbenbart en 5-årig kontrakt på arbejde i USA, hvorefter det så var meningen, at de skulle vende hjem. Min oldefars bror kom til Illinois, hvor han kom til at tjene hos en familie, hvor faren hed Joseph Kennedy. Der var 2 drenge og 2 piger i familien, drengene var 6 og 8 år, og de fulgte ham overalt, og på den måde lærte han engelsk. Han tjente hos familien Kennedy i 5 år. Lokalteten Grand Junction (Iowa) optræder også i selvbiografien. Det var her, han boede i 1887, og det var altså Niels Peder, Lauritz og hans kone rejste over til.

Niels Peder boede siden i Atlantic City, Iowa, ca. 20 km fra Elk Horn og Kimbalton, byer, hvor en anden gren af min fars familie (min farfars side) i øvrigt slog sig ned; nogle af deres efterkommere har jeg fået kontakt til via DNA. Lauritz har jeg ikke fundet spor af, siden han og konen ankom til Ellis Island. Niels Peder døde i 1942, og blandt deltagerne i begravelsen var et af hans oldebørn, som jeg har et DNA-match med, et match, som jeg har haft svært ved at placere, da han ikke har lagt noget slægtstræ ud og heller ikke svarer på mails. Han må jo også være en ældre herre i dag, da han var "a little boy" ved sin oldefars begravelse i 1942. Niels Peder havde tjent en betydelig formue i starten af 1900-tallet, men satte vistnok det meste af formuen over styr i perioden efter krakket i 1929.

Jeg har fundet og fået kontakt via DNA til efterkommere efter alle mine 8 oldeforældre, udover Danmark i USA, Canada, England, Norge Sverige, Australien og New Zealand og har også fra dem fået mange interessante slægtsoplysninger, billeder, avisartikler og ovenikøbet en bog.

I krig under falsk navn

Af Henning Skjoldager

Jagtfalkevej 9

7620 Lemvig

tf. 23 23 35 98

mail: henning@skjoldager.com

hjemmeside: www.skjoldager.com

*Min far Svend Hansen
alias Axel Nielsen (1921-1944)*

*Min mor Else Sofie Olsen
(1922-2009)*

Personaleboliger ved godset Iselingen, hvor Else og Svend boede.

Mange slægtsforskere oplever overraskelser under deres forskning. Min slægtsforskning har koncentreret sig om min far og hans aner, som jeg vidste intet eller meget lidt om, inden jeg fra arkiver og i mindre grad fra min mor fik dan- net et billede af en mand med en noget særpræget adfærd, for at sige det mildt. Mit ringe kendskab til min fars liv be- tød også, at jeg overhovedet intet kendte til hans far, min farfar. Ham vidste min mor heller ikke noget om.

Jeg begyndte med at få en fuldstændig udskrift af minister- ialbogen fra Skovshoved Kirke, hvor jeg var døbt, og fra Rigshospitalet, hvor jeg var født.

Iselingen

Men jeg vil nu begynde på godset Iselingen ved Vording- borg, hvor min mor og far traf hinanden i vinteren 1942/43. Min far, Svend, var landbrugselev, og min mor, Else, var i køkkenet. Else og Svend blev ringforlovede. I det tidlige forår 1943 opdagede min mor, at hun var gravid. Det for- talte hun sin forlovede, som 14 dage senere forsvandt.

Som stor dreng havde jeg af min mormor fået at vide, at min far var tysk soldat. "Han var tysk soldat. Har din mor ikke fortalt dig det?" spurgte hun. Det var jo ikke noget, man i 1950'erne og 1960'erne pralede med. Det gav lige- som ikke status. Så det var faktisk først, da jeg var sidst i 50'erne, at jeg fortalte om mit fædrene ophav til andre end min kone, min datter og hendes familie.

Da min mors mand var død, begyndte jeg at spørge ind til min biologiske far og deres forhold. Det var svært. "Skal jeg ikke give dig min tilladelse?" spurgte min mor, da jeg for- talte, hvad jeg havde fundet i diverse arkiver. "Det er jo *min* far!" sagde jeg. Og så var den diskussion slut. I 1944 flyt- tede vi til Møgeltønder, da min morfar, Niels Olsen, var død. Her måtte min mor fortælle nabokonen, at jeg ikke havde en tysk soldat som far, men hun har jo helt sikkert ikke for- talt, at hun havde fået mig med en dansk mand, der havde meldt sig til Waffen-SS.

Jeg formoder, at min mor med hjælp fra Mødrehjælpen har startet en faderskabssag, da hun og Svend Hansen jo ikke var gift, og Svend Hansen var pist forsvundet. Faderskabssa- gen afsluttedes ved retten i Tønder med dom den 16. marts 1945.

Jeg fik udskrift af dommen, hvor jeg bl.a. kunne læse føl- gende: "*Klagerinden har forklaret, at hun og Svend Hansen tjente samtidig på Gaarden Islingen i Vinteren 1942/43. De var ringforlovede, og det var Meningens, at de skulle giftes, men da hun i Foraaret 1943 fortalte ham, at hun skulle have et Barn, rejste han bort. Hun har senere faaet oplyst, at han under falsk Navn A. Petersen har ladet sig hverve som tysk Soldat i Waffen SS, og det er fra tyske militære Myndigheder oplyst, at han er faldet paa Østfronten den 20/3-1944.*"

Svend Hansen = Axel Petersen?

Min far havde altså ikke blot forladt min mor, men meldt sig til Waffen-SS under navnet Axel Petersen. Til SS havde han opgivet en Christian Jacob Petersen, Sdr. Kirkeby, Falster, som sin far.

I dokumenter fra Justitsministeriets 1. kontor, som Rigsarkivet sendte mig kopi af, fremgår det, at det voldte ministeriet noget besvær at finde frem til, at den Axel Petersen, der stod i de tyske myndigheders lister over faldne danske statsborgere, var den samme som Svend Hansen.

Jeg vidste, at min far, Svend Hansen, var født i København, men ikke i hvilket sogn. Et tip fra en venlig kvinde i receptionen på daværende Landsarkiv i København fik mig til at opøge kordegnekontoret på Rigshospitalet. Og ganske rigtigt. Der var Svend født 21. marts 1921.

Jeg fik en "fuldstændig udskrift" af Rigshospitalets ministerialbøger. Der kunne jeg se, at Svend Hansens forældre var "ugift fødende nr. 453 A, Karen Anna Hansen, Sdr. Boulevard 38, København, født 15/11-99 i København, - intet anført om faderen -."

Men hvor kom denne Christian Jacob Petersen fra? Det var jo navnet på den far, Svend havde opgivet til de tyske myndigheder.

Når nogen fortæller en løgn, indeholder den tit en smule sandhed. Så jeg gik på jagt efter Christian Jacob Petersen i Sdr. Kirkeby på Falster. I folketællingen derfra for 1925 fandt jeg en familie Petersen, og det yngste barn hed Aksel Petersen! Født den 21. marts 1921. Altså samme fødselsdag som Svend Hansen. Senere efterforskning viste mig, at Aksel Petersens far, Jakob Petersen i Sdr. Kirkeby, var gift med Elvira Ingeborg Petersen, født Hansen. Elvira var Svends mors faster, og Aksel Petersen var således Svends mors fætter. Så Svend havde stjålet sin mors fætters identitet!

Men hvor gjorde Svend Hansen/Axel Petersen tjeneste, da han var i Waffen-SS? Til oplysning vedrørende dette skrev jeg til Deutsche Dienststelle i Berlin. Der gemmer man oplysninger om faldne og savnede soldater i den tyske Wehrmacht. De kunne oplyse følgende:

- At der i deres arkiv kun fandtes fortegnelse over identitetsmærke og tabsliste vedr. SS-Sturmmann Axel Petersen, født 21.03. i København.
- At han havde tilhørt 9. kompagni i SS-Panzer-Grenadier-Regiment 24 "Danmark", og at han var faldet i Lilienbach ved Narva/Estland.

- At regiment "Danmark" indtil november 1943 var indsat i Kroatien, i december 1943 i transport til Leningrad og fra marts 1944 i Narva.

Svend Hansen har formodentlig meldt sig til Waffen-SS i foråret 1943. Frikorps Danmark, der blev oprettet i sommeren 1941 efter den tyske invasion af Sovjetunionen, blev nedlagt i foråret 1943. De fleste medlemmer af frikorpset blev indlemmet i en nyoprettet pansergrenaderdivision, Nordland. Her blev regiment 24, "Danmark", hjemsted for frikorpsets soldater.

Af gode grunde har min far, Svend Hansen, ikke kunnet fortælle om sin tid i Waffen-SS. Så der har jeg måttet ty til andre kilder for at få et indblik i steder og begivenheder. Den nye division "Nordland" blev opstillet i byen Grafenwöhr i Bayern nær grænsen til daværende Tjekkoslaviet.

Første opgave var partisanbekæmpelse i Kroatien. Her kæmpede man mod Titos partisaner. Og der blev med stor sandsynlighed begået krigsforbrydelser mod civilbefolkningen. Danskere i regiment "Danmark" har formodentlig deltaget i disse krigsforbrydelser.

I december 1943 bliver division "Nordland" forflyttet til Oranienbaum for at deltage i belejringen af Leningrad. Det varer dog ikke længe, før de tyske tropper må trække sig mod sydvest til Narva (Estland), som bliver befæstet, og der oprettes et brohoved øst for Narva-floden inde i Sovjetunionen.

Om tilbagetrækningen fra Oranienbaum til Narva i januar 1944 skriver Per Sørensen, bataljonschef i Regiment Danmark, i et brev til sine forældre 4. februar 1944 bl.a. "... Vi havde en tur på 8 døgn i fri luft med våde fødder. Det tog jo pippet fra de mest ømskindede."

Der i brohovedet øst for Narva mister Svend Hansen livet i kamp. En desværre unavngiven kilde beskriver kampene således:

Den 11. marts 1944 satte russerne et angreb ind på Narva brohovedets nordlige del, Popovka. Angrebet blev slået tilbage, og kort efter var det igen den nordlige del, der blev angrebet, russerne angreb ved Lilienbach. [...] Omkring 150 russere fik infiltreret de tyske stillinger, og Regiment Danmarks 9. kompagni blev sat ind i kampene, der blev ført med en hårdhed og brutalitet, ofte mand mod mand kampe. [...] Til sidst blev overmagten for stor, og tyskerne måtte trække sig tilbage fra Lilienbach.

Svend Hansen (Axel Petersen) faldt den 20. marts 1944, da-

gen inden sin 23-års fødselsdag. Og han ligger altså begravet på den store kirkegård for tyske soldater i Narva, række 11, nr. 250.

Den tyske kirkegård i Narva, hvor Svend er begravet.

Tilbage er så de store spørgsmål: Hvorfor i alverden meldte Svend Hansen sig til Waffen-SS under falsk navn? Og hvorfor forlod han min gravide mor?

Jeg har forgæves spurgt min mor om hendes og Svends forhold. Hun har ikke bidraget med noget af betydning og har i det hele taget kun efter mindst 1 glas rødvin fortalt en lille smule. Men hun har været mig en god og kærlig mor!

Min mor og mig ca. april 1944

De østfrontfrivillige var forhadte i befolkningen under og efter Besættelsen. De overlevende og hjemvendte blev stillet for retten og dømt efter love med tilbagevirkende kraft. Det kan man have mange meninger om, men jeg skal ikke komme nærmere ind på retsopgøret efter Besættelsen.

En stor del af de østfrontfrivillige var medlem af det danske nazistparti, DNSAP. Jeg har ikke kunnet finde Svend Hansen (Axel Petersen) i tilgængelige optegnelser over medlemmer af enten DNSAP eller NSU. Forskellige undersøgelser af de østfrontfrivilliges opvækstforhold viser, at en pæn del af de østfrontfrivillige havde haft en unormal opvækst, fx i splittede familier, eller var født uden for ægteskab.

Svend Hansen var født uden for ægteskab – et uægte barn,

som man sagde. Ifølge kirkebogen fra Vor Frue Kirke, Københavns Domkirke, blev Svend døbt den 26. december 1921. Han var da 9 måneder gammel, en ret fremskreden alder at blive døbt i. Fadderne var skræddermester H.J. Hansen og hustru Karen [Svends morfar og mormor], Sdr. Boulevard 38, og kontorbetjent Holtzmann og hustru Anna, V. Boulevard 34, st. I rubrikken "Anmærkninger" står "Barnet p.T. i Pleje hos Kontorbetjent Holtzmann, V. Boulevard 34, st."

I folketællingen fra 1925 ses Svend Hansen med sine plejeforældre i kælderens til Vestre Boulevard 34 i København. Men det varer ikke ved. I folketællingen fra 1930 er plejefaren fraskilt, og Svend Hansen bor nu hos sin mormor og morfar på Sønder Boulevard 38. Svends mor har altså fra valgt sin søn, måske lige fra fødslen? Det er jo ikke et forhold, der danner et godt grundlag for et barns personlige udvikling.

Folketællingen den 5. November 1925.									
BEMÆRK: For denne tælling gælder alle Lovbestemte Regler Blandt andet vedrørende Folketællingen i Sammenheng med den tidligere tælling.									
Fulde Navn	Alder	Religion	Bærgnings-stand	Stilling i Husholdningen	Erhverv eller Livsvilling	Har han den 5. November 1925?	Har han den 5. November 1925?	Har han den 5. November 1925?	Har han den 5. November 1925?
Holtzmann Axel	27	Evangelisk	Fraskilt	Kontorbetjent	Kontorbetjent	Ja	Ja	Ja	Ja
Holtzmann Anna	25	Evangelisk	Fraskilt	Hustru	Hustru	Ja	Ja	Ja	Ja
Hansen Svend	4	Evangelisk	Uden for ægteskab	Uden for ægteskab	Uden for ægteskab	Ja	Ja	Ja	Ja

Detalje fra folketællingen 1925. Her er Svend anført som plejesøn hos ægteparret Holtzmann på Vestre Boulevard.

Hvor er Axel Petersen i alt dette?

Det undrer mig, at Svend Hansen har turdet melde sig under navnet Axel Petersen og opgive Axel Petersens far, Jakob Petersen, som sin far. Jeg har prøvet at finde yderligere oplysninger om Axel Petersen. Var han død eller borte, da Svend Hansen stjal hans identitet? Det sidste, jeg har kunnet finde om Axel Petersen, er hans konfirmation i Nykøbing Falster 6. oktober 1935.

På Tingsted Kirkegård ligger Axel Petersens morforældre, hans forældre og hans 3 søskende begravet.

Gravstenen på Tingsted Kirkegård. Herunder ligger Axel Petersens tre søskende og deres bedsteforældre på mors side.

Ove, Ebba og Inger, Aksels søskende, er nævnt på gravstenen. Men deres lillebror, Aksel er der ikke! Hvorfor mon ikke??

Og hvor er Svend Hansens far?? Jeg har spurgt min mor flere gange, mens hun levede. Hun vidste det ikke, men

Svends far var vistnok militærmand, major eller sådan noget. Min søgen efter Svends far (min farfar) vil jeg fortælle om i en senere artikel.

Jeg modtager gerne kommentarer og spørgsmål på mail henning@skjoldager.com

Brev fra Cecilie Stochholm om skovbranden ved Hinckley 1894

Af Christian Neven
christian@neven.dk

Min tipoldefar, Peder Christian Stochholm, var tømmerslager og boede i et lille hus nord for Oksbøl i 1800-tallet. Han fik ti børn. Tre døde som børn og ikke færre end seks udvandrede til USA i perioden 1880 til 1893. Den eneste, der blev tilbage i Danmark, var min oldefar (i øvrigt en kendt lutmager) Peder Hansen Stochholm. Hans søster Cecilie Stochholm (en af de seks udvandrede) skrev følgende dramatiske beretning om skovbranden, som fandt sted i 1894 i byen Hinckley, Minnesota.

Cecilie Stochholm, der berettede om skovbranden i Minnesota i 1894.

Duluth d. 2 Oktober 1894.

Kjære Jørgen og Marie

Jeg vil i Aften skrive lidt til Eder, for at I kan vide hvorledes vi nu har det. Først mange Tak for Dit Brev kjære Marie som vi for længe siden har modtaget i Hinckley, men ikke besvaret hvorfor jeg beder Dig undskylde, vi skrev et Brev til Eder før vi forlod Chicago som jeg haaber at I har modtaget. Kjære Venner vi tænker saa ofte paa Eder, og ønsker saa at vi kunde tale med Eder engang imellem,

men Gud være lovet at vi kan mødes for ham i vore Bønner, ved hans vidunderlige skjærmende Naade er det at jeg kan sidde her og skrive til Eder, da vi den 1. September var iblandt dem som var omgivet af Flammer, men ved Guds store Naade blev reddet allesammen. Ja det var en skrækkelig Hjemløshed som kom over disse Byer, sligt har aldrig været kjendt her i Amerika før, jeg tænker at I har haft det i Bla-

dene derhjemme, men det kan ikke lade sig beskrive hvilken Sorg Nød og Lidelser som derpaa fulgte, men jeg vil dog meddele Eder lidt om vores Befrielse. Hinckley var en lille By som havde imellem 7 a 800 Indbyggere den laa i Skoven havde Skov paa alle Sider, min Broders Huus laa ved Udkannten af Byen og ind i Skoven, han havde en meget stor Have som var beplantet med alle Slags Kjøkkenurter som bruges her og som min Broder solgte ind til Byen, men hele Sommeren havde vi Tørke og Hede saa at alt visnede og i hele Minnesota var der fuldstændig Misvækst, der har hele Sommeren været Skovbrand og har flere Gange været os nær, men den omtalte Dag havde vi Brand paa alle Sider og stærk Blæst men ved Middagstid blev det Orkan og det saa ud til at der blev Fare for Byen. Min Broder var den Dag i Butikken og han kom hjem at se til os Klokken 5 og han gik igjen og syntes at der blev vist ingen Fare. (Jeg maa her fortælle at Hans fra Chicago var hos os i Besøg, og havde været en Maaned, han er en stærk og kjøn ung Mand han gik det meste af Veien paa Baiscikkel, der imellem var 500 Miles. Henimod Kl. 4 kom Hans og Marie ud og da var vi aldeles omgivet af Flammer det kom rullende oppe i Luften saa lige i et Nu var hele Byen antændt. Luften var bare Ild og saa desmere en stærk Orkan, det var en Ildciklon. Skrækkelige Øjeblik, Marie raaber skynder Eder ud med Børnene, og Hans gik paa Baiscikkel ind til Jens, jeg greb det lille Barn paa 10 Maaneder paa Armen, og en lille Pige paa 2 Aar ved Haanden, Ellen og Marie vilde lukke op for Dyrene men fik det ikke thi Ilden slog dem imøde, Stormen var saa stærk at man næppe kunde staa paa Jorden og Ild og Røg, og vi vidste slet ikke hvor vi skulde gaa men gik efter Byen for at møde Jens, som imidlertid havde været hjemme ved Huset og raabt paa os og ingen kunne finde, men han kom saa Gud være lovet til os, just som vi var naaet til Jernbanen som gik omtrent 2 Bøsse-

skud fra vores Huus, men der imellem var en stor Sandgrav hvori der var lidt Vand i Midten, vi vilde just gaa til Vandet som Jens raaber, kom paa Toget, som holdt nogle faa Alen fra os, vi kom med stort Besvær derhen og der stod Mænd som greb os og kastede os ind i en stor Kulvogn. Toget kunde ikke holde længe thi saa vilde det brænde og fra alle Sider kom Folk raabende med smaa Børn paa Armen og flere var ved at segne, og mange Hundrede maatte gjøre det siden og blev fortæret af Ilden, O hvilke skrækelige Timer det er ikke til at beskrive, Toget holdt 5 Gange og samlede op, men saa maatte vi gaa og det saa ud som det ogsaa snart skulde brænde, vi var dermed omtrent 500 Mennesker, og vi kjørte 15 Mil i en stærk Ild og 2 Gange var der ved at gaa Ild i den Vogn som vi var i, saasart vi aabnede Lemmen slog Flammerne ind til os, og Skrig lød fra alle, jeg bad en stille Bøn til den gode Gud som har alt i sin Haand og det var som en Stemme sagde mig I skal blive frelst og Gud være lovet for sin store Naade imod os, vi kom over en stor Bro som er 300 Fod lang og 150 Fod høj, den brændte stærkt da vi kom til den, Ingeniøren tog Locomotivet og gik over først for at undersøge, men sagde da han kom tilbage vi maae vist dø men hellere drukne som brænde og saa satte han fuld Fart til, vi havde 2 Locomotiver og de er mere end dobbelt saa store som hjemme, men Gud vilde at vi skulde komme lykkelig over og 4 Minutter efter at vi var gaaet over begyndte Bjælkerne at falde af Broen, en meget stor Opofrelse viste disse Banefolk for at redde Menneskeliv og de har ogsaa faaet Medaille derfor men een mistede sin Forstand, I maa vide at der kom et Tog efter os, hvoraf de fleste maatte brænde Broen var faldet og da der gik Ild i Vognene sprang mange af og løb ind i Skoven (Veien gaa hele Tiden igjennem Skoven) men Skoven brændte, men der var Togføreren paa sin Post og reddede derfor 200 Menneskeliv, de stod og øsede Vand paa Hovedet paa hinanden og saa kjørte saa fort de kunde og naaede saa til en Svamp hvor de saa reddede dem, tænk kjære Venner hvilke Nødsdage der har lydt, paa eet Sted fandtes der 105 forkullede Lig, i Hinckley i Nærheden af vores Huus gik en bred Strøm fra den store Savmølle, dertil gik Folk ogsaa men alle som gik dertil døde, Vandet var snart kogende, der laa paa et Sted 90 Lig, men i den Sandgrav som jeg før har nævnt reddede sig 200 Mennesker, deriblandt vor Ellens Moder, Kl. 12 om Natten kom et Træn fra den anden Side som tog dem alle til Pine City, og tænk Kl. 9 om Aftenen var alt jævnet med Jorden, der var kun 2 Stenbygninger i Hinckley Skolen og Banken. Fra Generalen her kom imod os Telegram at de var rede til at tage imod os, de havde Mad og Logi til os alle, vi kom saa her til Duluth fattige og nøgne og var allesammen heel sorte i Ansigterne af Ild Røg og Aske, jeg kom med bart Hovede og det gjorde mange og klædt med en tynd Klædning paa thi Dagen var varm. Ja, der var

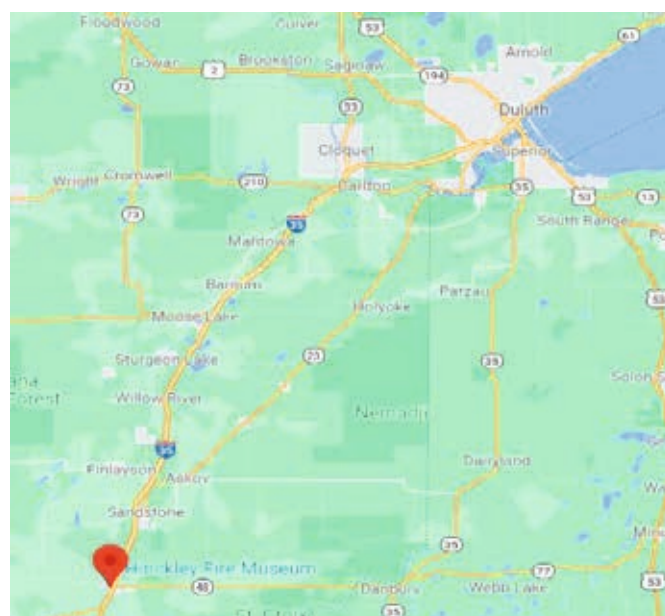
en Gjerning at gjøre for dem som vilde efterkomme vor Frelseres Ord, jeg var nøgen og I klædte mig. Ja skønt vi nu stod aldeles fattige følte vi os rige, vi stod med sunde Lemmer havde ikke eet eneste Brandsaar og vor Gud være lovet alle sammen der, min Broder sagde ogsaa at han havde aldrig følt sig saa rig som den Aften da han havde os alle omkring sig, og vi følte alle at om vi takkede den gode Gud af vor Sjæls Inderste saa var det som det slet ikke kunde forslaa mod den store Naade han havde bevist os, det var som vilde jeg raabe til enhver Christen, tak ogsaa Gud for min Skyld og som vi nu synes at vi har saa meget at takke Gud for som reddede vort Liv fra den grufulde Flammedød, hvad har vi da ikke at takke den store Redningsmand vor Herre Jesus Christus for, som har reddet vort aandelige Liv. O kjære Sødskende i Herren, lad os meer og meer takke ham elske og leve for ham, den lille Tid vi har igjen paa Veien hjem til Himlen, det var som den gode Gud vilde lade sin Røst lyde til Folk i fuld Alvor for den store Trængselsdag. Kort før havde vi et stort Missionsmøde paa 3 Dage det var svensk (der var kun to danske Familier i Hinckley og var derfor aldrig prædigeret paa dansk men vi gik derfor med til den svenske Missionsforsamling og kunde snart fuldstændig forstaa det) der var 4 Præster som spiste hos os og vi havde mange velsignede Møder, det staar saa klart for mig indeni. Den sidste der talte var en ung Præst her fra Superior han er en sand Guds Mand, han talte med gribende Alvor over de Ord, er Du rede til at møde Din Gud, O ja det gjælder for os til enhver Tid at vi er rede til at møde vor Gud, men det følte man den skrækelige Dag, det var som man tænke sig det vil gaa naar Verden skal forgaae, der var ogsaa mange der troede at det var Verdens Ende. Hertil er 79 mile, og i en By 200 mile derfra blev det saa tykt af Røg at det blev ganske mørkt Kl. 4 saa de maatte tænde Lys og Luften var ganske rød, saa der var stor Rædsel over mange Mennesker, men ak nu stod der ikke mange Familier uden at de savnede enten Børn eller Fader eller Moder, saa man saa en bittert knugende Sorg over mange Ansigter.

Ny Stovbrand i Amerika.
 London, den 11. Septbr. Til „Times“
 meldes fra St. Pant (Amerika), at en stærk
 Blæst har fremkaldt en ny Stovbrand, der
 strækker sig over hele Nord-Minnesota. Samt-
 lige hidtil forstaaede Distrikter er nedbrændte.
 Byerne Mora, Kerrick, Groundhouse og Bar-
 num er indesluttede af Ilden, og Indbyggerne
 søvne i stor Fare.

Notits i Viborg Stifts Folkeblad 13. september 1894, der kort fortæller om de voldsomme brande i Minnesota.

Der brændte jo den Dag 3 Byer de 2 Byer som laa næst ved Hinckley, men tænk saa alle de forbrændte som endnu var i live hvilke Smerter er der ikke udstaaet. Dagen efter Branden gik min Broder med til Hinckley for at være behjælpelig der med at faa de døde begravet, de samlede op i Skoven før de kom dertil 28 Lig men I kan være vis paa at det var strængt at see hvilket Skue der fremstod, det er meer end der kan beskrives, alle de Smertenstræk som var at læse paa de døde forkullede Ansigter, der laa et Sted en Moder med 2 a 3 Børn i sin Favn, andre Steder hele Familier og saa en Mængde døde Dyr, hos min Broder var 7 Grisesøer 5 smaa Grise 200 Høns, 2 Køer havde han som fandtes i live som var saa forunderlig, men Pladsen var høj og der var ikke nogen Næring for Ilden, min Broder havde lavt assureret og der var ingen som kunde faa den fulde Sum, saa han tabte meget, hans Guldur og 15 Dollar brændte. Ingen Mennesker fik noget med sig, vi mistede alt vor gode uldne Tøj de gode strikkede Skjorter og Strømper som havde været saa godt til Vinteren thi den er stræng her, i Gaar Morges var Jorden heel hvid af Rim. Vi har nok faaet lidt Tøj udleveret her men det er altsammen Bomuld. Kjære Marie jeg ved om vi havde været Dig saa nær saa vilde Du have givet os Garn til Strømper, men der ligger nu for lang en Vei imellem os, men den gode Gud som er de faderløses Fader han klæder ogsaa Lilierne paa Marken og skulde vi saa tvivle paa at han ikke vil give os hvad vi behøver. Her er blevet meget gjort for de Brandlidte og er bleven mange Penge givet til dem, vi har ingen Penge faaet men har faaet een Maskine og en Seng og dertil Tæpper og lidt Kjøkkentøj, vi mistede alle vore kjære Erindringer som vi havde fra Fader og Moder og de kjære Bøger som de havde læst i og fundet Trøst af Guds Ord, 2 Dage efter blev vi en Bibel foræret af en svensk Missions Ven fra Pine City, og vi havde et Postkort fra Pastor Asklund fra Kjøbenhavn forleden Dag, han vil sende os en Prædikensbog som vi er inderlig glad for. Kjære Venner I kan ikke tænke hvor det er underligt at staa saa blottet og ingenting have uden hvad man har paa, men jeg siger det ikke som nogen Klage thi min Tillid er til Gud, vi vilde saa gerne have det danske Missionsblad om I holder det, vilde vi blive glad ved at faae sendt et Par Hefter, saa kan vi maaske selv skrive til Kontoret, vi har ikke Adr. Ellen havde 5 Søstre her i Duluth og vi har været hos dem indtil nu har vi leiet en Leilighed, Marie og jeg har 2 Værelser ovenpaa, Dagen før vi flyttede hertil kom der Telegram efter min Broder til Pine City, han skulde skrive der paa Kontoret en Tid, det er for Livs Commiteen vi ved endnu ikke naar han kommer hjem, den store Bro byggede de op paa 14 Dage og i Hinckley er der snart allerede Huse færdig alt gaar med Hurtighed her, Duluth er en romantisk By men det maa jeg levne til en anden Gang, vi bor ned til Vandet naar vi gaar derover er vi i en anden Stat Wisconsin der boer Niels og Ane de var her at

besøge os sidste Søndag, det er første Gang vi har seet Broder Niels paa 15 Aar, han kom nu tilbage fra sit Land, og Peder kommer om Gud vil han bliver rask i denne Uge han havde hugget sig meget i den ene Fod med en Økse, vi kan gaa til Superior paa en Time vi kjøre med Sporvognen ud paa Vandet saa seiler vi et lille Stykke og saa igjen med Sporvognen dertil. Kjære Venner skriv nu snart til os, vi er saa glade ved at høre af Niels Bruuns Brev at Høsten har været god derhjemme, og lad os saa vide om Missionshuset er bleven færdig. Den gode Gud velsigne sit Ord iblandt Eder og Gud give at flere og flere maae aabne sit Øren for Guds rige Sandheder, og at mange maatte gaae til Siloams Dam og toe sig, at de kunne blive seende. Hils Jens Peder mange Gange fra os og vor kjære gamle Moster læs Brevet for hende og særlig Hilsen hende og Dig kjære Marie fra Hans, han er nu gaaet tilbage til Chicago han mistede sin Kuffert med al hans gode Tøj og sin Baicikkel som havde kostet 60 Dollars. Hils i Fritoft fra os og alle som mindes os. Kjære Marie om Du er rask og kan vilde vi gjerne bede Dig om at gaa op og læse Brevet for de gamle i Borre Mette Kathrine og Peder Skræder jeg tænker at de er sammen, for det er saa vidtløftig at skrive om Branden og vi har saa mange at skrive til vi skal nok med det første skrive til dem. Hils Jens Assersens fra os, og sig at vi venter at Trine skriver til os giv hende Adr. Hils lille Petrea fra os og nu mange kjærlige Hilsener til Eder begge fra Marie og mig Eders hengivne
 Cicilie Stochholm
 Ø.A. Julin
 2105 - 1st. Street West
 Duluth
 Minnesota.

Udsnit af Google Maps, hvor man kan se placeringen af Hinckley og Duluth i Minnesota.

Nyheder fra Slægtsforskernes Bibliotek

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Frivillige til Albertslund

Biblioteket søger i øjeblikket frivillige til at hjælpe ved biblioteket i Albertslund. Der er tale om skanning af materialer og registrering af nyttilkomne titler. Begge dele forudsætter nogen erfaring med brug af PC-programmer. Skriv til Bibliotek@slaegt.dk, hvis du vil være med – eller bare høre nærmere.

Jonstrupsamlingen

Jonstrupsamlingen er museum for dansk læreruddannelse 1790-1990 og omfatter en permanent udstilling om uddannelsens rammer og indhold, om den tilknyttede øvelsskole og om kostskolelivet på seminariet. Samlingens genstande og kilde-materiale belyser dels læreruddannelsen i Danmark generelt, dels Jonstrup seminariums 200 år gamle historie.

Siden foråret har Jonstrupsamlingen og Slægtsforskernes Bibliotek samarbejdet om at digitalisere og tilgængeliggøre vigtigt kildemateriale om seminariet i form af årbøger og årlige indberetninger. Dette arbejde er nu afsluttet. Der er digitaliseret ca. 60 årgange af Jonstrupbogen og ca. 60 årlige indberetninger om seminariets aktiviteter.

Formanden for Jonstrupsamlingen, Signe Holm-Larsen, udtaler: "Vi er i Jonstrupsamlingen meget glade for vores samarbejde med Slægtsforskernes Bibliotek om digitalisering af centrale kilder om Jonstrup Statsseminarium. Samarbejdsprocessen har vi hele vejen igennem oplevet som professionel, smidig, hurtig og resultatorienteret – væsentlige forudsætninger for et godt resultat".

Ny samling fra Rigsarkivet

Rigsarkivets brug af Slotsholmen synger på sidste vers – alle medarbejdere er flyttet til Kalvebod Brygge, og på et tidspunkt flytter Folketinget ind i de gamle bygninger. Nu bliver resterne af det store bibliotek, som Rigsarkivet havde på Slotsholmen, afviklet. Allerede i 2018 fik Slægtsforskernes Bibliotek overdraget den del, der udgjorde den personalhistoriske samling.

Rigsarkivets ledelse besluttede, at Slægtsforskernes Bibliotek, Det Kongelige Bibliotek, SDU og Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig fik lov til at udtage bøger fra restsamlin-

gen. I august pakkede 10 frivillige fra biblioteket ca. 150 flyttekasser med bøger på Slotsholmen. Vi prioriterede lokalhistorie, bøger med personalhistorisk relevans, opslagsværker, vejvisere, militærhistorie, stater og visse andre områder.

De 150 kasser svarer vel til 4.000 bøger, der af en fragtmænd blev kørt til Slægtsforskernes Bibliotek i Albertslund, hvor de i første omgang bliver opbevaret på lageret. Efterhånden som det bliver muligt, bliver bøgerne registreret i bibliotekssystemet.

Med denne nye samling forventer vi, at den samlede bestand af bøger når op på omkring 45.000. Hertil kommer omkring 40.000 skoleberetninger o. lign., der ligeledes er under digitalisering. I alt er nu omkring 13.000 titler digitaliseret.

Kancelliets Brevbøger, Kronens Skøder m.v.

Slægtsforskernes Bibliotek har digitaliseret 17 bind af Kancelliets Brevbøger dækkende perioden fra 1642 til 1660. Serien er uddrag af skrivelser fra Danske Kancelli, omfattende blandt andet forordninger og domme med henvisninger til, hvor de er trykt. Dermed kan hele serien på 39 bind og mere end 27.000 sider tilgås online.

De findes på slaegtsbibliotek.dk under *Samlinger og Kilder* eller direkte på www.kancellietsbrevboeger.dk.

Også "Kronens Skøder på afhændet og erhvervet Jordegods i Danmark" er digitaliseret af biblioteket sammen med det omfattende register, der blev udgivet i 1978.

Per Hundevad Andersen

Slægtsforskningens små mysterier

Af Jan G. Hansen

Torpevej 32,
5900 Rudkøbing
Tlf. 23419140
jghansen@post10.tele.dk

I slægtsforskning støder man ofte på pudsige ting, som man ikke umiddelbart kan finde en forklaring på. Dette er overgået mig, da jeg forskede i min mors familie.

Denne gren af familien var en slægt af hjulmænd og karetmægere og stammer fra en svensk smed, Erland Petersen Malmstrøm, som kom til Danmark omkring midten af 1700-tallet. Erland købte i 1773 en ejendom i Maglebylille. Ejendommen forblev i slægtens eje, indtil den i 1947 blev eksproprieret af staten for sammen med de øvrige ejendomme i Maglebylille at give plads til en udvidelse af Københavns Lufthavn¹; en udvidelse, som først blev gennemført i 1969. Slægten beboede huset, indtil min morfar, Julius Peter Erlandsen (slægtens sidste hjulmand), døde i 1958.

Erland Petersen Malmstrøm (1739-1812) giftede sig første gang i Tårnby Kirke d. 9. oktober 1768 med Elsebeth Hans Datter (1730-1789). De fik datteren Ellen Erlandsdatter (1769-?).

Den 8. juni 1789 døde Elsebeth Hans Datter, og den 28. september samme år giftede Erland Petersen Malmstrøm sig anden gang, nu med Mardtgen Nielsdatter (1765-?); man var ikke alene ret længe dengang. Sammen fik de bl.a. datteren Else Erlandsen (1797-1849).

Else Erlandsen blev gift første gang d. 1. december 1811 med Jens Larsen (1784-1826). Sammen fik de fire børn, herunder Karen Jensen, som fører os videre i denne historie.

Karen blev den 8. november 1835 gift med Anders Svendsen (1813-?). De fik datteren Marchen Andersen (f. d. 4. maj 1837) og sønnen Jens Andersen (f. d. 10. september 1839).

Mysteriet ligger i folketællingerne (FT) for årene 1840, 1845, 1850, 1855 og 1860. I FT 1840 er Anders Svendsen opført som enkemand, inderste, daglejer og eneste beboer på en gård i Sundbyøster. Hvor er så resten af familien?

I kirkebogen for Tårnby Sogn finder vi, at Karen er død d. 7. januar 1840, altså godt tre uger før folketællingen, som fandt sted d. 1. februar 1840. Datteren, Marchen, finder vi hos mormoren, Else Erlandsen, og dennes anden mand, Hans Peter Petersen. I et hus i Sundbyvester finder vi hos enken Ane

Kirstine Frederiksen et etårigt plejebarn ved navn Jens Andersen. Jeg formoder, at det må være den savnede søn. Men hvorfor blev børnene skilt? Hvorfor var de ikke begge i pleje enten hos bedsteforældrene eller hos enken? At de ikke kunne være hos faren, er måske ganske naturligt.

Anders Svendsen blev d. 29. april 1841 gift i Tårnby Kirke med Kirsten Olsen (1798-?) og i FT 1945 er familien samlet, idet Anders Svendsen er opført som "indsidder og arbejdsmand ved et Sukkerhuus" sammen med Kirsten Olsen som hans kone og Marchen og Jens som deres børn, dog nu i et hus i Sundbyvester.

I FT 1850 er der igen sket en ændring i familien, idet Jens Andersen nu savnes. Han er død d. 17. april 1849. I FT 1855 er der intet bemærkelsesværdigt, familien er nu flyttet til et hus i Sundbyøster, men består stadig af Anders Svendsen (nu husmand og fyrbøder), Kirsten Olsen (hans kone [Anders Svendsen]) og Marchen Andersen (deres datter [Anders Svendsen]).

I FT1860 bliver det imidlertid mystisk. I et hus i Sundbyøster finder vi Anders Svendsen, husfader, husejer og fyrbøder, Marchen Andersen, hans kone, og Kirsten Olsen, konens mor. Der røg kæden af!

Kirsten Olsen er ikke mor til Marchen Andersen, men hendes stedmor. Der er i grunden ikke noget mærkeligt i, at en stedmor med tiden bliver betragtet som moren. Det har jeg oplevet på egen krop. Men Marchen Andersen er ikke Anders Svendsen kone, men hans datter.

Først troede jeg, at der var tale om en indtastningsfejl i Dansk Demografisk Database, men ved et gennemsyn af de indscannede folketællingslister, måtte jeg konstatere, at indtastningen var korrekt. Altså må den ansvarlige for opstillingen af listerne i 1860 have kludret i det, hvis der da ikke er tale om et utilbørligt forhold.

Morale: Stol aldrig på en enkelt kilde, men forsøg altid at verificere data fra andre kilder.

Dansk Demografisk Database er trods alle forsigtighedshensyn kun så god som de kilder, den er indtastet efter.

¹ Københavns Lufthavn omtales ofte som Københavns Lufthavn i Kastrup, men burde i virkelighed omtales som Københavns Lufthavn i Maglebylille, da den største del af lufthavnens areal ligger på jorder, som hørte til gårdene i Maglebylille.

Hvad DNA og lægdsruller kan føre til

Af Eli Hagerup
Delta Park 10, 10.th., 2665
Vallensbæk Strand
Tlf. 26 25 34 86
eli@hagerup.nu

Flere artikler om brug af DNA i slægtsforskning her i *Slægtsforskeren* gav inspiration til at se, om jeg også selv kunne få noget ud af en DNA-test. Men manglende viden om DNA havde gjort, at jeg ikke kom videre. Men hvordan skulle man komme videre? Hvordan skulle man skaffe sig viden om brugen af en DNA-test? Her var Michael Duponts bog 'DNA og slægtsforskning for begyndere' en virkelig god hjælp. Nu kunne jeg bedre få et overblik over, hvilke forslag om mulige slægtskaber det var værd at se nærmere på. En DNA-test ledte mig i 2020 til et muligt slægtskab, da jeg fandt et DNA-match, der blandt sine forfædre havde en person med et navn, der lignede min oldemors. Dette førte videre til at efterspore flere detaljer om min tipoldefar, som jeg manglede oplysninger om over en længere periode fra 1790 til 1824.

Den aktuelle person i denne historie er Niels Pedersen, der bliver født i Horne Sogn, Øster Horne Herred, Ribe Amt, den 4. august 1785, nærmere bestemt i landsbyen Rottbøl (Rottbøl i kirkebogen). Han var opsporet som ane til min oldemor Gunder Rottbøll (en ny stavning af Rottbøl) for mange år siden. Gunder Rottbøll bliver født som datter af Niels Rottbøll og Kirsten Sørensdatter den 21. september 1834 i Jegerup Sogn, Gram Herred, Haderslev Amt. Niels Pedersen havde været gift tidligere med Gunder Jensdatter Junker, og efternavnet Rottbøll optræder første gang, da deres første datter bliver døbt Else Marie Rottbøll i Jegerup Kirke i 1824.

Jeg har i mange år ikke tillagt anvendelse af efternavnet Rottbøll anden betydning end et tilnavn, fordi Niels Pedersen var født i Rottbøl. Men i *Slægtsforskeren*, nr. 4, 2020, læser jeg i 'Tema – navne', at Struensee i 1771 udsteder et reskript gældende for hertugdømmet Slesvig, og at alle børn herefter skal have et fast slægtsnavn ved dåben. Så falder tingene på plads. Navnet Rottbøll er ikke et tilnavn, men et slægtsnavn, fordi Haderslev Amt dengang var en del af hertugdømmet Slesvig. Så forstår man også bedre formuleringen, at Niels Pedersen ved giftermålet med Gunder Jensdatter Junker i kirkebogen er en ungkarl fra Ølgod i Jylland, for det lå på den anden side af grænsen til Slesvig. At navnet Rottbøll kun blev knyttet til Niels Pedersen som et tilnavn og i mindre grad som slægtsnavn, ser man af, at han ved folketællingen 1835 for Jegerup kaldes Niels Petersen, men ved folketællingen i Stepping i 1840 kaldes Niels Petersen Rottbøll.

Indtil DNA-testen igen satte mig i gang med Niels Pedersen, havde jeg fra 1790 og 1824 ingen oplysninger om hans op-

holdssteder. Folketællingen i 1801 har ikke givet nogen oplysning om hans opholdssted. I lægdsrullen fra 1790 er Niels optaget som nr. 75 i lægd 1 i Lundenæs Amt som søn af Peder Nielsen. Men det gamle nr. 75 optræder ikke i den følgende hovedrulle fra 1792, og rullen i 1790 oplyser ikke om flytningen. Men lægdsrullerne kom alligevel til hjælp. Niels Pedersens bror, Peder, er ved folketællingen i 1834 at finde i Haulund, Ølgod Sogn, med 3 sønner. Ideen var nu ved hjælp af disse sønner i lægdsrullerne at gå baglæns til Faren, Peder, og så videre bagud, indtil Peder opholdt sig sammen med Niels.

Hovedrullen for Horne Sogn 1790 (Lundenæs Amt, lægd 1). Niels Pedersen ses under nr. 75.

Via Peders sønner får jeg langsomt bevæget mig bagud til 1821, stadig i lægdet for Ølgod, uden at støde på Peder. Men ved et tilfælde opdager jeg, at Niels Pedersen optræder i lægdsrullen, og så kan jeg

endelig komme hele vejen tilbage til 1790 (se illustrationen). At Peder Pedersen ikke bliver fundet i første tilbageløb viser sig senere ved, at han er blevet slettet grundet tunghørhed. Det viser sig, at Niels Pedersen bortset fra et ophold i Skarrild Sogn i 1790'erne hele tiden har boet i Ølgod Sogn - ifølge lægdsrullen i Haulund. Først i lægdsrullen 1824 bliver det registreret, at Niels Petersen er flyttet til Haderslev Amt, i øvrigt samme år som han bliver gift i Jegerup. Lægdsrullen i Haderslev Amt fra den periode er desværre ikke i arkivet.

To mysterier udestår. Hvorfor kan jeg ikke finde familien i Ølgod i 1801, når lægdsrullen siger, at både Niels og Peder Pedersen er der? Hvordan finder han på, i begyndelsen af 1820'erne som ungkarl, at flytte fra Ølgod til Jegerup for der at blive gift med Gunder Jensdatter Junker?

Familiefesten og de fjorten søskende

Af Stefan Katic

Lindevangen 93,
2830 Virum

Kommunikationskonsulent og redaktør
Tlf. 50 77 86 28
Katic6@gmail.com

Klar suppe med kød- og melboller. I 1954 blev der taget et gruppebillede i Ry. De to fødselarer, mor (80) og søn (60), sidder i første række midtfor. Det ligner alle andre fra den tid. Men det er min slægt samlet til stor familiefest. Det kunne jeg godt savne. Foto: Fotograf V. Baunsgaard, Ry St.

Hvornår var det lige, man sidst var til en stor familiefest? Ikke det seneste par år, i al fald.

Forleden faldt jeg over et gruppebillede med en stor del af min slægt, som den så ud en kold forårsdag i 1954.

Familien Steffensen er samlet til fest i Ry ved Skanderborg i anledning af to runde fødselsdage. Min morfar, læge Hans Steffensen fra Rønede, fylder 60 år, og hans mor, Ane Marie, fylder 80. De sidder midt på billedet i lænestole, der er slæbt ud på gårdspladsen.

Se de sortklædte damer på første række. Sådant ser de ud i 1954, samme år som som Elvis Presley i USA slår igennem med "That's all right". Men en verden fra Elvis. Besættelsestiden er mindre end 10 år væk, landets statsminister hedder Hans Hedtoft, og "Bindemekanismen i selvbinderen" er den nøgterne titel på en af årets dokumentarfilm. Den varer ni minutter. På den anden side af jordkloden og meget langt fra Ry er kolonimagten Frankrig ved at tabe det afgørende slag om Indokina, i dag Vietnam, ved Dien Bien Phu.

14 børn på 20 år

Når der er fest på egnen, ringer man efter fotograf V.

Baunsgaard inde fra Ry. Han tager billedet og har givetvis bedt alle stå bomstille, mens billedet blive taget. I al fald ligner det sort-hvide billede med de gravalvorlige deltagere - med nutidens øjne - mere en begravelse end en dobbeltfødselsdag. Bare ti år senere bliver alle bedt om at smile løs på gruppebilleder. Nu i farver.

Familiefotoet er taget foran hovedbygningen til gården Kielsgård - den ligger der endnu - nord for Ry, som ejes af min morfars yngre bror, Manse. Under landbrugskrisen i 30'erne bliver Manse hyret af kreditforeningerne til at genoprette driften på en række konkursramte gårde.

En stor del af de 42 personer på billedet er enten børn eller børnebørn af familiens ældste, Ane Marie, min oldemor, som fylder 80. Hun er enke efter pastor Johan Christian Steffensen, som er enebarn.

Man kan roligt sige, at enebarnet, Johan Christian, får taget "revanche" af bibelske dimensioner. I løbet af blot 20 år får præsteparret 14 børn. Nok er der "ung pige i huset" på præstegården, men en børneflokk på 14 er lidt af en logistisk udfordring. Vask af stofbleer, afvikling af morgenmad - og at blive ved med at finde på nye navne.

Det gør det heller ikke lettere, at det ikke er velset, at præstens kone viser sig offentligt som højgravid.

Ane Marie fik min morfar, Hans, i 1894. Året efter, i 1895, kom Aksel. De næste tre år kommer der er barn hvert år: Immanuel (kaldet Manse) i 1897 – værten for festen. Familiens første pige, Ellen, i 1898, og i 1899 følger Olga. Efter en "børnepause" i 1900 følger herefter igen tre år i rap med et nyt barn i hvert: I 1901 kommer Ulrikka (kaldet Misse) til verden, Christian i 1902 og Einar i 1903. Dagmar bliver født i 1905, Tage i 1907 (han dør som spæd), i 1909 Anna, i 1910 Svend Aage, i 1912 Børge (kaldet Bø) og som den sidste Helene (kaldet Tulle) i 1914.

De første fem bliver født på præstegården i Vilsted syd for Løgstør, resten af flokken kommer til verden i Hald ved Randers, hvor pastor Steffensen er sognepræst fra år 1900 til 1923. Herefter flytter familien med de sidste hjemmевærende børn til Langeland, hvor min oldefar har sit sidste embede i de mindre Tryggelev og Fodslette Sogne indtil sin pensionering i 1936.

En hilsen helt fra Canada

Min morfar, Hans, den ældste i søskendeflokken, bliver læge og har praksis i Rønede på Djursland i en menneskealder. Einar bliver civilingeniør i 1925 og udvandrer kort efter til Amerika. Det samme gør brødrene Aksel og Christian (kaldet Kette).

Christian er værktøjsmager og bliver urmager i New York. Einar får arbejde som kemiingeniør på en fabrik i New Jersey. Han ringer hjem *helt fra Amerika* til fødselsdagsfesten i Ry.

Aksel er lidt af en gåde, og hans historie fascinerede mig dybt allerede som barn. Han bliver sparket i hovedet af en hest, får hukommelsestab og vagabonderer nogle år omkring i Amerika, blev det fortalt.

Familien hører intet til ham. "Hvorfor skriver han dog ikke?" spørger hans mor, Ane Marie. Indtil der en søndag – og her bliver det for alvor Morten Korch'sk - helt uventet dukker en hilsen op i radioens giro 413 til familien fra Aksel i Canada. Stor opstandelse. Aksel er uddannet smed og arbejder som flymekaniker under krigen. På det eneste billede, jeg har af ham, bærer han uniform fra den canadiske hærs forsyningskorps, RCOC.

"Bedst ikke at få børn"

Der er også et par kvindeskæbner på billedet: min morfars søstre Ulrikka – aldrig kaldet andet end Misse – og Olga.

Misse bliver som en af få piger student fra Randers Statskole, men får et voldsomt nervesammenbrud. I en periode er hun indlagt på det psykiatriske hospital i Middelfart, hvor hun uden held bliver behandlet med elektrochok. Misse har en lille systue i Odense. Hun ordner have, lægger kabaler og tager sig af børnebørn på besøg. "Det sødeste menne-

ske, der kunne gå på denne jord", lyder efterskriften fra dem, der kan huske hende.

Olga får epilepsi som 17-18-årig, og det kan ikke helbredes. Hun får stærk medicin, som med årene medfører, at hun bliver stadig mere sær og mistænksom. Børnene er bange for hende. Olga tætnet husets nøglehuller med vat, for "ellers puster de hash ind, så hun bliver svimmel." Hvem "de" så end er. Olga dør som 89-årig, og noget af det sidste, hun siger, er navnet på ungdomskæresten, som hun ikke måtte blive gift med for sin far.

Både Misse og Olga bliver på det bestemteste frarådet at stifte familie, så ingen af de to søstre får børn. I flere år bor begge hjemme hos deres gamle forældre, indtil Ane Marie dør i 1965. Pastor emeritus Johan Christian er død i 1946.

Et billede af tiden før

Ingen af personerne på gruppebilledet aner, at både Danmark og deres eget liv i løbet af de næste 20 år vil blive helt forandret.

Velfærdssamfund, ændrede kønsroller og vandring fra land til by – alt det vil ramme dem på godt og ondt. I 1954 er der stadig mange, som er i landbruget – også på gruppebilledet, hvor tre landmandsfamilier med afkom fylder godt i landskabet.

Den sidste af de 14 Steffensen-søskende dør i 2006. Det er Anna, som også bliver ældst, 96 år gammel.

Børnene på billedet er klædt i plusfours, matrostøj og kjoler. 11 af dem lever stadig, i dag som pensionister med Nem-ID og egen smartphone. En af dem er Astrid, dengang 10 år. Ikke alle husker en menu 67 år senere, men hun gør. Festmenuen på forårsdagen i 1954 står på klar suppe med kød- og melboller, oksesteg med peberrodssauce og kartofler samt citronfromage til dessert.

Familiefesten forsvinder

Der er mange fine bøger om den nyere danmarkshistorie. Men måske er det først, når man ser et billede af slægten i sort/hvid, at man får alvor forståelse omfanget af forandringen. Billedet er taget 12 år, før jeg blev født. Og ja, det er en tid med snerpede normer, færre muligheder og slet ingen sociale medier. Alligevel savner jeg en Kielsgård og den store familiefest i mit liv.

Corona har sat dagsorden og får skyld for alt. Men det er min fornemmelse, at den store familiefest var på retur længe før. Folk, der fylder rundt, inviterer (måske ikke lige nu) den nærmeste familie en tur til LaSanta Sport eller holder en stor fest for vennerne – ikke for mostrene, fætrene og morbrødrene. Så også på den led er landet forandret.

Årets Slægtshistoriske Weekend

Af Kirsten Sanders

Foredragssalen - vi er parat til at lytte opmærksomt.

Igen i år var det lykkedes at samle 80 glade og forventningsfulde slægtsforskere til vores Slægtshistoriske Weekend i Bjerringbro, endda på trods af, at højskolen havde skåret ned på antallet af værelser, således at en del flere end vanligt måtte finde husly hos familie eller på B&B.

Heldigvis havde højskolen lyttet til vores ønsker, så vi fik igen i år lov til at spise i pejsestuen, og der var arrangeret gode "opholdsstuer" i to af de tilstødende lokaler.

Mange af deltagerne havde vist set frem til fredagens første foredrag om søruller, men desværre havde vores foredragsholder fået forfald, så i stedet måtte vi "nøjes med" et sprudlende og veloplagt foredrag fra Poul Duedahl om Grænseland, nemlig om den måde, hvorpå grænserne bølgede frem og tilbage i det slesvig-holstenske og sydjyske område fra 1848 til 1920. Hovedvægten lå ikke på krigs-

handlingerne og de mange slag, men på den betydning, som de store byer i området faktisk havde for det danske kongerige og hertugdømmerne.

Senere på aftenen fortalte Peter Korsgaard om kort som kilde for slægtsforskere med en grundig og interessant gennemgang af de forskellige typer

Poul Duedahl

Peter Korsgaard

kort, målebordsblade m.v., idet han især fremhævede den store træghed, der kan være i opdatering af kortene med fx nybygninger. Endvidere fik vi forklaret, hvordan korrekturerne i de påskrevne oplysninger indikerer rækkefølgen af disse oplysninger.

Inden sengetid var der som vanligt en "ryste-sammen" opgave, der fik stemmebåndene på gled og store smil på læberne.

Lørdag formiddag tog vi på kirkegårdsbesøg, dog ikke helt bogstaveligt, idet vi først hørte et indlæg fra Karin Kryger om den ældre kirkegårdskultur indtil 1804, dengang hvor gravsteder blot var græsdedkede forhøjninger inden for kirkegårdsdiget, og derefter Elof Westergaard, der levende og veloplagt dækkede perioden 1805-1950. Her var det især de forkætrede sløjfninger af gravsteder efter udløbet af fredningsperioden, der kunne få folk op af stolene.

Lørdag eftermiddag havde vi entret med Michael Dupont om igen i år at lave en pakkeløsning med dels gennemgang af et emne og efterfølgende løsning af opgaver i samme emne. Først blev vi kastet ud i skifter og efter kaffepausen i skøde- og panteprotokoller. Det gik over stok og sten – måske burde Michael få installeret en pause-knap? – men alligevel viste det sig, at rigtig mange faktisk havde forstået systematikken, så mon ikke der er noget, der hænger ved

Elof Westergaard

Slægtsforskerprisen

Et af højdepunkterne i weekenden er uddelingen af årets slægtsforskerpris, som traditionen tro fandt sted efter festmiddagen lørdag. I år gik prisen til Anton Blaabjerg for den store organisatoriske og faglige indsats, som han har ydet inden for slægtsforskningen i Danmark.

Tillykke til Anton Blaabjerg

Om aftenen slapper man af med lidt underholdning, men på Slægtshistorisk Weekend er det ikke meningen, at man bare kan læne sig tilbage og nyde et show. Her bliver de små grupper sat på arbejde, og i år gjaldt det om at svare på nogle spørgsmål, der involverede soldater i 1864 og 1. verdenskrig. Alle svar kunne selvfølgelig findes på nettet (og et enkelt af svarene på slægtsforskerens bibliotek!). Søndag sluttede vi af med et foredrag om slægtens myter, hvor Per Hundevad Andersen yderst underholdende forstod at mane ethvert slægtspip om spanske soldater, herremænd, grever og konger som udlagte barnefædre i jorden, også selv om vi både er sortøjede, krushårede og har høgenæse.

Per Hundevad Andersen på slap line

Igen i år kan vi se tilbage på en Slægtshistorisk Weekend med masser af solide input og fin inspiration og – ikke at forglemme – masser af hygge, gode snakke og socialt samvær. Og naturligvis vender vi tilbage næste år. Der er reserveret plads på højskolen i weekenden 16-18. september 2022, så du kan allerede nu sætte kryds i kalenderen.

Opfølgning på artiklen om Chris Madsen i Slægtsforskeren nr. 1/2021

Interessen for den farverige dansk-amerikaner, Chris Madsen (1851-1944), er stigende, både herhjemme og i USA. De mange positive reaktioner på Frans Ørsted Andersens artikel om Chris Madsen i "Slægtsforskeren" nr. 1/2021 er et eksempel herpå.

Det hænger sikkert sammen med en øget generel interesse for migration og med de stærkt forbedrede muligheder for, at man selv på nettet kan undersøge den omfattende danske udvandring til Nordamerika. Mange flere danskere har opdaget og forsket i fjerne slægtnings komplicerede og spændende migrationshistorier.

Historiernes afsæt er ofte, som i Chris Madsens tilfælde, hårde og kummerlige kår herhjemme. Det følges typisk op af drama omkring organiseringen af selve rejsen over Atlanten og kulminerer i beskrivelser af et nyt, fremmedartet, farifuldt, slidsomt, men ofte også mere håbefuldt liv på prærien. Dramatiske liv præget af store op- og nedture.

Chris Madsen som US Marshall. Billedet er fra ca. 1892 og stammer fra University of Oklahoma. Western History Collection.

Historien om Chris Madsens lange liv rummer på den måde alle aspekterne af en sådan generel dansk-amerikansk udvandrings- og indvandringshistorie.

I Chris Madsens fodspor

Den erfarne USA-rejseleder Erik Nørkjær fra Herning-egnen er blevet inspireret af Chris Madsen-fortællingen og har sammen med Frans Ørsted Andersen sammensat en to ugers rejse til prærien i september 2022.

Der vil vi følge i ikke bare Chris Madsens fodspor, men i mange andre danske udvandreres. Vi vil besøge danske kirker, højskoler og møller på prærien, fx i Elk Horn, Iowa og Danebod, Minnesota. De to byer er eksempler på steder, hvor mange danskere slog sig ned, og hvor mange stadig føler sig som danske eller i hvert fald dansk-amerikanske.

Chris Madsen havde kontakt til disse miljøer, men vi skal også se og opleve de mere dramatiske steder længere ude mod vest, hvor Chris Madsen som kavalerist (1875-1891) var i krig med indianerne og som US marshal (1892-ca. 1915) jagede farlige "outlaws". Det er steder som Black Hills i South Dakota og Fort Laramie i Wyoming. Men Chris Madsen havde også en aktie i mere fredelige og opbyggelige aktiviteter, fx oprettelsen af det naturskønne Yellowstone område som verdens første Nationalpark. I 1883 var han, da han ledede den militære eskorte til præsident Arthurs vanskelige ekspedition til området, med til at sikre Yellowstones fredning og status som nationalpark. Vi slutter turen med at besøge netop Yellowstone National Park, hvorfra vi også flyver hjem. Turen startes i Billund Lufthavn.

Det er naturligvis ikke sædvane, at vi reklamerer for rejser og rejseselskaber, men vi har valgt at orientere om dette tilbud, fordi det er en helt særlig rejse med fokus på udvandringen, der har sammenhæng med artiklen om Chris Madsen, som vi har bragt i bladet, og ikke mindst fordi mange medlemmer med deres input har bidraget til forskningen i denne spændende person. Flere oplysninger kan fås ved henvendelse til Frans Ørsted Andersen på mail frans@edu.au.dk.

Problemer med bestilling af arkivalier på Rigsarkivet

Fra medlem Leif Teckemeier, Sønderborg har vi modtaget følgende:

Kære Rigsarkiv

Jeg vil hermed fortælle om en meget dårlig oplevelse, jeg har haft på læsesalen i København.

Leif Teckemeier Jeg søger et skifte efter en fjern slægtning, der døde i Roskilde. Da jeg søger i Daisy på de arkivalier, jeg skal bruge, ser jeg, at de arkivalier *ikke* kan udlånes til læsesalen i Åbenrå, der ellers er den nærmeste læsesal for mig, da jeg bor i Sønderborg.

Hvem er det, man tager hensyn til her? Der er tydeligvis forskel på, hvem der har en meget let adgang til nogle arkivalier, og for hvem en adgang til de samme arkivalier er forbundet med betydelige udgifter.

Den 16. august 2021 bestiller jeg derfor nødtvunget de arkivalier, jeg skal bruge til læsesalen i København. Jeg kører fra Sønderborg til læsesalen i København den 31.

august 2021, en tur på 325 km x 2 + broafgift x 2, + parkeringsafgift i København, alt i alt en udgift på ikke under 1000 kr.

Ankommen til læsesalen i København kl. 09.00 er de bestilte arkivalier *ikke* fundet frem. Det medførte en ventetid på godt en time.

Desværre havde jeg ikke fået bestilt lige den kasse, hvor de skiftedokumenter lå, som jeg skulle bruge. Ved henvendelse ved skranken klokken ca. 10.30 om, hvorvidt det var muligt at bestille den manglende kasse her og nu, fik jeg at vide, at det kunne ikke lade sig gøre, men jeg kunne bestille en scanning af de dokumenter jeg skulle bruge, til en timepris på 745 kr. + 25 kr. i ekspedition, så inklusive rejseudgiften alt i alt en meget bekostelig og forgæves tur til Rigsarkivet i København.

Jeg havde gerne ventet en time eller mere for at kunne bestille og få de arkivalier, jeg skulle bruge!

Rigsarkivet svarer ved enhedschef for Læsesale og Ekspedition, Michael Graae:

Rigsarkivet beklager, at Leif Teckemeier har haft en dårlig oplevelse på læsesalen i København. Selvom Rigsarkivet gør meget for at sætte arkivalierne i spil, så er vores fokus også på at beskytte arkivalierne. Derfor er en del af samlinger af praktiske og/eller sikringsmæssige hensyn undtaget for fjernlån. Det gør sig bl.a. gældende for skiftearkivalier. Dette kan direkte læses af Rigsarkivets hjemmeside: <https://www.sa.dk/da/brug-arkivet/bestil-arkivalier/fjernlaan-af-arkivalier/>.

Rigsarkivets magasiner i København ligger ikke i sammenhæng med læsesalen. Vi kører arkivalier fra magasinerne til læsesalen en gang dagligt (morgen / formiddag), og har ikke ressourcer til at køre yderligere, så nye bestillinger bliver ikke ekspederet samme dag.

Et kig ind i Rigsarkivets magasiner på Kalvebod Brygge. Foto: Per Hundevad Andersen.

Aner i krig

Det er altid spændende at blive præsenteret for en ny vinkel, en ny indgang til ens slægtsforskning. Især når man er 'nybegynder'.

Bogen *Aner i krig* virker måske ved første øjekast meget faktuel, men ind mellem de mange blå faktabokse er der gode historier om krigene (fra Napoleonskrigene til 2. verdenskrig) og de mennesker fra Danmark, der var involveret.

Det er rigtig godt struktureret og beskrevet, så det er bare at give sig i kast med alle de kilder, der er til rådighed – igen må man sande, at vi i Danmark er temmelig forkælede med alt det, der er gratis adgang til – på nettet og på læsesale rundt om i landet.

Mht. selve teksten er det skrevet i korte, 'mundrette' afsnit, så man ikke går kold i alenlange tekster. Tak for det!

Sidst i bogen er en brugsanvisning til Slægtsforskernes Bibliotek, til bestilling i Daisy og til Mediestream. Det er bare at kaste sig ud i det.

Aner i krig. Kilder fra Napoleonskrigene til 2. Verdenskrig. Redigeret af Per Hundevad Andersen. Danske Slægtsforskere, 2021. 209 sider, hardback, illustreret. Pris 188 kr. Købes i foreningens webshop dsshop.dk

Desværre (eller heldigvis) har jeg i min familie, så vidt vides, ingen aner, der har været i krig, bortset fra en indgiftet østriger, der faldt i 1. Verdenskrig, og på hjemmefronten et par bedstefædre i Sikringsstyrken under 1. Verdenskrig, men det er en spændende side af slægtsforskningen, der nu har fået sin helt egen håndbog.

Aner i krig er så godt skrevet, at der ikke er nogen grund til at komme med en ordrig anmeldelse. Så stor tak for et inspirerende, læseværdigt og lærerigt opslagsværk.

Anmeldt af Jan Niemann

Hvad gulduret gemte

Med denne bog har forfatteren Carl Stampe Jochimsen begået, hvad mange slægtsforskere drømmer om at gøre: Han har skabt en fortælling, som vi andre bliver grebet af, på baggrund af et arvet guldur og en fortælling om en slægtning, der levede et begivenhedsrigt liv.

Undertitlen "En ishavsskippers barske liv" siger næsten det hele og så alligevel ingenting om bogens indhold. Jo, den danskfødte ishavsskipper Achton Jochimsen er omdrejningspunktet for bogens indhold, men bogen er meget mere end en levnedsbekræftelse. Succesen bag bogen er, at den lille historie placeres i den store historie om verdens udvikling fra 1890'erne til 1930'erne.

For min smag var der i de første kapitler lidt mange datoer og årstal – en fælde, vi slægtsforskere også ofte falder i, når vi beskriver forfædrenes liv – og senere i bogen savnede jeg kort, der illustrerede sejlruiter og steder nævnt i bogen. Ser jeg bort fra disse småting, er der ingen tvivl om, at bogen er skrevet på bag-

Carl Stampe Jochimsen: En ishavsskippers barske liv. Historia, 2021. 210 sider, illustreret. Bogen kan købes i Danske Slægtsforskere's webshop på www.dsshop.dk. Pris 269 kr.

grund af et grundigt researcharbejde ud fra et utal af danske og amerikanske kilder. Jeg var aldrig i tvivl om, at det var en fortælling om et virkeligt menneskes spændende liv og ikke blot en opdigtet person.

Det er en af de få bøger i den biografiske genre, jeg rent faktisk har læst til ende med stor fornøjelse, og større ros kan jeg næsten ikke give bogen. Husker du, ligesom jeg, barndommens beretninger om de store eventyrere med glæde, eller nyder du blot fortællinger med historisk tema, så er julegaven fundet.

Anmeldt af Peter Olsen

En tidlig gøngenhøvding

Hvis nogen skulle gå med den forestilling, at Gøngenhøvdingen var ensbetydende med hovedpersonen og helten i Carit Etlars nationalromantiske roman af samme titel, må den forestilling revideres. I hvert fald har der endnu længere tilbage i historien eksisteret heltedige høvdinge og snaphaner i Gønge Herred i Skåne, og en af dem har Holger Ulvdal trukket frem og skrevet en bog om.

Ulvdal er selv efterkommer efter Mickel Pedersen Gønge, som hovedpersonen hedder, og bag bogen ligger et stort forskningsarbejde i kilder fra både Sverige og Danmark. Bogen, der er kommet ud af det, er udformet som en roman, men der optræder et væld af historiske personer og begivenheder, så den næsten kommer til at fremtræde som en historiebog.

Mickel Gønge blev født ca. 1518 i et bondehjem i Skåne, men han kom tidligt i tjeneste hos adelige i Småland, hvor han lærte våbenbrug. Han viste hurtigt strategiske evner og blev allerede i 1541 høvedsmand for gøngerne. Det betød, at han fik midler fra kongen til at hyre en rytterskare.

Det var en særdeles urolig periode, han levede og virkede i. Kampe mellem danskere og svenskere rullede frem og tilbage i grænseegnene, og svenskerne havde tilmed to stridende aspiranter til tronen. Mickel placerede sig i starten på svensk side, nationalfølelsen var ikke så fasttømret, som den siden blev, men da han mødte den danske kong Frederik den 2., sluttede han sig til ham og kom til at arbejde tæt sammen med hærføreren Daniel Rantzau.

Han deltog som en af de ledende skikkelser i den nordiske syvårskrig, der sluttede 1569, og kampene omkring Ystad og Varberg udmales i romanen. Det var en tid, hvor vold og plyndringer var en selvfølgelig del af hverdagen. I hælene på krigen fulgte pest og andre sygdomme, som gjorde tilværelsen for befolkningen yderligere usikker. Men vor helt slap sejrrigt igennem det hele og endte med at blive adlet den 31. maj 1571 – adlingsbrevet er bevaret og gengives i bogen.

Sideløbende med krigshandlingerne bliver der tid til at beskrive Mickels fire ægteskaber med kvinder, som han

Holger Ulvdal: Gøngenhøvding i ilden. Books on Demand, 2020. 209 sider. Pris 198 kr. hos forlaget.

alle elskede højt, men som dør fra ham, på nær den sidste, som han endnu er gift med ved romanens slutning. Hans første hustru var adelig og kunne ikke uden videre gifte sig med en "ufrels" mand, så hun måtte først sikre sig sine værgers tilladelse.

Bogen skildrer begivenheder, som de færreste nok vil være opdaterede på, så det kan være lidt svært at følge med, især i starten, hvor der synes at være en ret glidende overgang mellem dansk og svensk. Det letter heller ikke læsningen, at der optræder rigtig mange personer, historiske som opdigtede. Her træder forfatteren dog hjælpende til, idet han har forsynet bogen med en personliste, der er opstillet geografisk efter de lande, hvor handlingen udspiller sig: Danmark og Skåne, Sverige og Finland, Slesvig-Holstein, Mecklenburg og Vorpommern samt andre lande. Et kort over området er bogen også udstyret med. Vi kommer skam vidt omkring.

Det er en roman fuld af action, hvor handlingen går over stok og sten med gode helte og ondsindede skurke. Man er godt underholdt undervejs, og desuden får man som læser et kig ind i denne fjerne, urolige tid, hvor det at slå andre mennesker ihjel i mange sammenhænge bare var noget, man gjorde. Tak til Ulvdal for at sætte fokus på en periode, der ikke så ofte bliver udsat for spotlys.

Anmeldt af Kathrine Tobiasen

Bliv familiens historiefortæller

Der skrives og udgives en del litteratur om slægtsforskning i disse år, og for nylig er stakken forøget med en bog med titlen *Gå på rov i dit familietræ*. Det kunne måske lyde som en introduktion til at drive slægtsforskning. Det er dog ikke tilfældet. I stedet er der tale om en bog, som godt nok drejer sig om jagten på anerne, men gør det på en noget alternativ måde. Vi er vant til, at vore sædvanlige hovedkilder som kirkebøger og folketællinger fylder godt op i introduktionerne; her nævnes de stort set kun i bisætninger eller i forbifarten. På samme måde er det med de andre gængse kilder som skifter og skøder. Kun lægdsrullerne får en lidt nærmere omtale.

Kigger man på indholdsfortegnelsen, vil det nok undre enhver slægtsforsker, der har lært faget på den traditionelle måde, at der lægges ud med et kapitel om, hvorvidt en DNA-test kan give svar på familiens hemmeligheder. Lidt bagvendt, da det er almindeligt accepteret, at man får mest ud af en test, hvis man har et solidt forskerarbejde i bagagen. At forfatteren, Dorte Kofoed, bruger de første sider på at fortælle om et vist firmas vidtløftige bud på de testedes etnicitet (som efter denne anmelders opfattelse ikke kan bruges til ret meget og nærmer sig bondefangeri) lover egentlig ikke godt, men med eksempler fra sin egen familie får hun givet nogle gode eksempler på, hvad man kan nå frem til med en test.

De følgende kapitler handler om at finde familie i udlandet, specielt udvandrere til Amerika, og der er opfordringer til at kigge godt efter blandt familiens breve. Tag fat på dine fætre og kusiner, grandfætre og -kusiner og lav familieportrætter over dem. Hav blik for detaljerne i hverdagslivet som fx skolegang og soldatertid og fold dem ud i historier om personer. Hele vejen igennem griber forfatteren til sin egen bornholmske

Dorte Kofoed: *Gå på rov i dit familietræ*. Wadsbjerg Forlag, 2021. 116 sider, hardback, rigt illustreret. Pris: 270 kr. hos forlaget.

familie og bruger deres historier som eksempler.

Og historierne bliver netop hovedtemaet i bogen, som det også fremgår af undertitlen *Bliv familiens historiefortæller*. Kofoed skriver selv i forordet: "Min vigtigste opgave er dog at inspirere dig til at finde de fantastiske mennesker i din familie og folde deres liv ud". Det er desuden tydeligt, at hendes interesse ikke ligger i at grave sig langt tilbage i historien; det er mere spændende at finde fjerne, men nulevende slægtninge rundt omkring på kloden. Hun er journalist, og det mærkes i hendes måde at gribe tingene an på. Hendes aner har været jævne, ofte fattige, mennesker på Bornholm, og hun har afdækket rigtig mange gode historier fra hverdagslivet, som hun fortæller levende og letflydende, illustreret af et væld af gamle fotografier og klip fra dokumenter og aviser.

Det er altså som inspiration til at gå ud og finde historierne og få dem fortalt, at bogen skal læses, ikke som en lærebog, og den er i sig selv et glimrende eksempel på den indsamling og formidling af familieportrætter, som Dorte Kofoed opfordrer os til at gå i gang. Ud over at fungere som inspiration kan bogen læses af alle, der sætter pris på gode slægtshistorier. Den er første bind i en serie med titlen *Glemte danskere*, som er skrevet af forskellige forfattere.

Anmeldt af Kathrine Tobiasen

Et lille, men vigtigt opslagsværk

Det kan være svært at hitte ud af, hvilket gods en bonde har været fæster under, og derfor er landsarkivernes stedregistre nærmest uundværlige. Registret for de sjællandske godser blev oprindeligt udarbejdet af Axel Nørilit i 1946, og det blev senere suppleret med et A4-ark med de lollandske og falsterske godser. I 2012 samlede Michael Dupont de to registre i ét og forsynede dem en indledning om skiftevesenet, så bogen også kunne bruges, selv om man ikke havde erfaring med skifteprotokoller.

Denne bog havde den mundrette titel "Sognenøgle til skifteprotokoller fra private godser, institutioner, præstekald m.m. øst for Storebælt" og blev følgelig blot kaldt *Sognenøglen*.

Den blev desværre ret hurtigt udsolgt, og vi er mange, der har manglet den siden. Men nu foreligger den i ny, revideret udgave, og savnet er blevet afhjulpet.

Sognenøglen er bygget op på den måde, at alle sogne øst for Storebælt er listet alfabetisk, og under hvert sogn er angivet de private skifteforvaltere (godser, institutioner osv.), der har haft myndighed i sognet, eventuelt præciseret til enkelte lokaliteter i sognet.

Man kan altså med ét enkelt opslag konstatere, hvilke skifteforvaltere, der

Michael Dupont: *Sognenøgle til skifteprotokoller* fra private godser, institutioner, præstekald m.m. øst for Storebælt. Arkivaren.com, 2021. Kan købes i Danske Slægtsforskeres webshop dsshop.dk. Pris: 150 kr.

er relevante, og dermed målrette sin søgning efter et eventuelt skifte. Bogen indledes som sin forgænger med en vejledning i, hvordan man finder skifter efter den ordinære landbefolkning, og den afsluttes med lister over særligt komplicerede serier af skifteprotokoller fra udvalgte skifteforvaltere. Det sidste kan være en god hjælp, hvis man leder efter skifter i de store godsarkiver (for eksempel Københavns Universitet, Knuthenborg eller Vemmetofte Kloster).

Denne bog må derfor siges at være et must for alle, der har fæstebønder øst for Storebælt blandt deres aner, hvorimod den for alle andre er totalt ligegyldig.

Anmeldt af Torben Albret Kristensen

HUSK

at du selv skal kontrollere og opdatere dine medlemsdata, såsom post- og mailadresse. Kun på den måde sikrer du dig, at du får bladet hvert kvartal.

Det er vigtigt, at vi har din mailadresse, da du så får vores nyhedsbreve, og vi kan kontakte dig, hvis der skulle opstå problemer.

Hjemmeside

Danske Slægtsforskeres hjemmeside

www.slaegt.dk

Webmaster: Jesper Skov
webmaster@slaegt.dk

Kommende møder i Danske Slægtsforskere

Bestyrelsesmøder:

Lørdag 22. januar 2022

Lørdag 19. marts 2022

Alle møder holdes i Odense

Generalforsamling

Lørdag 23. april 2022

Afholdes på Koldinghus

Danske Slægtsforskeres ekspedition

Henvendelser til
Danske Slægtsforskeres ekspedition
sker via adressen:

ekspedition@slaegt.dk

Tlf. 52 79 90 20

Telefonen er åben for ekspedition

Onsdag kl. 15-17 - ellers telefonsvarer

Ekspeditionen står for:

- Pasning af foreningens medlemskartotek – Udmeldelser, adresseændringer for medlemmer, der ikke selv kan klare dette
- Forsendelse af bøger, blad, m.v.
Se udvalget her: www.dsshop.dk
- Hjælp til medlemmer, der har login-problemer
- Besvarelse af diverse spørgsmål, dog ikke decideret slægtsforskningshjælp

Danske Slægtsforskeres bestyrelse

Kirsten Sanders , Formand. Asselsvej 169, 7990 Ø. Assels. Tlf. 21 21 30 91.	KIS@slaegt.dk
Per Hundevad Andersen , Næstformand. Jyllingevej 111, 2720 Vanløse.	PAN@slaegt.dk
Kathrine Tobiasen , Korsagervej 13, 8940 Randers SV. Tlf. 41 28 65 30.	KTO@slaegt.dk
Bodil Grove Christensen , Hvedevej 1, 7490 Aulum. Tlf. 26 17 87 59.	BGC@slaegt.dk
Jesper Skov, Grøndalsvej 4 , 9500 Hobro.	JKS@slaegt.dk
Michael Dupont , Erdalsvej 60, 2600 Glostrup.	MID@slaegt.dk
Ole Selmer , Salten Skovvej 18, 8653 Them. Tlf. 24 64 72 56.	OSE@slaegt.dk
Peter Olsen , Æblevænget 12, Tingstrup, 7700 Thisted. Tlf. 25 15 16 47.	PEO@slaegt.dk
Valgt af lokalforeningsrådet	
Hans Mølgaard , Markvej 46, 2660 Brøndby Strand.	HMG@slaegt.dk
Kurt Pajbjerg , Vestervænget 26, 8832 Skals. Tlf. 61 30 03 69.	KPA@slaegt.dk
Suppleanter	
Yvonne Christiansen , Stubmøllevej 16, 4800 Nykøbing Falster. Tlf. 53 49 11 07	YCH@slaegt.dk
Birgit Vinholt Hansen , Petersborgvænget 2, 1, 3400 Hillerød. Tlf. 30 26 98 12.	BVH@slaegt.dk

